

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 17.04.2008

TEZİN TİPİ : Yüksek Lisans Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Jandarma'nın Suçlulara İlişkin Algılarının İncelenmesi

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü
Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

DAĞITIM LİSTESİ : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü
Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda belirtilen yerlere.

TEZİN ÖZETİ : Meslek içi sosyalleşme meslekî alt kültürleri oluşturmaktadır. Meslekî alt kültürler de, mesleğe özgü algı farklılaşmalarına yol açmaktadır. Bu çalışma, Jandarma alt kültürünün yönlendirdiği kalıp yargılara dayanan algı farklılaşmasının ve Jandarma'nın şüpheliler hakkındaki algılarının ortaya çıkartılması amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada hazırlanan anket, Ankara Jandarma Okullar Komutanlığı'nda bulunan Jandarma personeline ve kontrol grubu olarak da Ankara ilinde sivil kişilere uygulanmıştır. Araştırma sonunda Jandarma ve sivillerin suçlu algılamalarının farklı olduğu görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELER : Meslekî Algı Farklılaşması, Suçlu Algılaması, Suçlu Şeması.

SAYFA SAYISI : 91

GİZLİLİK DERECEİ : Tasnif Dışı

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

JANDARMA’NIN SUÇLULARA İLİŞKİN
ALGILARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
J.Yzb. Serdar KOVANCI

Tez Danışmanı
Dr. Gülçin DEMİR

ANKARA – 2008

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın vücuda gelmesinde, engin tecrübeleri ile bana yol gösteren, çok kıymetli yardım ve önerilerini esirgemeyerek, bir eğitmenden daha öte bir ilgi ile destek olan tez danışmanım, hocam Sayın Dr. Gülçin DEMİR'e, çalışmanın anketinin oluşturulma safhasında büyük destek ve yakınlık gösteren Sayın Doç.Dr. Gülsen ERDEN'e, Enstitü Müdürümüz Prof.Dr.Y.Müh.Alb. Taner ALTUNOK'a, J.Öğ.Alb. Kadir GÜNDUĞAN'a ve Jandarma Okullar Komutanlığı personeline sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ANKARA 2008

JANDARMA’NIN SUÇLULARA İLİŞKİN
ALGILARININ İNCELENMESİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
J.Yzb. Serdar KOVANCI

ÖZET

Jandarma personeli, mesleği gereği suç ve şüpheliler ile sık sık iletişim halindedir. Bu tür mesleki tecrübeler, kişilerin algılamalarında farklılıklar oluşmasına neden olabilmektedir. Bu çalışma, Jandarma personelinde suçlu algılamasının var olup olmadığını ve bu algılamının sivillerden farklı olup olmadığını konu almıştır.

Çalışmada, Jandarma personeli ve siviller olmak üzere 287 kişiye anket uygulaması yapılarak, Jandarma ile siviller arasında mesleki algı farklılaşmasının etkisi olarak, kişileri algılamada farklılıklar olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ayrıca Jandarma personelinin algı farklılaşmasını etkileyebileceği düşünülen, doğum ve yaşam yerleri, görev süresi ve iç güvenlik birliklerinde çalışma durumu gibi faktörler de incelenmiştir.

Sonuç olarak; Jandarma personeli ile siviller arasında suçlu algılamasına yönelik olarak farklılaşma olduğu, Jandarma personelinin de kendi statüleri (subay, astsubay, uzman jandarma) arasında algı farklılaşması olduğu, Jandarma personeli üzerindeki en büyük etkenin de iç güvenlik birliklerinde çalışmak olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Meslekî Algı Farklılaşması, Suçlu Algılaması, Suçlu Şeması.

Tez Yöneticisi : Dr. Gülçin DEMİR

Sayfa Sayısı : 91

T.C.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF SECURITY SCIENCES
ANKARA 2008

GENDARMERIE’S PERCEPTION ON CRIMINALS

MASTER THESIS

J.Yzb. Serdar KOVANCI

ABSTRACT

Gendarmerie personnel naturally have often confronted with crime, criminality and suspects. This sort of occupational experiences may cause differences in their ways of perception. In this study, given the fact that Gendarmerie personnel would have the perception of crime and criminality, it was taken that their perception would differ from civilians.

In this study, 287 people, including both Gendarmerie personnel and civilians, were given questionnaires in order to indicate whether there is a disparity of perceptions with a view to crime and criminality due to occupational differences between Gendarmerie personnel and civilians.

In addition, other factors such as place of birth, homeland, duty period, assignment in law enforcement units were also examined carefully which considered to have possible effects on perception differences of Gendarmerie personnel.

As a result, it has been concluded that there has been a disparity between Gendarmerie personnel and civilians towards the perception of crime and criminality. Even among Gendarmerie personnel with regard to their status (officers, Non-commissioned officers and specialized

Gendarmerie sergeants) there has been a disparity of perception towards crime and criminality and performing duty in internal security units has been found as the most significant factor on Gendarmerie personnel which determine their ways of perception on the issue.

Key Words : Professional Perception Disparity, Criminal Perception, Criminal Schema.

Advisor : Dr. Gülçin DEMİR

Number of Pages : 91

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
ÖN SÖZ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ALGI İLE İLGİLİ TANIMLAR	3
2. ALGILAMA SÜRECİNİN EVRELERİ	5
3. BELLEK VE ALGILAMA İLİŞKİSİ	9
4. ALGILAMA KONUSUNA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	13
a. Geştalt Kuramı	13
b. Bilişsel (Cognitive) Yaklaşım	14
c. Öğrenme Kuramı	14
5. SOSYAL ALGILAMA	14

a. Sosyal Biliş	15
b. Algı Şemaları	19
c. Kategorilendirme	21
ç. Kalıp Yargılar (Stereotipler)	22
d. Tutumlar	24
(1) Bilişsel Öge	25
(2) Duygusal Öge	26
(3) Davranışsal Öge	26
e. Tutumların Değişmesi.....	26
6. SOSYALLEŞME	28
a. Kültür ve Alt Kültür.....	30
b. Meslekî Alt Kültür.....	32
c. Üniforma ve Sosyalleşme	33
ç. Kolluğun Sosyalleşmesi.....	34
7. SUÇLU ALGILAMASI	41
8. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ SUÇ TEORİLERİ	48
a. Etiketleme Teorisi (Labeling Theory)	49
b. Suçlu Tipleri ile İlgili Görüşler	51

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI	54
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	54
3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	56

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	56
5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	57
a. Evren ve Örneklem	57
b. Veri Toplama Tekniği	58
c. Veri Değerlendirme Tekniği	59
ç. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. ÖRNEKLEME İLİŞKİN BULGULAR	61
2. STATÜLERE GÖRE, ANKET MADDELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	65
3. JANDARMA'YA İLİŞKİN BULGULAR	73
4. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. SONUÇLAR	81
2. ÖNERİLER	84
KAYNAKÇA	85
EKLER	91

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo–1: Katılımcıların Sayısal Dağılımları.....	61
Tablo–2: Katılımcıların Yaşlarına Göre Dağılımları.....	62
Tablo–3: Katılımcıların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.....	62
Tablo–4: Katılımcıların Doğum Yerlerine Göre Dağılımları.....	63
Tablo–5: Katılımcıların Yaşamlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerlere Göre Dağılımları.....	64
Tablo–6: Katılımcıların Doğum Yerlerinin Bölgelere Göre Dağılımları.....	64
Tablo–7: Örneklemdeki Jandarma Personelinin Görev Süreleri.....	65
Tablo–8: Statülere Göre Katılımcıların Cevapları.....	65
Tablo–9: Suçluların Genellikle Ekonomik Seviyeleri Düşüktür.....	66
Tablo–10: Suçluların Genellikle Saçları Kısadır.....	66
Tablo–11: Suçluların Genellikle Kollarında Jilet Yarası İzleri Vardır.....	67
Tablo–12: Suçluların Çoğunlukla Eğlenceye Düşkündürler.....	67
Tablo–13: Suçluların Genellikle Alkol Kullanırlar.....	68
Tablo–14: Suçluların Genellikle Talihsiz Oyunlarına Düşkündürler.....	68
Tablo–15: Suçluların Genellikle Futbol Fanatığıdırler.....	68
Tablo–16: Suçluların Genellikle Eğitim Seviyeleri Düşüktür.....	69
Tablo–17: Suçluların Genellikle Maddi Sıkıntı İçerisinde Olan Kişilerdir...	69
Tablo–18: Genellikle Kadınlarda Suç İşleme Eğilimi Yoktur.....	70

Tablo–19: Suçluların Genellikle Belirli Bir Yüz Yapıları Vardır.....	70
Tablo–20: Hırsızlıktan Sabıkalıların Çocukları da Hırsız Olur.....	70
Tablo–21: Suçlular Genellikle Kırsal Kesimden Şehre Göçen İnsanlardır.	71
Tablo–22: Suçluların Genellikle Ailevi Problemleri Vardır.....	71
Tablo–23: Suçlular Genellikle Çok Çocuklu Ailelerden Gelirler.....	72
Tablo–24: Suçlular Genellikle Çok Suç İşlene Bölgelerde Yaşarlar.....	72
Tablo–25: Suçlular Genellikle Çok Para Harcarlar.....	72
Tablo–26: Suçlular Genellikle İri Yapılıdırlar.....	73
Tablo–27: İç Güvenlik Birliklerinde Görev Durumuna Göre Bulgular.....	73
Tablo–28: Jandarma Personelinin Görev Sürelerine Göre Verdikleri Cevaplar.....	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil-1:	Hazırlayıcı Kurulum ile İlgili Resim.....	7
Şekil-2:	Dağınık Biçimde Duran Lekeler Tamamlanarak Görülmektedir....	8
Şekil-3:	Parçaların Gruplanarak Algılanması.....	14

KISALTMALAR LİSTESİ

Astsb.	: Astsubay
Gnkur. Bşk.lığı	: Genelkurmay Başkanlığı
JAMYO	: Jandarma Astsubay Meslek Yüksek Okulu
J.Gn.K.lığı	: Jandarma Genel Komutanlığı
Sb.	: Subay
T.S.K.	: Türk Silâhlı Kuvvetleri
Uz.J.	: Uzman Jandarma

ÖN SÖZ

Duyular yoluyla elde edilen bilgilerin, işlenerek anlamlı hâle getirilme süreci algılamayı oluşturur. Duyu organları sağlam olan tüm insanlar, aynı şekilde duymaktadırlar. Fakat algılama süreci içerisinde yorumlanan duyular, her birey tarafından farklı olabilmektedir.

Sosyal bir varlık olarak insanın toplumdan ayrı yaşaması düşünülemeyeceğinden, algılama sosyal bir olgudur. Benzer fikir ve değerleri paylaşan insanlar, destek ve karşılıklı ihtiyaçları nedeniyle bir arada bulunup alt kültür gruplarını meydana getirirler. Birey, içinde yaşadığı topluma uyum göstermektedir. Bu şekilde kişinin algılamaları da içinde bulunduğu gruptan etkilenmektedir.

Kişinin yaptığı iş, sahip olduğu mesleği de algılamasını etkileyebilmektedir. Meslekte öğrenilenlerin benzerliği, aynı amaç ve hedefe güdülenme, meslekî beklentiden ve görevin/işin niteliğinden gelen benzer amaçlar ve dolayısıyla benzer nitelikte hazırlayıcı kurulum, dikkatin benzer nesne ve olaylar üzerinde olması, bir meslekî algı farklılaşmasına yol açmaktadır.

Suçlu algılaması ise; daha çok suç ve suçlulukla ilgilenen bireylerde gelişen, suçlulara ilişkin yargılarımızın bütünüdür. Suçlular ile daha çok karşı karşıya kalındığında bu algı artar. Meslekî yönden, kolluk personelinde suçlu algılaması oluşması ve bazı olaylarda meslekî tecrübe denilen bu algıyı kullanması faydalı olabileceği gibi, bazı kalıp yargılar sonucu yanlış algılamaya da neden olabilir.

GİRİŞ

Kalabalık bir caddede yol boyunca yürürken, etrafımızdan geçen insanları inceleriz. Hiç tanımadığımız bu insanlar hakkında, sadece tek bir anlık görüntüye bakarak birçok fikir üretebiliriz. Şık bir pantolon ceket takım giymiş bakımlı bir bayan, bir iş kadını olmalıdır. Son model bir arabayla bekleyen adam mutlaka çok zengindir. Ya şu öğrenciler? Hayat umurlarında değil, ekonomi, geçim dertleri... Şu türbanlı kadın, kesin çok muhafazakârdır. Kocasının sözünden çıkmaz. Çocuklarını geceleri dışarıya bırakmaz. Birçok yönden bastırılmıştır.

Her insan, geçmiş yaşantılar, deneyimler ve gözlemlerle oluşan ve içerisinde bulunan toplumun kültür yapısıyla özdeşleşerek bir takım kalıp yargılar (stereotipler) benimser. Bu kalıp yargılar günlük yaşamda oldukça işlevseldir. Görüntüsüyle belirli ipuçları veren kişiler, kolaylıkla bir kategoriye sokulabilir. Sonuç olarak da karşımızdaki insanlar hakkında uzun uzun düşünmeye gerek kalmaz. Böylece tanımadığımız insanlar bizim için belirsiz olmaktan çıkarlar ve biz de davranışlarımızı rahatlıkla şekillendirebiliriz.

Ancak, söz konusu bu yargıların doğuracağı olumsuz sonuçlar olabilir. Her birey kendi içerisinde tutarlı bir bütündür. Onu o yapan sadece dış görünüşü değil, düşünceleri, duyguları, deneyimleri ve yaşadıklarıdır. Dolayısıyla, ilk bakışta kendi bireysel algımızın seçiciliği ile dikkat ettiğimiz özelliklere dayanarak insanlar hakkında doğru yargılara ulaşamayabiliriz.

Özellikle, uzun yıllardır Türkiye gündeminin belki de ilk sırasını işgal eden terör konusu, görsel ve yazılı basında yer almakta, akademik çevrelerde, iş yerlerinde, evlerde ve diğer birçok ortamlarda konuşulmaktadır. Bu kadar uyarının ardından, insanlarda bir takım yargıların oluşması da oldukça doğaldır.

Türkiye'nin birçok yerinde ve özellikle Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde, güvenlik önlemlerinin olabildiğince artırıldığını görmekteyiz. Resmî bina, okul, iş yeri, alışveriş merkezleri gibi kalabalık ortamlara girişlerde insanlar, güvenlik görevlileri tarafından kontrol ediliyorlar. Aranan ne ya da

aranan kim? Kirli sakallılar mı? Esmerler mi?, Kısa boylular mı?, Kötü giyimliler mi? Erkekler mi?

Söz konusu özelliklere sahip bir kişinin esmer olması genetik yapısıyla ilgilidir. Sakallarının sebebi, evden çıkarken tıraş olmaya üşenmesi ya da tamamen kişisel zevki olabilir. Sadece erkek ve sakallı olmaları nedeniyle bazı insanlar daha sık ve dikkatli aranırken, bunun aksine pahalı arabalara binen, arabalarının camında bir üniversitenin amblemini taşıyan, bakımlı ve düzgün Türkçe kullanan insanların aranması ise daha yüzeysel yapılmaktadır. Bu standart dışı uygulamanın temelinde, “sen suçlu olamazsın” kalıp yargısı yatmaktadır. Güvenlik güçlerince bazı evlere yapılan operasyonlar neticesinde, onların çevrelerinde yaşayan komşuların; “Kendi hâllerinde karı kocaydılar. Terörist çıktılar. Kırk yıl düşünsek aklımıza gelmezdi.” türünde ifadeleri, bu kalıp yargılara güzel bir örnektir (Yeniçeri [web], 2006).

Toplum içerisinde var olan bazı alt grupların, kendi içlerinde geliştirdikleri, kendilerine has bir alt kültürleri ve buna bağlı olarak gelişen bazı değer yargıları olabilir. Alt kültür grupları, baskın ve geniş kültür grubu içinde bazı farklı değer ve normlara sahip küçük gruplardır. Etnik, bölgesel ve dinî farklılıklar, siyasî yapılanmalar ve meslek grupları alt kültürlere kaynaklık edebilir. Bu grupların üyeleri toplumdaki bazı olaylara, bu alt kültürün kendilerine vermiş olduğu bakış açısı ile bakarlar.

Alt kültür oluşumu, her meslek için geçerli olmakla beraber polis ve asker gibi meslek gruplarında çok daha net bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu çalışmada Jandarma alt kültürünün algı farklılaşmasına etkisi incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ALGI İLE İLGİLİ TANIMLAR

Algı, günlük konuşmalarda sıklıkla kullanılan kelimelerden birisidir. Psikolojinin başlıca konularından biri olan algı kavramı, halk arasında çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır.

Duyu organlarıyla elde edilen duyular, karmaşık bir psikolojik işlev sonucu düzenlenerek anlamlı deneyimlere çevrilirler. Bu sayede birey, nesne ve olaylar hakkında bireyi bilgi sahibi olmaktadır. (Ana Britannica, I, 1993: 376; Güney, 1998: 8).

Algı; bir olayın bilinçte gerçekleşen tasarımı, bir şeyin az ya da çok, açık seçiklikle kavranmasıdır (idrak). Kişinin duyarlılığı ile zekâsının birlikte işlemesinden doğan üstün seviyede bir dünya tahlilidir. Algı, nörolojik, fiziksel ve kimyasal süreçlerle kendini gösterir. Dış nesneler, duyarlılık ile yani duyumsal alıcıların bütünüyle, sinir sistemini ve sinir merkezlerini harekete geçirirler. Duyular, sinir merkezlerince örgütlenir ve bazen duyumsal işaretler veya görüntüler hâlinde muhafaza edilir (Milliyet Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, I, 1986: 367; Milliyet/Hachette Ansiklopedik Sözlük, I, 2000: 98; Meydan Larousse, I, 1969: 307).

Algı; psikoloji ve bilişsel bilimlerde (Cognitive Sciences) duyusal bilginin alınması, yorumlanması, seçilmesi ve düzenlenmesi anlamına gelir. Nesne ve olaylara karşı organizmanın yaptığı, anlamlı, sistemli ve toptan bir tepkidir. Algılar, duyuların sonucu olarak ortaya çıkarak kişinin eski yaşantılarına ya da bilgilerine göre şekil alırlar. Bu sebeple, algı bir kişilik tepkisidir. Kolaylıkla duyum ile karıştırılabilmekte olup ayrımı belirleyen temel etken, duyumda bir yorumlama, anlama söz konusu olmamasıdır. (Binbaşıoğlu, 1992: 34–39; Wikipedia [web], 2006).

Tanımlardan da görüldüğü gibi, algının ilk aşamasını duyum oluşturmaktadır. Arnheim (1966: 196), duysal bilginin, duyum (sensation) ve algı (perception) olarak iki düzeyde işlendiğini belirtmektedir. Fizyolojik süreçte duyu organları yoluyla bilgi edinilmekte, bilişsel süreçte ise, bu bilgiler yorumlanmakta ve anlamlandırılmaktadır.

Duyum ve Algı: Duyum ve algı kavramlarının tanımları üzerinde kesin bir anlaşmaya varılamamış olmasından dolayı, iki kavram arasındaki ayrımın deneysel olarak gösterilmesi klasik bir sorundur. Duyumlar; duyarlar yoluyla edinilen basit deneyimlerdir, organizmanın ham (işlenmemiş) uyarılarla ilk karşılaşmasıdır. Burada var olan alıcı hücreler (reseptörler), enerjiyi, sinirsel enerjiye çevirir. Örneğin ses, kulak zarında titreşim oluşturur (Ana Britannica, I, 1993: 376, 377; Benbigun [web], 2006).

Çevredeki enerjinin duyu organlarını uyarması sonucu ortaya çıkan duyumlar, duyu organlarının hemen yakınında olup biten sinir sistemi olaylarıyla özdeşleşir. Tüm dış dünya, canlılar tarafından duyu organları yoluyla algılanmaktadır. Duyum, ışığın parlaklığı, trenin sesi, iğne battığında duyulan acı, suyun sıcaklığı gibi öznel, kişisel ve içsel deneyimleri içermektedir (Ana Britannica, I, 1993: 376, 377; Morgan, 1982: 265; Cüceloğlu, 2000: 98).

Değişik uyarılar değişik duyu organlarını hedef almaktadır. Bu nedenle, her duyuma ilişkin (görsel algı, işitsel algı vb.) algı çeşitleri mevcuttur (Morgan, 1982: 265).

Alıcı organlar nesne ve olayların özelliklerine göre, kırmızı, ağır, sıcak, yumuşak, hızlı gibi tanımlayıcı veriler, sıfatlar üretmektedirler. Günlük yaşamın temeli olan duyumlara devamlı olarak bir yorumlama işlemi uygulanmaktadır. Bir dizi ses tonu melodi olarak, soğuk ve ıslak bir duyum yağmur olarak yorumlanmaktadır. Bu evreden sonra algı süreci başlamaktadır (Cüceloğlu, 2000: 98).

Algı (perception), organizmanın o andaki yaşantısı sırasında edinilen duysal bilginin beyin tarafından örgütlenip yorumlanması sürecidir (Morgan, 1982: 55).

Algılar; basit öğelerden çağrışım yoluyla oluşturulan, beyin düzeyinde gerçekleşen, dış nedenlere bağlı, öğrenmenin etkisine açık, bilişsel fonksiyonlarla gerçekleşen karmaşık yapılardır. Algı, dış dünya hakkında, duyuşsal verilere dayalı olarak kurulan kuramlardan oluşturmaktadır. Sorgulamaya ve denemeye açık, daha sonradan gelen duyuşsal verilerle kuvvetlenebilen ya da zayıflayarak yerini başkalarına terk edebilen bu geçici kuramlar, aynı olayla ilgili iki algılama arasındaki sürede öğrenilenlere bağlı olarak bir durumdan öbürüne değişebilir. Deneysel kanıtlar, algının zaman içindeki gelişiminin ölçülebildiğini, hatta algının zamanla değişebildiğini ya da birden çok algının oluşabileceğini ortaya koymaktadır. Algılar, duyuşsal uyarım anında kendiliğinden ve tümüyle oluşmuş biçimde ortaya çıkmamakta, zaman içinde gelişerek örgütlü bir yapıya dönüşmektedir (Ana Britannica, I, 1993: 376,377; Cüceloğlu, 2000: 98).

Duyu organları sağlam olan tüm insanların, aynı nesneleri görmelerine, aynı kokuları almalarına ve aynı sesleri duymalarına rağmen, algılama süreci içerisinde yorumlamaları birbirinden farklı olabilmektedir. Bireyin geçmiş yaşantısından, gelecekle ilgili beklentilerinden ve o andaki duyuş ve düşüncelerinden, farkında olarak ya da olmayarak, daha önceki yıllarda sahip olduğu görüşlerinden etkilenmekte olduğundan algılama, sosyal ve psikolojik unsurları olan son derece öznel bir süreçtir (Cüceloğlu, 2000: 98, 99; Morgan, 1982: 57; Taş [web], 2005). Kelly (1955: 46) Temel Varsayım olarak adlandırdığı yaklaşımında şöyle demektedir: “Bir kişinin bilgi işleme biçimi, olayları bekleyiş şekline göre psikolojik olarak yönlendirilir”.

Algılama sürecinde farklı kişilerin, aynı duyumları farklı algılamasına neden olan dış etkenler vardır. Algı dünyamız çok karmaşık fakat düzenli bir şekilde etrafımızdaki nesnelere bağlı olmakla birlikte, aynı zamanda, o anda mevcut olmayan objelere ve olaylara da bağlıdır (Krech ve Crutchfield, 2007: 125).

2. ALGILAMA SÜRECİNİN EVRELERİ

Tek başına pek az algı mevcuttur. Hemen hemen her algı, başka algılarla organize olmuş şekilde ortaya çıkar (Krech ve Crutchfield, 2007:

126). Her an sayısız uyaran tarafından uyarılan insanın duyu organlarının, tüm bu uyaranları alıp, her birini aynı ölçüde yorumlaması, mümkün değildir. Hangi uyaranların, ne şekilde algılanacağını ya da algılanıp algılanmayacağını belirleyen bazı etkenler vardır.

Algının en belirgin özelliklerinden birisi algıda seçiciliktir. Duyu organlarına yönelen sayısız uyaranın belirli bir kısmı algılanmaktadır. Diğer uyaranlar ya kısmen fark edilmekte ya da hiç fark edilmemektedir. İnsanlar belirli bir anda bu uyaranlardan sadece bazılarına dikkat ederler. Dolayısıyla, insanların neyi algıladıklarında dikkat önemli bir etkidir. Dikkat, bireyin algı alanını bir odak ve sınır alanına ayırır. Belirgin biçimde algılananlar yaşantının odağında, belli belirsiz farkında olunanlar ise yaşantının sınır alanında yer alır. Bu alandan sonra ise, en azından belirli bir an için hiç algılanmayan olaylar gölgelenerek yer alır (Morgan, 1982: 273).

Belirli bazı özellikleri olan uyarıcılar hemen algılanmaktadır. Uyarının şiddeti ve büyüklüğü, uyarının karşıtlığı yani çevrenin geri kalan kısmı ile farklılık göstermesi, uyarının tekrarı ve uyarının hareketli olması, uyarının değişiklik göstermesi, uyarının belirginlik (saliency) ve çarpıcılık (vividness) özelliklerinin olması dikkati etkileyen faktörlerdir. Parlak renkler, kuvvetli kokular, yüksek sesler hemen dikkati çekmektedir (Morgan, 1982: 275; Cüceloğlu, 2000: 122; Güngör, 1997: 69).

Cüceloğlu (2000: 101), bir duyu organının aynı uyarana belirli bir süre maruz kalırsa o uyarana uyum sağladığını ve alıcı organın gelen uyarıcıya tepki vermemeye başladığını belirterek, buna duyusal uyum adını vermektedir. Ancak uyarıcıda bir değişiklik olduğu zaman duyu organı uyarının farkına varabilmektedir.

Kişinin içinde bulunduğu durum ile ilgili beklentileri, ilgileri, gereksinimleri, inançları algılamasını etkilemektedir (Cüceloğlu, 2000: 122,123). Örneğin, tiyatro ile uğraşan biri, film seyredirken, oyuncuların rol kabiliyetlerine daha çok dikkat etmekte iken, filmin askerî içerikli olduğu düşünülürse, filmi seyreden bir asker, askerî konularda yapılan doğru ve yanlışlıklara odaklanacaktır. Aynı zamanda kişinin belirli bir uyarana tepkide

bulunmaya yönelik hazırlığı bulunabilmektedir (hazırlayıcı kurulum). İnsanların kendileri için anlamlı ve önemli olaylara tepki verme olasılığı, ilgisini çekmeyenlere oranla fazla olacaktır. Örneğin; uyuyan bir anne bebeğin sesini duyup uyanabilmekte, fakat baba duymamaktadır (Morgan, 1982: 275, 276). Çocuğun sesine uyanmayan babanın kolluk görevlisi olduğu düşünülürse, telsizin çağrısına uyanması olasıdır.

Algılama olayından hemen önce oluşturulan kısa süreli kurulumun etkisini şekil 1'deki resme verilen cevaplar ile ölçen Morgan (1982:276), bu resme sayı sayma etkinliğinden sonra bakan bir kişinin, büyük olasılıkla şekli "13" olarak göreceğini, daha önceden ezberden harf tekrarlamış bir kişinin ise aynı şekli "B" olarak göreceğini belirtmektedir.

Şekil-1: Hazırlayıcı Kurulum ile İlgili Resim (Morgan, 1982:276).

Duyulara gelen bilginin örgütlenmesi de bazı kurallara göre olmaktadır. Bu kurallar; şekil-zemin ilişkisi (figure-ground), tamamlama (closure), devamlılık (continuity), yakınlık (proximity) ve benzerliktir (similarity) (Cüceloğlu, 2000: 123). Morgan (1982: 267) benzerlik, yakınlık ve devamlılık kurallarını gruplama (grouping) olarak adlandırmaktadır.

Cüceloğlu (2000: 123) şekil-zemin ilişkisi tüm algılamalarda olduğunu belirtmektedir. Şekil, zemin üzerinde anlam kazanmaktadır. Örneğin, bir odada otururken alışılan koku zemin, mutfaktan gelen yemek kokusu şekildir. Şekil daha etkileyicidir ve daha iyi hatırlanmaktadır. Bazen algılar şekil ve zeminin yerini değiştirmektedir.

Algılamada nesnelerden parça parça uyarılar gelmekte ve tam olarak algılanmaktadır. Tamamı görülmese de bir nesnenin tammış gibi algılanmasına tamamlama denmektedir. Örneğin; Şekil-2’de, görülen siyah şekiller tamamlanarak, köpek resmi olarak algılanmaktadır (Cüceloğlu, 2000: 124).

Şekil-2: Dağınık Biçimde Duran Lekeler Tamamlanarak Görülmektedir.

Birbirlerine yakın olan nesnelerin gruplandırılarak algılanması yakınlık kuralıdır (Cüceloğlu, 2000: 125). Yazıları okurken de grupta yapılmaktadır. “Alış ılan danfar klıgru planmışk elimeleri okumak zorlaşır.” örneğinde olduğu gibi, farklı gruplanmış kelimeleri okumak zordur (Cüceloğlu, 2000: 125).

Algılamayı etkileyen bir başka etmen de önceden öğrenilenler yani konu ile ilgili yaşanmış tecrübelerdir (İnceoğlu, 2000: 52; Morgan, 1982: 276). Bu faktör insanın algılamasında önyargılara yol açabilmektedir (Morgan, (1982: 279). İnsanlar görmek istediklerini görmekte, duymak istediklerini duymaktadırlar. Örneğin; kişi karşı cinsten ilgi duyduğu bir kişinin kötü yanlarını görmemekte (“Aşkın gözü kördür” atasözünde belirtildiği gibi), tuttuğu partinin üyelerinin söylediklerini iyi veya doğru olarak kabul etmektedir. Aynı sözler rakip parti üyeleri tarafından söylendiğinde bu sözlerin üzerinde durulmamakta ve hatta küçümsenebilmektedir. Bir kişi bir ressamı çok beğeniyorsa, resim güzel olmasa bile beğenebilmektedir. Oysa

aynı tabloda tanınmamış bir ressamın imzası olsa, resim hakkında yapacağı yorumlar olumsuz olabilecektir.

İnsanların bazı davranışlarına net bir anlam vermek güçtür. Davranışı gerçekleştiren kişi hakkındaki düşünceler, algılayanın o andaki durumu, nasıl güdülenmiş olduğu, bu gibi durumlarda algısını etkilemektedir (Morgan, 1982: 280).

3. BELLEK VE ALGILAMA İLİŞKİSİ

Duyu organları yoluyla elde edilen bilgi, yorumlama ve anlamlandırma sonucu algıya dönüşürken, daha önceden, farklı koşullarda edinilen bilgilerin kullanıldığı görülmektedir. Algılama sürecinde daha önceki bilgilerin işlenmiş olarak ortaya çıkıyor olması, bilginin depolandığını göstermektedir (İnceoğlu, 2004: 95, 96). Bilgilerin depolandığı yer insanın belleğidir. Belleğin olmadığı yerde öğrenmeden söz edilemez. Bellek, yaşam boyunca öğrenilen bilgilerin, davranış kalıplarının, deneyimlerin, anıların, depolanıp saklanması ve hatırlanmasıdır. Bu hatırlama yaşam boyu devam eden bir süreçtir. İnsanlar bellekleri sayesinde her defasında aynı davranışları yeni baştan öğrenmek zorunda kalmamaktadır (Cüceloğlu, 2000: 169; Psikoloji [web], 2006).

Bellek işlevini üç aşamada yerine getirmektedir: Kodlama, depolama ve ara-bul geriye getir. Bu aşamalardan birinin aksaması sonucu unutma meydana gelmektedir. Zihnin en temel işlemlerinden birisi olan bellek, duyu organları yoluyla kazanılan algıları simgelere dönüştürerek kodlar ve bunları beynin belirli bölgelerine yerleştirip depolar. Bütün bunlar gerektiğinde aranıp bulunarak bilinç alanına çıkarılır, yani hatırlanır. Kuramsal olarak kısa süreli ve uzun süreli olmak üzere belleğin iki bölümünden söz edilebilir: Tüm yaşamdan edinilen simgelerin, izlenimlerin, davranış kalıplarının depolandığı, ayları, yılları kapsayan hatıralarda uzun süreli bellek; algı yoluyla yeni bilgilerin alındığı, birkaç dakikayı geçmeyen hatırlamalarda kısa süreli bellek, anlık bellek (hafıza) devrededir. İki bellek türünün de kodlama, depolama, ara-bul geriye getir aşamaları farklı işlemektedir (Cüceloğlu, 2000: 170,171; Psikoloji [web], 2006; Özakpınar, 2000: 107).

Kısa süreli ve uzun süreli belleğe ek olarak, uyaran olmadığı hâlde duyumun çok kısa süre de olsa devam ettiği duyum belleğinden de söz edilebilir. Böylece; görme, işitme, dokunma, koku ve tat yoluyla algılanan dış dünyanın izleri belli bir süre bellekte kalır (Psikoloji [web], 2006).

Öğrenilecek bilgilerin karmaşıklığı arttıkça basit bir depolama yeri olmaktan çıkan bellek aynı anda iki işlevi birlikte yapmakta, aktif bir biçimde gelen verileri yapılandırmakta, eklemeler ve çıkarmalar yapmakta ve eksik kalan boşlukları doldurmakta, uzun süreli bellekte bulunan kalıplarla yeni bilgiler arasında birleşme, bütünleşme sağlamaktadır. Belleğin bu işlevine yapılandırıcı özellik denilmektedir (Cüceloğlu, 2000: 170, 171, 196; Psikoloji [web], 2006; Özakpınar, 2000: 107).

Dolayısıyla belleğin işleyişi, öğrenilenleri aynen iade etme biçiminde değildir. Belleğin olayları olduğu gibi kaydetmediğini ve hatırlama anında da olayları değiştirebildiğini belirten Bartlett, bellek ve algılamanın ilişkisi ile ilgili olarak, algı esnasında verilen hükmün ve takınılan duygusal tavrın, hatırlanacak içeriği şekillendirmede önemli rol oynadığını vurgulamıştır. Kişiler, resimleri doğrudan doğruya hatırlayamamakta, resmi ilk gördükleri anda verdikleri hükmü hatırlayarak, algılamayı da bu hükme dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla bellek, hata yapmaya son derece açıktır. Bellekte ne kalırsa, insan onu belirli bir fikir, hüküm ya da duygu eksenini etrafında anlamlı bir bütün hâline sokmaya çalışmakta ve bunu yaparken de doğru hatırladığını sanmaktadır (Aktaran, Özakpınar, 2000: 107).

Yapılandırıcılığın temelinde; belirli bir kültürde yetişmiş ve dünyaya, çevreye, olaylara, başkalarının davranışlarına bakış ve anlam verme açısından aşağı yukarı aynı tür görüşlere sahip olmak vardır. Kültür, toplumda paylaşılan görüşleri, değerleri, hangi durumda neyin yapılması gerektiğini, neyin doğru ve uygun olduğunu öğretir. Farkında olmadan, kültürün öğrettiği uygunluk ve doğruluk düzenlemeleri, belleğin işleyiş tarzını dolayısıyla günlük yaşamla ilgili algıları etkilemektedir (Cüceloğlu, 2000: 196).

Bir araştırmada, deneklere, davul zurna çalan iki kişiyle onlara gülerek bakan bir üçüncü kişinin resimleri gösterildikten sonra, ‘Gösterilen resimdeki çingene ne yapıyordu?’ diye sorulduğunda denekler; ya ‘Davul çalıyordu’ ya da ‘Zurna çalıyordu’ diye cevap vermişlerdir. Gerçekte ise resim bir üniversite gezisinde çekilmiştir. İki çingeneden rica edilmiş, onların davul ve zurnalarını iki üniversite öğrencisi çalmaya uğraşırken, çingene onlara gülerek bakmaktadır. Bu örnek, Türk Kültürü’ndeki çingenelerle ilgili kalıp yargının bellekteki yapılandırıcı etkiyi belirli bir yöne iterek algılamayı etkilediğini göstermektedir. (Cüceloğlu, 2000: 197,198).

“Aşağıdaki türden bir etkileşimi okuduğunuzu farz edin:

Mümtaz, elindeki şişeden bir yudum daha aldıktan sonra karısına, ‘Bıktım artık! Bu evde yemek hiç zamanında hazır olmayacak mı!’ diye bağırdı. Karısı kızgın biçimde mutfığa girdi. Ağlamamak için kendini zor tuttuğu belliydi.

Bir süre sonra size ‘Mümtaz karısıyla konuşurken sarhoş muydu?’ diye sorulsa, büyük ihtimalle ‘evet’ cevabını verirsiniz. Çünkü size verilen hikâyede Mümtaz’ın elindeki şişeden bir yudum daha aldığı söyleniyor. Evinde karısına kızgın bir ifadeyle konuşan Mümtaz’ın elindeki şişenin içki şişesi olduğunu ve bu nedenle duygularını kontrol etmekte zorluk çektiğini düşünmeye başlamanız doğaldır.

İçinde yaşadığımız kültür ‘içki-kötü duygular-ailede uyumsuzluk ve mutsuzluk’ beklentiler zincirini bize öğrettiği için, bu zincirin ancak belirli bir kısmı verilse dahi, biz verilmeyen kısımları zihninizde tamamlarız. Böylece Mümtaz’ın sarhoş olduğu hiç söylenmediği hâlde, kültürün verdiği beklentiler zincirinin etkisi altında, belleğimiz bu bilgiyi ekler ve hikâyeyi yeniden yapılandırır” (Cüceloğlu, 2000: 196).

Bu konuda yapılan başka bir çalışma, insanların olayları, onlardan istenildiği gibi hatırladıklarını göstermektedir. Loftus ve Zanni tarafından 1975 yılında yapılan çalışmada, yöneltile soruların denekleri nasıl etkilediği araştırılmıştır. Kısa bir trafik kazası filmi izlettirildikten sonra, grubun yarısına,

“Kırılan farı gördünüz mü?” sorusu yöneltmiştir. Anlamalı bir çoğunluğun “evet” cevabı verdikleri görülmüştür. Grubun diğer yarısına ise soru şu şekilde yöneltmiştir: “Far kırıldığını gördünüz mü?”. İkinci grubun soruya cevabı doğal olarak büyük bir çoğunlukla “Hayır” olmuştur. Gerçekte, kısa filmdeki trafik kazasında arabanın farı kırılmamaktadır (Aktaran, Greene: 1992, 156).

Görüldüğü üzere, sonradan gelen bilgi, doğru olmadığı hâlde hafızayı yanıltmakta ve çelişkiye neden olmaktadır. Aynı olaya tanık olan kişiler, kısa bir süre sonra gelen yanlış ipucu sebebi ile olayı farklı hatırlamaktadırlar.

Loftus ve Palmer bir başka araştırmada, kişilerin önceden verdikleri cevaba göre hafızalarının aldanacağını ve önceden verilen cevaba uygun davranacaklarını ortaya koymuşlardır. Bu kez, bir otomobil kazasını gösteren kısa bir film izlettirildikten sonra, grubun yarısına; “Sizce, iki araba parçalanmadan önce ne kadar hızla gitmekteydi?” sorusu sorulmuş ve ortalama olarak saatte yetmiş mil cevabı alınmıştır. Grubun diğer yarısına, aynı soru şu şekilde sorulmuştur: “İki araba çarpışmadan önce ne kadar hızla gitmekteydi?”. Bu soruya muhatap olan deneklerin cevaplarının ortalaması, saatte kırk mil olmuştur. Bir hafta sonra aynı gruplar tekrar çağırılarak, tümüne birden şu soru yöneltmiştir: “Hiç kırılan cam gördünüz mü?” Gerçekte arabaların camları kırılmadığı hâlde, araştırmamanın birinci aşamasında çarpışma hızını yüksek olarak tahmin etmeye yönlendirilen ve yetmiş mil cevabını veren deneklerin çoğunluğu “evet” cevabı verirken, hızı düşük tahmin eden grup, çoğunlukla “hayır” cevabı vermişlerdir. Loftus ve Palmer bu sonucu şöyle açıklamışlardır: Daha yüksek hız tahmin etmeye yönlendirilen grup, kazanın daha ciddi olduğunu hafızalarına yerleştirmişlerdir. Bu nedenle, ihtiyaç duyulan bilgi hafızadan geri çağırıldığında, eski bilginin etkisi ile ‘camların kırıldığı’ şeklinde hatırlamaktadırlar. Aslında verdikleri cevap hafızalarına değil, önceki cevaplarına dayanmaktadır (Aktaran, Greene: 1992, 158). Hatırladıkları gerçek değil, ilk verilen cevap doğrultusunda bellekte depolanan bilginin algıyı etkilemesi ile ortaya çıkan yanılıdır.

4. ALGILAMA KONUSUNA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

a. Geştalt Kuramı

Geştalt teorisi, Almanya'da Wertheimer, Koffka ve Köhler tarafından geliştirilmiştir. Geştalt sözcük olarak, şekillerin birleşmesi anlamına gelmektedir. Kuramın ana teması, “Bir şeyin anlamı bütünün algılanmasından çıkar” şeklindedir. Geştaltçılar; insanların algısal alanın bütünü üzerinde tutarlı ve anlamlı izlenimler oluşturdıklarını ileri sürerler. Bütün, parçaların toplamından fazla ve değişik bir şeydir (Özakpınar, 2000: 93; İnceoğlu, 2004: 106).

Geştaltçılar algılamayı, beynin sahip olduğu örgütlenme eğiliminin bir ürünü olarak sayarlar. Algı, esas itibariyle bireyin, sinir sistemine gelen fizikî uyarıların, doğrudan doğruya fizyolojik olarak reaksiyona girmesiyle oluşur. Algılama basite doğru bir yönelme içindedir. Parçaların şekil-zemin ilişkisi içinde bir bütün olarak algılanması da beynin örgütlenme eğiliminin sonucudur. Diğer bir ifade ile algılama, nesnelerin duyular yolu ile varlığı tespit edildikten sonra belli şemalar içine oturtularak anlamlandırılmasıdır. Anlamlandırılan nesne, bireyin zihinsel şeması içinde bir yere yerleştirilir. Bir şekil, bütünün içine girince artık algılanmaz olabilir. Bütünün yapısı, dikkatin onu algılamasına engelleyici olabilir. Bir kelime, içinde yer aldığı cümlelerin anlam yapısına göre farklı anlamlara gelebilir. Bir bütünlük hâlinde olan öğeler, birbirlerinden bağımsız, ilgisiz veya karışık öğelere göre daha kolay hafızaya girer ve daha kolay hatırlanır. Belli bir yüz ifadesi, algılandığı ortama göre değişik anlamlara girebilir. Bütün, parçaların anlamını belirleyicidir (Özakpınar, 2000: 93; Krech ve Crutchfield, 2007: 130).

Schneiders, Geştalt Psikolojisi'nin ortaya koyduğu fikirleri kullanarak, algılamayı; “bireyin bilincine anında sunulan bir nesne, durum ya da olayı anlamlı bir bütün (geştalt) halinde örgütlenmesi süreci” olarak tanımlamaktadır. Birey, duyu organları yolu ile duyumsadığı nesne, kişi ya da bir olaya ait parçaları anlamlı bir bütün hâlinde algılamaktadır (Aktaran; İnceoğlu, 2004: 108; Krech ve Crutchfield, 2007: 131).

Basit bir örnek olarak, aşağıdaki şekillere bakıldığı zaman, bunlar gelişi güzel noktalar olarak değil, gruplar hâlinde algılanmaktadır.

Şekil-3: Parçaların Gruplanarak Algılanması (Gestalt [web], 2005).

b. Bilişsel (Cognitive) Yaklaşım

Bilişsel yaklaşım, algılamanın bir kurgulama işlemi olduğunu savunmaktadır. Bellekte depolanan bir kısım bilgiler seçilmekte, irdelenmekte ve duyu organları yoluyla elde edilen duyumlara eklenerek algılara dönüştürülmektedir. Sözü edilen algılama, Geştalt Kuramı'nın bahsettiği beynin örgütlenmesi işleminin aynısıdır. Farkı ise, Geştalt psikolojisinin açıklamadığı bellek etkisini vurgulamasıdır (İnceoğlu, 2004: 109).

c. Öğrenme Kuramı

Piaget'e göre algılama, bazı mantıksal-matematiksel çıkarsamalarla edinilmiş bilgilere dayanarak yapılan yorumlamalarla oluşmaktadır. Dışsal bir olgu, birey tarafından yorumlanarak anlamlı hâle getirilmektedir. Algılama, dış dünyaya ait gerçekliği değil, dış dünyanın öznel yorumunu yansıtmaktadır. Belli bir andaki algılama, yalnızca uyaranlardan değil, algılayanın geçmişi, düşünce biçimi, psikolojik durumu gibi unsurlardan da etkilenmektedir. Tüm bu faktörlere kısaca kişinin yaşam deneyimi denilebilir. Algılama esnasında algılanan, örgütleyici öğeler içinde işlev kazanarak anlam ifade etmektedir (İnceoğlu, 2004: 110).

5. SOSYAL ALGILAMA

Algılama öznelidir. Aynı olay, kişi veya nesneler, farklı kişiler tarafından farklı algılanabilmektedir. Bireyin algılamasında, aldığı eğitim, yetiştiği kültürel ortam, inançları, gelenek ve görenekleri, aynı zamanda o an içinde bulunduğu psikolojik durum ve içinde bulunduğu grup ilişkileri

yönlendirici etkiye sahiptir. Algı, kültürel inançlardan ve yorum yanlışlıklarından etkilenmektedir. Genel olarak bu etkenler, kişiler arası ilişki ve etkileşimi de büyük ölçüde etkilemektedir (İnceoğlu, 2004: 97; Şahin, 1997: 4).

İnsan sosyal bir varlık olarak toplumdan ayrılamayacağı için, algılama sosyal bir olgudur. Birey, içinde yaşadığı topluma uyum göstermektedir. Sosyal algılama, kişide itaat, uyum gösterme ve benimseme gibi durumlar ortaya çıkmasına doğrudan etki etmektedir. Sosyal uyarıcılara verilen tepkiler “iyi-kötü, güzel-çirkin, sevimli-sevimsiz” gibi değerlendirmeler içerdiğinden, sosyal algı ve yargıda bulunma süreci duygusal içerik taşımaktadır. Algılanan kişinin diğer bütün özellikleri bu değerlendirmeden etkilenmektedir. Bu etkiye “Hale Etkisi” veya “Halo Etkisi” denilmektedir. İyi olarak algılanan bir kişiye tüm iyi özellikler, kötü olarak algılanan bir kişiye de tüm kötü özellikler yüklenmektedir (Freedman ve diğerleri, 2003: 112; İnceoğlu, 2004: 156; Güngör, 1997: 70).

Araştırmalara göre; insanlar belirsiz bir durum içinde kaldıklarında, o andaki uyarılmış olan sosyal inançları, duruma nasıl bir anlam vereceklerini belirler. Laboratuvar deneyleri de hangi sosyal inancın öne çıkacağını belirleyen faktörün, o durumun gizli özellikleri (bir sözcük, bir resim) olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle sosyal algı; yakın geçmişte herhangi bir nedenle uyarılıp ulaşılabilir hâle gelmiş inançlardan ve yorum yanlışlıklarından etkilenir. Örneğin yabancı biri hakkında ilk verilen bilgiler arasında “duyarsızdır” kelimesi kullanılmış ise, o kişinin daha sonraki davranışlarını duyarsızlık şeklinde yorumlama ve o kişiyi sevmeme olasılığı artmaktadır. Kişinin sosyal çevresi tarafından sürekli hazır durumda tutulan ya da sıklıkla tekrarlanan belirli sosyal bilgiler, onların ulaşılabilirliğini artırmaktadır (Şahin, 1997: 4,5).

a. Sosyal Biliş

Biliş (cognition), insan zihninin dünyayı ve çevresindeki olayları anlamaya yönelik yaptığı işlemlerin tümüdür. Dıştan alınan uyarımların algılanması, önceki bilgilerle karşılaştırılması, yeni bilgilerin belleğe

depolanması, hatırlanması, zihinsel ürünlerin kalite ve mantık yönünden değerlendirilmesi biliş kapsamına giren süreçlerle ilgili faaliyetlerdir (Ekman ve Davidson, 1994:216–217).

Biliş ve bilişsel süreci inceleyen bilişsel psikoloji ise temel olarak bireylerin davranışlarının anlaşılabilmesi için dıştan güdülenme yerine içten güdülenme üzerinde durmaktadır. Diğer bir ifade ile bireyin davranışlarını ve stratejilerini dış uyarıcılardan çok, bireyin inanç, beklenti, amaç ve değerlerinin belirlediğine inanılır (Özden, 2000: 41–43).

Her birey dış dünyayı ve kendini anlama ihtiyacını duyar. Bu anlama sürecinde kişi tarafından neler hatırlanmakta, neler unutulmaktadır? Başkalarından gelen bilgi mevcut bilgi ile nasıl bütünleştirilmektedir? Kişi yargı ve kararlara nasıl varır? Karar verme sürecinde kullanılan kestirme yollar ve yapılan hatalar nelerdir? Karar verme sürecinde dış çevrenin etkileri nelerdir? Tüm bu sorulara verilecek cevaplar ve sosyal bilgilerin zihinde nasıl işlendiği “sosyal biliş” (social cognition) araştırmalarıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Güngör, 1997: 67; Şahin, 1997:3).

Sosyal davranış; sadece dış çevrenin doğrudan etkilerinin sonucu olarak değil, bireyin dış dünyayı nasıl algıladığının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal biliş; kişinin kendisini ve başkalarını nasıl anlamlandırdığı, başkalarını anlamakta kullanılan bilişsel öğeleri (nedensel yüklemeler, şemalar gibi) uyarıcı ile davranış arasındaki sürede neler olup bittiği gibi bilgi işleme biçimlerini kapsayan bilişsel süreçleri incelemektedir (Güngör, 1997: 67).

Bilişsel kişilik yaklaşımı; insanların bilgi işleme biçimlerinin farklı olmasında dolayı kişilik farklarının oluştuğunu söylemektedir. Heider’in Sağduyu Psikolojisi Kuramı’na göre, “başkalarına ilişkin algımız; onların davranışının, davranışın oluştuğu bağlamın, algılayıcının karşısındakinin davranışıyla ilgili deneyiminin bir sonucudur” (Aktaran, Güngör, 1997: 67,68).

“Kısa bir süre önce, bir arkadaşım ile bir toplantıya katıldım. Alışkanlığımız olduğu üzere, partiden ayrıldıktan sonra izlenimlerimizi paylaştık. ‘Bazı insanların ne kadar spor giyindiğini fark ettin mi?’ diye

sordu arkadaşım. Pek fark etmemiştim. Ben de yeni tanıştığımız bir adamla ilgili bir yorum yaptım. ‘Çok küstahtı, değil mi?’ diye sordum. Arkadaşım böyle düşünmemişti. Görüş alışverişimize devam ettikçe arkadaşımın gerçekten benimle aynı partide olup olmadığından ve aynı insanlardan bahsedip etmediğimizden kuşkulananmaya başladım. Müziğin ne kadar tuhaf olduğunu, garson kızın ne kadar huzursuz görüldüğünü fark etmemiş olmasına inanamıyordum. Arkadaşım da benim evin mimarî yapısına ve üzerinde oturduğum mobilyalara dikkat etmemiş olmamı anlayamıyordu. ‘Herhâlde buraya bir daha gelmeyiz, değil mi?’ dedim en sonunda. Arkadaşım inanamayarak bana baktı. ‘Dalga mı geçiyorsun? Ben çok eğlendim!’ dedi” (Burger, 2006: 605).

İki kişi, partinin değişik özelliklerine dikkat etmiş, farklı konulara ait bilgileri işlemiş ve dolayısıyla aynı partiye ait algıları farklı olmuştur. Bu farklılık gelecekte benzer durumlardaki tepkilerini de etkileyecektir (Burger, 2006: 606).

George Kelly’nin 1955 tarihinde yayımladığı “Psikoloji ve Kişisel Yorumlar” (The Psychology of Personal Constructs) adlı kitabında tanımladığı “Kişisel Yapılar Kuramı”, bilişsel olarak tanımlanan pek çok kişilik yaklaşımının çıkış noktası olarak kabul edilmektedir. Kelly’nin kişilik yaklaşımının temeli olan varsayımında, “Bir kişinin bilgi işleme biçimi, olayları bekleyiş şekline göre psikolojik olarak yönlendirilir” demektedir. İnsanlar kendi dünyaları ile ilgili hipotezler geliştirerek bunları sınamakta, mümkün olduğu kadar çok şeyi kestirmeye çalışmaktadırlar. Kişilerin, karşılaştıkları olaylara uyguladıkları saydam şablonlara benzer görüşleri vardır. Kişisel yapılar çift kutupludur. Birisiyle ilk tanışıldığında, cana yakın-soğuk, nazik-kaba, dışa dönük-sessiz gibi yapılar kullanılır. Daha sonra bu yapılar çift kutuplu başka yapılarla tanımlanır. Örneğin, bir kişi dışa dönük diye tanımlanmışsa, samimi-ukala şeklinde bir ikinci yapı ile dışa dönüklük kavramı derecelendirilir. Kişilerin çevrelerini yapılandırma şekillerindeki farklılıklar, kişilik farklılıklarının nedenidir. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi, aynı insan hakkında iki farklı kişi izlenimlerini oluştururken, birincisi cana yakın-soğuk, eğlenceli-sıkıcı, dışa dönük-çekingen yapılarını kullanırken, ikincisi nazik-kaba, duyarlı-duyarsız, akıllı-aptal yapılarını kullanmaktadır.

Birincisi, karşıdakinin cana yakın, eğlenceli ve dışa dönük olduğunu düşünürken, diğeri ise karşısındaki insanı kaba, duyarsız ve aptal olarak tanımlayabilir (Aktaran, Burger, 2006: 610).

Kişilik farklılıklarını sınıflandırma üzerine çalışma yapan Myers-Briggs, Jungs'un kişilik teorisini temel alarak dışa dönüklük ve içe dönüklük, hissetme ve sezgi, düşünce ve duygu, muhakeme ve algı olmak üzere birbirine karşıt dört boyut tanımlamışlardır. Gallen, Myers-Briggs'in tanımladıkları bu dört bilişsel tarz ile tip arasında benzerlikler kurarak dört farklı tip insan tanımlamıştır. Duyusal-Düşünen tip insanlar algıları için duyulara, yargılar için düşüncelere güvenmektedirler. Duyusal-Hisseden tip insanlar, kararlara kişisel heyecanlarla yaklaşırlar. Öncelikle algılar için duyulara, yargılar için hissettiklerine güvenirler. Sezgisel-Hisseden kişiler, kişisel heyecanlara sahip olmakla beraber yargılamalarında duyuları değil sezgileri tercih ederler. Sezgisel-Düşünen tip kişiler, sezgileri kullanırlar ama yargılarında güvenli düşünmeyi tercih ederler. Bu tip kişiler, analizci olarak tanımlanmıştır (Aktaran, Sarvan ve diğeri, 2003: 87,88).

Her birey farklı kişisel yapı sistemleri kullanır ve bu yapıları değışik biçimde düzenler. Birbirlerinden çok farklı olan kişiler, birbirlerinin yapılandırma sistemlerini ne kadar iyi anlarılarsa o kadar iyi geçirirler. Kelly'ye göre, birisiyle iyi anlaşabilmek için kişinin dünyasını nasıl yapılandırıldığını, yani neyi neden söylediğini ve yaptığını anlamak yeterlidir. Bilişsel kişilik kuramcıları da çoğu zaman durumun davranışı başlattığını kabul etmektedirler. Mischel'e göre, insan kişiliğindeki bilişsel-duyuşsal birimler, durumlar ve birbirleriyle etkileşime girerek davranışları oluştururlar. Psikologların asıl ilgisini çeken şey, durum ve tepki arasında gizli kalan öğelerdir (Aktaran, Burger, 2006: 615).

Bilişsel yaklaşımın kullandığı kavramlardan bir diğeri de, bilişsel haritalardır. Bilgiyi düzenlemek için bazı zihinsel yapıların mevcut olması gerektiği düşünülmüş ve bu yapıları anlatmak için çerçeveler (frames), şemalar (schemas), kavram (concept), plân, zihinsel model ve harita (map) gibi sözcükler kullanılmıştır (Mintzberg ve diğeri, 1998:157-159).

Bilişsel haritalar; kişinin karar vermede etki altında kaldığı faktörleri zihinde temsil ederek basitleştiren zihinsel modellerdir. Bilişsel harita, birçok faktörün etkileşimi arasında neden-sonuç ilişkisini gösteren grafiksel bir temsildir (Lee ve Chen, 1997: 154; Pellegrino ve Cabro, 2001: 375).

Bireyin zihni, çevreye bir yorum getirerek kendi dünyasını yapılandırır. Bireyin zihnindeki durumlar ile olaylar benzerliklerine ve farklılıklarına göre düzenlendiğinden, kişi yeni bir durumla karşılaştığı zaman, bu durumu zihninde var olana uydurmaya çalışır. Bilişsel yaklaşıma göre, bireyin zihninde, dış dünyadan gelen bilgiler filtrelenerek, bilişsel haritalar tarafından kodu çözülürken, biliş ile etkileşimde bulunur ve kişinin şeması tarafından şekillenir (Sarvan ve diğerleri, 2003: 90).

b. Algı Şemaları

Beyin hücreleri, belli özellikleri olan duyuşsal mesajları kolayca ve diğer duyuşsal mesajlardan daha önce kaydetmektedir. Bu, “ayırt edici özelliğin tanınması” (feature recognition) olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu varsayıma göre, beyin hücreleri belli uyarıcıları algılamakta uzmanlaşmıştır. Bu sayede, kişi için ayırt edici özellikler taşıyan mesajlar, çok kısa sürede yorumlanıp anlamlandırılmakta ve duruma uygun tepkiler oluşturulmaktadır. Bu şekilde zihinsel şemalar meydana getirilmekte, kişinin gelecek yaşantısının bir tür zihinsel haritası çizilmektedir. Duyu organları ile alınan uyarılar, zihinsel haritada yer bulduğu ölçüde anlamlandırılmaktadır. Duyumsanan uyarılar, zihinsel harita ile ilişkilendirilmedikleri takdirde, eksik, yanlış veya yanlış algılama söz konusu olabilmektedir (İnceoğlu, 2004: 95, 96). Dolayısıyla bireyler olayları nesnel olarak değil, belleklerindeki şemaların özellik ve içerikleri etkisinde algılamaktadırlar (Higgins ve Bargh (1987)’dan aktaran, Güngör, 1997: 68).

İletişim kurmanın ilk adımının, kişinin karşısındaki için bir izlenim oluşturması olduğu ve bu ilk izlenimin, o kişiye olan davranış ve tepkileri etkilediği ileri sürülmektedir. İlk izlenimlerin oluşmasında, daha önceden zihinde şekillenmiş olan şemalar önemli bir rol oynamaktadır. Bir olay ya da nesne algılandığı zaman, nesne ve olaylar zihinde temsil edilmekte olup, bu

temsile “şema” adı verilmektedir. Şemalar; bilgiyi algılama, düzenleme, işleme ve kullanmaya yardım eden varsayımsal bilişsel yapılardır. Şemalar; yeni gelen bilginin nasıl işleneceği konusunda yol gösterir, nesneler, kişiler ve olaylar hakkındaki inanç ve duyguları, kategoriler hâlinde biriktirerek geçmiş yaşantıların temelinde örgütlenen, çevredeki şeyleri algılamaya yardımcı olur. Bireylerin aynı olaylara farklı tepkiler vermelerinin nedeni, zihinlerinde farklı şemalar kullanmalarıdır. Şemalar, yeni gelen bilginin kodlanması, eski bilginin saklanması ve yeni durumlarla karşılaşıldığında eksik bilginin tamamlanmasını sağlayarak, bireyin karar vermesinde etkilidir. Yeni gelen bilgi, mevcut şemalarla çelişmediği sürece hemen kullanılır. Şemalardan etkilenen ilk izlenimler ve verilen kararlar önyargılar taşıyabilmektedir (Taş [web], 2005; Morgan, 1982: 57; Güngör, 1997: 68; Burger, 2006: 616–617).

Şemalar, günlük yaşamımızda edindiğimiz deneyimler ile oluşurlar ve değişimleri çok zordur. Kişi, oluşturduğu algı şemasını değiştirmek yerine, edindiği yeni bilgileri daha önceden oluşturduğu şemaya uydurmaktadır (Harlak, 2000: 86). Bir başka ifade ile insanlar başkalarını algılarken tutarlı olma eğilimindedirler. Bu durum sadece kişi algılaması için geçerlidir. Nesne algılamasında böyle bir durum yoktur. Nesne algılamasında iyi ve kötü değerlendirmeler bir arada olabilmektedir. Kişiler ise bir bütün olarak algılanmakta ve değerlendirilmektedirler. Bir kişiyi algılarken, hem olumlu hem de olumsuz sıfatlar bir arada kullanılmaz. Bu nedenle algılayan, tutarsızlıkları en aza indirmek için kendisine gelen bilgiyi çarpıtmak ve yeniden yorumlamak yolunu tercih etmektedir (Freedman ve diğerleri, 2003: 97).

Carl Jung, insanların geçmiş deneyimlerinden oluşan bilinç dışı şemaların, insanların duygu ve düşüncelerini etkilediğini öne sürmektedir (Aktaran, İçli, 2004: 58). Ortak kültürel çevreden gelen bireylerin, paylaştıkları yaşam ortamları, birey, nesne ve olayları tanımlamakta kullandıkları şemalar arasında benzerlikler meydana getirmektedir (İnceoğlu, 2004: 93).

Şemaların son derece dayanıklı, sabit ve kalıcı desenler olduğunu belirten Young (2006)’a göre, bireylerin son derece karmaşık psikolojik problemlerinin nedeni, çocukluk döneminde oluşan ‘uyumsuz şemalar’dır

(maladaptive schemas) Eski çocukluk deneyimleri, kişinin doğuştan gelen mizacı ve kültürel etkiler uyumsuz şemaların kaynağı olabilmektedir (Young [web], 2006). Bazı kişilerde, dürüstlük, bencillik, saldırganlık gibi konulardaki şemalar, bir şekilde daha ulaşılabilir olup herhangi bir uyaran olmadan ve farkında olmadan kişi tarafından kullanılabilir. Kişinin algılamaya eğilimi olduğu, bir başka deyişle önyargılı olduğu konulardaki algılamaları değişik olabilmektedir. Kişi, belirsiz durumlarda başkalarının zararsız veya normal olarak değerlendirdiği durumları, 'bencil', 'saldırgan' şeklinde değerlendirebilmektedir (Şahin, 1997: 4).

Suç ve suçlular ile ilgili çıkarılan profiller de kişilerin bilişsel haritalarını etkileyebilir. Türkiye'de son günlerde meydana gelen canlı bomba eylemleri ile ilgili olarak, İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelgede şüpheli kişilerin profili açıklanmıştır: "Belirli bir kalabalığın arasına karışmaya çalışan eliyle dışarıdan ceplerini yoklayarak kontrol eden, kadınsa çanta ve mantosunu sıkı tutan, huzursuz davranan, yerinde duramayan, gözlerini bir noktaya diken ve donuk bakışları olan, stres ve sıkıntı içinde, sinirli ve heyecanlı tavırlar sergileyenler 'şüpheli şahıs' olarak değerlendirilecektir" (Haber3 [web], 2007). Tüm valiliklere yayımlanan genelge ile özellikle özel güvenlik şirketleri uyarılmış, bu tipteki kişilere karşı dikkatli olunması istenmiştir. Yayımlanan bu profilin, belirli tipteki insanlara karşı önyargı oluşturacağı düşünülebilir. Aynı zamanda böyle bir önyargı bulunduğu anlamına da gelebilir.

c. Kategorilendirme

Çevrede bulunan sayısız uyaranların tümünün yorumlanması ve tüm uyaranlara aynı şekilde tepki verilmesi mümkün değildir. İnsanlar, çevrelerini anlayabilmek ve bazı konularda öngörüye sahip olabilmek istemektedirler. Bu nedenle bireyler, her bir uyaranı bir sınıflamaya tabi tutarak değerlendirmekte ve bu sınıflandırmalara göre tepkiler geliştirmekte, bir başka deyişle, sınıflandırmalar içine yerleştirdikleri uyaranları aynı biçimde algılamaktadırlar. İnsanların çevredeki uyaranları sınıflandırmaları, kategorilendirme olarak adlandırılmaktadır (Harlak, 2000: 50).

İnsanlar çevrelerini cinsiyet, yaş, ırk, etnik grup, sosyal roller gibi kategorilere ayırmaktadırlar. Kategorilendirme süreci, çevreye uyum sağlamada büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu sayede çevre daha kolaylıkla algılanmakta ve bireyin göstereceği tepkiler kategorilerin özelliklerine göre yönlendirilmektedir. Sosyal ilişkilerde, algılanan bir birey hangi kategori içine yerleştirilmişse o şekilde algılanmaktadır. Yeni karşılaşılan her birey ayrı ayrı incelenmemekte, onlarla ilişkili birçok bilgi kategorilendirme sayesinde gelmekte ve bu durum algılayana kolaylık sağlamaktadır (İnceoğlu, 2004: 94; Şahin, 1997: 7).

Fakat bu durum, bazı yanlış önyargıların oluşmasına neden olabilmektedir. İnsanlar, birçok durumda birbirlerinden farklı özellikler, davranışlar göstermektedirler. Bu nedenle, insanları genellemek zordur. Bir kişinin gruba genellenmesi, fert olarak özelliklerinin fark edilememesinden kaynaklanmaktadır (Richard ve John, 1973:175).

İnceoğlu (2004: 95)'na göre önyargı; bir konuda yeterli bilgi sahibi olunmadan, yetersiz kanıtlara dayanarak yargıda bulunmak şeklinde tanımlanmaktadır. İçinde yaşanan toplum, bir takım önyargıları bireye hazır olarak sunar. Gruplar veya bireyler arasında oluşan önyargılar genelde olumsuzdur.

ç. Kalıp Yargılar (Stereotipler)

Bir gruba yönelik sosyal inançlarımızı ve davranış biçimlerimizi, o gruptan bir bireye uygulayarak, o bireyin düşünceleri, davranışları ve duyguları hakkında fikir yürütüp tahminlerde bulunmaya çalışmak, kalıp yargılar konusuna girmektedir (Şahin, 1997: 6).

Önyargıdan farklı olarak “kalıp yargı” (stereotip) tanımlaması yapılmıştır. Kalıp yargı ile önyargıyı ayırmak güçtür. Kalıp yargılar daha geniş bir sınıflama içermektedir. Kalıp yargıda, algının doğruluğu da söz konusu olabilirken, önyargıda olumsuz davranış eğilimi vardır. Bireyin, daha önce edindiği tecrübeler ışığında, bir kişi ya da gruba yönelik oluşturduğu zihinsel şemayı başka kişi ya da gruplara da uygulaması ile meydana getirdiği kategori, kalıp yargıları oluşturur (İnceoğlu, 2004: 158).

Kalıp yargı, en basit tanımı ile bir insan ya da topluluğun davranış, düşünce ve duyguları hakkında, fikir yürütme ve tahminlere dayanarak yapılan genelleştirilmeler ile oluşan son derece basitleştirilmiş, dayanaksız inançlardır. Bu inançların temelinde çoğu zaman, bir takım önyargılar bulunur. Birey, herhangi bir durumu veya kişiyi algılarken, önyargılarının etkisinde kalır. Algılanan kişinin bireysel özellikleri göz ardı edilir ya da çarpıtılır. Zira yapılan sınıflandırma ile bazı özellikler arasında ilişkiler kurulmaktadır (İnceoğlu, 2004: 95,158; Şahin, 1997: 7; Schaefer, 2001: 259).

“Aslında kalıp yargılarımız, sosyal dünyamızı daha kısa yoldan anlayabilmemiz ve gelen verileri hızlı bir şekilde işleyebilmemiz için kullandığımız normal bilgi işleme sürecinin bir ürünüdür” (Şahin, 1997: 7).

Kalıp yargının temel özelliği, algılanan bazı gruplar arasındaki farklılıkların abartılması, grup içindeki farklılıkların en aza indirgenmesidir. Kalıp yargılar bireyin belleğini de etkileyerek, karşıdaki grubun gerçekte olduğundan daha olumlu veya olumsuz özellikler ile yüklenmesine neden olabilmektedir (Harlak, 2000: 52; Şahin, 1997: 7). Fakat kişiler, hiç tanımadıkları, bilmedikleri gruplar hakkında kalıp yargılama yapmamaktadırlar (Harlak, 2000: 104).

Herhangi bir etnik, ırksal ya da meslekî grubu tanımlarken, insanlara o grubun kişilik özelliklerine ilişkin olumlu ya da olumsuz bazı bilgiler verildiğinde, insanların o grup üyelerinde gerçekte olduğundan çok daha fazla sayıda olumlu veya olumsuz davranış gözledikleri ortaya çıkmaktadır. İnsanların kalıp yargıları belleklerini etkileyerek, karşılarındaki insanın ait olduğu grup üyeliği ile davranış sıklığı arasında hayalî bir ilişki kurulmasına yol açar (Şahin, 1997: 7).

“Kalıp yargılar, karmaşık değil basittir. Doğru veya yanlış olabilir fakat genelde olumsuzdur. Konuya ilişkin bilgi, çoğunlukla doğrudan deneyim yolu ile değil, dolaylı olarak edinilmiştir. Yeni bilgi ve deneyimlere rağmen değişime dirençlidir” (İnceoğlu, 2004: 158).

Dil, ırk ve kültürel farklılıklar, kulüp/parti üyeliği, aile gibi farklılıklara göre daha belirgin ve daha kalıcıdır. Bu nedenle, ırk, din ve kültürel farklılıklar üzerine genelleme yapma eğilimi daha fazladır. Bu durum, ırksal veya kültürel aidiyeti açıkça belli olan kişi hakkında bilgi sahibi olduğuna dair yanlış bir varsayımın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Algılayıcılar, kendilerinden farklı olan bu gruplara karşı ilgi ve algılarını kapatmakta, kendilerini onlardan soyutlamaktadırlar (Richard ve John, 1973: 175,176).

d. Tutumlar

Birey, algıladıkları çerçevesinde, olay, nesne ve kişilere karşı bir tepkide bulunma, olaylar ve kişiler karşısında bir davranış biçimi gösterme eğilimindedir. Bireyin, bu şekilde davranış göstermeye ve tepkide bulunmaya hazır olma hâli tutumları ortaya çıkarmaktadır (İnceoğlu, 2004: 19). Triandis (1971: 2) tutumu, “belirli durumlara yönelik oluşma eğilimi gösteren ve bir dizi duygusal tepki ile eşleşen fikir” olarak tanımlamaktadır. Smith ise; “Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir” demektedir (Aktaran, Kağıtçıbaşı, 1977: 84). Tutum, duygu ve davranışlarını düzenli hâle getirdiğinden bireyi tutarlı davranışa hazırlamaktadır (Kağıtçıbaşı, 1977: 86).

Bir nesne, kişi veya olay hakkında tutuma sahip olma, kişinin tutum yönünde davranmasına neden olmaktadır. Özellikle güçlü tutumların davranışa etkisi daha fazladır. Güçlü tutumlar kolay kolay değişmez, durağandır. Bireyin diğer tutumlarını yönlendiren, genel hayat görüşünü ve birçok davranışını etkileyen merkezî tutumlar vardır. Tutumlar, olumlu veya olumsuz değerlendirmeler içermektedir. İnsan davranışları, tutumlarının birer yansımasıdır (Sakallı, 2001: 106; Kağıtçıbaşı, 1977: 88–90).

Tutumlar, süreklilik kazanmaları sonucuyla da kişinin davranışları ile uyumlu hâle gelirler. Kaynağını, kişinin deneyimlerinden alan tutumlar, ileriki deneyimler için de yönlendirici olurlar. Tutumların bu şekilde ortaya çıkan yönlendiricilik özelliği, onların aktif ve dinamik olduklarını gösterir. Bu yönü ile tutumlar, bireyi bir takım nesneleri ve kişileri araması, bazı durumların ya da

olayların oluşmasına etki etmesi yönünde harekete geçirir (İnceoğlu, 2004: 22).

Maier'e göre tutumlar, duygusal temellere dayanan birer danışma çerçevesidir. Tutumlar belirli kanılar oluşturmada yönlendirici olduğundan bireylerin gerçek olayları algılamalarını etkilemektedir. Çevredeki olaylar, duygusal danışma çerçevesine dayanarak algılanmakta ve davranış biçimi geliştirilmektedir. İrksal, dinsel, kültürel çatışmaların temelinde de duygusal nedenler vardır (Aktaran, İnceoğlu, 2000: 4).

Tutumların bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeleri vardır. Bu öğeler arasında örgütlenme ve tutarlılık olduğu varsayılmaktadır. Öğeler arası tutarlılık olmadığı zaman tutumun değişmesi kolaylaşmaktadır. Bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeler, yerleşmiş, güçlü tutumlarda tam olarak bulunur (Kağıtçıbaşı, 1977: 86, 92). Bireyin bir konu hakkında bildikleri (tutumun bilişsel ögesi), konuya nasıl bir duygu ile yaklaşacağı (tutumun duygusal ögesi) ve nasıl tavır ortaya koyacağını (tutumun davranışsal ögesi) belirlemektedir. Burada, Maier'den farklı olarak İnceoğlu'nun bahsettiği üzere ilk unsur bilişsel öğedir. Yani, kişi bir konu hakkında bilgi sahibi olmadan tutum geliştirememektedir. Diğer öğelerin oluşması konu hakkında bilgi sahibi olunmasına bağlıdır. Öğeler arasında uyum olmadığı sürece tutum oluşması da mümkün değildir.

(1) Bilişsel Öğeler

Birey çevresinde sayısız uyaranla çevrilidir. Bireyin bu uyaranları, çoğu zaman ayırt etmeye algı kapasitesi yetmemektedir. Bu nedenle birey uyaranları gruplandırarak aralarında ilişki kurar. Bu gruplandırma kişinin çevreye uyumunu kolaylaştırmaktadır. Bilişsel öğenin temelinde, bireyin yaşadıkları ile ilgili deneyimlerine ait edindiği bilgiler bulunmaktadır. Dolayısıyla, tecrübe edinilmemiş bir durumla ilgili tutum oluşturulmamaktadır (İnceoğlu, 2004: 30).

(2) Duygusal Öge

Tutum, bir tepki gösterme biçimi değil, belirli bir tepkinin ortaya konulmasının ön aşamasıdır. Bireyin deneyimleri, bilgi birikimi, tüm öğrendikleri bilişsel ögeyi oluşturmakta olup, her hangi bir konuda duygusal tepkiler oluşması için de bilişsel unsurların oluşması gereklidir. Eğer, herhangi bir uyarana karşı birey olumlu veya olumsuz tepkiler geliştirmişse, bu, bireyin daha önceden uyarana ilgili tecrübesi olduğunu, oluşturduğu ilk izlenimler çerçevesinde olumlu veya olumsuz duygular geliştirdiğini göstermektedir. Bireyin bir uyarana karşısında alacağı tavır, içinde bulunduğu değerler sisteminden de çok fazla etkilenmektedir. Sonuçta tepki olarak ortaya çıkan davranış, duygusal ögenin dışı vurumudur (İnceoğlu, 2004: 28).

(3) Davranışsal Öge

Tutum konusuna ilişkin davranış eğilimi, hareketlerde veya sözlerde ortaya çıkmaktadır. Davranışsal ögenin içinde duygusal davranış ve kuralsal davranış bulunmaktadır. Duygusal davranış, tutumun hoşça giden veya gitmeyen bir durumla ilişkilendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Kuralsal davranış ise, doğru hakkında inançlara dayanmaktadır. Resmî nitelikli ilişkilerde bu tür davranış biçimi daha ön plândadır. Bu tür tutumların önceliğinde kurumun çıkarları yer almaktadır. Kuralsal davranışlar alt kültürlerde ortaya çıkmaktadır. Her bir alt kültürün kendine has normları vardır ve bu normlar kişinin davranış biçimlerine yön vermektedir. Kişi, içinde bulunduğu alt kültürün benimsediği davranışları doğru bulmasa bile, gruba uymak zorundadır (İnceoğlu, 2004: 33- 34).

Grup normlarına uymayan bir kişinin grup dışına itilmesi riski vardır. Bunun yanında, bu tür normatif gruplarda duygusal davranışın tamamen yok sayılması mümkün değildir. İnsanın içinde bulunduğu her durumda duygular da vardır (İnceoğlu, 2004: 33- 34).

e. Tutumların Değişmesi

Zaman içinde değişme ve gelişme gösteren tutumlar doğuştan gelmeyip sonradan öğrenilen eğilimlerdir. Tutumlar sosyalleşme süreci

boyunca elde edilir. Eğer bir tutum, bir değerler sistemine güçlü biçimde bağlı ise değişmesi çok güçtür. Kapalı toplumlarda, grup normlarının çok katı olduğu kültürlerde, bireyin topluma ters düşecek bir tutum içerisinde olması hemen hemen imkânsızdır. Ayrıca tutumlar ne kadar uçta ve ne kadar duygusal ise, o kadar da güçlüdür (İnceoğlu, 2004: 49). Tutum değişimine yönelik araştırmalar; öğrenme kuramı, sosyal yargı kuramı, bilişsel tutarlılık kuramı ve işlevsel kuramları kullanmışlardır.

Öğrenme Kuramı, tutum değişimini bir öğrenme süreci olarak ele alır. Eski tutum yerine yeni bir tutum öğrenilmektedir.

Sosyal Yargı Kuramı'na göre, bir şeyi sevip sevmemek, hoşlanıp hoşlanmamak bir yargıyı gerektirir. Kuvvetle bağlanılan bir tutumun kendinden farklı görüşleri reddetme olasılığı kabul etmesinden daha fazladır. Bunun yanında fazla kuvvetle bağlanılmamış tutumların farklı görüşleri kabul etme olasılığı daha fazladır. Benzetme mekanizması kullanılarak, farklı görüşleri gerçekte olduğundan fazla benzer görüp kabul etme ihtimali yüksektir. Hem tutumlar hem de tutum öğeleri arasında bir tutarlılık söz konusudur.

Bilişsel Tutarlılık Kuramı ise; insanların tutarlı olma eğiliminde olduklarından sevdikleri biri hakkında söylenen kötü sözlere karşı direnç gösterdiklerini ileri sürmektedir. Kişi, tutumuna ters düşen bir davranış yaptığında bilişsel çelişkiye düşer. Bu durumlarda, kişi yaptığı davranışa geçerli bir neden bulamazsa tutumunu davranışı doğrultusunda değiştirecektir. Sık rastlanmasa da, tutum ve davranış arasında tutarsızlık varsa, o tutumun değişmesi de kolay olur. İşlevsel kuramlara göre ise, tutum belirli bir nedenle geliştirilir ve bir gereksinime cevap verir. Bu gereksinim ortadan kalkarsa, tutuma da gerek kalmaz (Kağıtçıbaşı, 1977: 129-161).

Araştırmalardan edinilen bulgulara göre, bir ikramda bulunmak, hediye vermek, reklam kampanyaları sırasında müşteriye verilen promosyonlar, marka tercihi bakımından tutum değişikliğine yönelik çalışmalardır. Tutum oluşumunda olduğu gibi tutum değişiminde de bu yöntem etkilidir (İnceoğlu, 2004: 59).

Hakkında olumsuz tutumlara sahip olunan kişilerle ve grup üyeleri ile girilen ilişki, insanları yanlı ve önyargılı düşüncelerini değiştirmek yoluna götürebilir. Cheryl Tanrıverdi (2006), dört yıldır bir eğitim kurumunda gönüllü olarak öğretmenlik yapmaktadır. Haftada bir gerçekleştirilen ‘İngilizce Oyun Saati’ isimli dersin ikinci haftasında, beş yeni çocuk gelip derse katılmak ister. Ancak , katılmak isteyen çocuklar altıncı sınıf öğrencisidirler ve beşinci sınıf öğrencileri onları istememektedir. Tek gerekçeleri onların farklı sınıftan olmalarıdır. Daha büyük oldukları için daha çok şey bilmektedirler, kısacası farklıdır. Beraber ders yaptıklarında, onlardan bir şeyler öğrenebilecekleri öğretmenleri tarafından hatırlatılınca, isteksiz de olsa kabul ederler. İkinci dersin sonunda çocuklar önyargılarından kurtulmuşlardır. Üçüncü derste beraber oturup beraber gülmektedirler (Tanrıverdi, 2006: 66).

Farklı etnik grupların da aynı ortamlarda yaşamaları, aynı iş ortamlarını paylaşmaları ile iletişim kurmaları süreciyle, zaman içerisinde birbirlerini tanıyarak sahip oldukları kalıp yargıların neden olduğu olumsuz tutumları değiştirebilir. Kişiler, kendilerinden beklenen rolleri yapmaları istendiğinde, ilk başta bu davranışlar zor gelmekte, fakat zamanla alışılmaktadır. Örneğin, çeşitli uluslara önyargısı olan bir kişi, uluslar arası kuruluşlarda çalışırsa, oynamak zorunda olduğu rol zamanla tutum değişikliğine neden olabilir (İnceoğlu, 2004: 63).

Uzun süreli yatılı eğitim veren askerî okullarda da aynı durumdan söz edilebilir. Belirli bir yönde tutum geliştirmesi beklenen öğrenciler, dış etkilerden yalıtılmış yatılı okul ortamında, kendilerinden beklenen rolü uygularlar. Uzun süreli bu rol davranışı, öğrencilerin kurumun beklentileri yönünde tutumlarının oluşmasına neden olabilir.

6. SOSYALLEŞME

Tutumların çok az bir kısmı doğrudan deneyim ile edinilmektedir. Diğer bireyler, tutumların oluşmasında daha fazla etkilidirler. Sosyal bir varlık olarak insan, içinde bulunduğu topluma uymak durumundadır (İnceoğlu, 2004: 147). Sosyalleşme sürecinde birey, toplumun bir üyesi hâline gelmekte

ve kişilerle etkileşimi sonucu, diğerleri ile benzer davranışlar geliştirmektedir (Kağıtçıbaşı, 1977: 245).

Sosyalleşme, en genel ifade ile topluma uygun hâle gelme, yaşanan toplumun dilediği biçimde davranmayı öğrenmedir. Birey sosyalleşme sürecinde, iletişim içinde bulunduğu toplumun ondan beklentilerini, toplumun değerlerini ve tutumlarını öğrenmektedir. Bireylerin toplumda bir işlev görmeleri için, gerekli olan normları ve rolleri öğrenmeleri gereklidir. Bu süreç, bireyin tüm yaşamı boyunca devam etmektedir. Toplumsal onay görme ihtiyacı sonucu birey toplumun davranışlarına uymaktadır (Hançerlioğlu, 1979: 359; İnceoğlu, 2004: 148; Tekin ve diğerleri, 2001: 265).

Schuler ve Hellriegel'e göre sosyalleşme; bir işin nasıl yapılacağına ilişkin kurum kültürü ve felsefesini öğretmeyi ifade etmektedir. Sosyalleşme, işi en iyi şekilde öğrenme, başkalarına gerekli bilgi ve beceriyi aşılama, bir birimde önemli işlerin neler olduğunu öğretme sürecidir. Sosyalleşme süreci, eski tutum, değer ve davranışların terk edilerek, yerine yenilerinin kazanılmasını, toplum amaçlarına ulaşmak için nelerin gerektiğini, kişiden beklenen sorumlulukların neler olduğunu ve toplum değerlerin öğrenilmesi konularını kapsar (Aktaran, Tekin ve diğerleri, 2001: 266).

Toplum küçük gruplardan oluşmaktadır. Aile, okul çevresi, meslekî çevre gibi gruplar fikir birliği oluşturan, karşılıklı benzeşmeye neden olan, dolayısıyla tutum benzerliği sağlayan sosyal çevrelerdir. Kişiler gönüllü olarak katıldıkları veya üye olmak zorunda oldukları grupların tutumlarını onaylamaktadırlar. Bireyin gruba aidiyeti güçlü ise, tutum değişimi ya da tutumların benimsenmesi kolay olmaktadır. Grubun kişiden beklediği davranışlara uymama durumunda cezalandırılma, uyulduğu takdirde ödüllendirilme söz konusudur (İnceoğlu, 2004: 148). Grubun zengin ve baskın olan kültürü, kişinin karar almasında etkin olmaktadır (Dinçer, 1998: 91).

Bir toplumda etkili olan inançlar, değerler, normlar ve semboller gibi terimlerin tanımlarının yapılması gereklidir. Buna göre, kısaca inançlar, insanların belirli bir konuda tartışmasız kabul ettikleri doğrular ve gerçeklerdir.

Bunlar toplum kültürünün özünü oluşturmaktadır. Değerler ve normlar, inançlar üzerine inşa edilmektedir ve değer kavramı, üstün tutulan, ulaşılmak ve gerçekleştirilmek istenen, önem verilen, iyi, doğru gibi anlamları ifade etmektedir. Bir grup normunun oluşabilmesi için, grubun çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Normlar, kişilerin nasıl davranması ve nasıl düşünmesi gerektiğinin kurallarını koymaktadır. Grup normlarından sapma hoş karşılanmamaktadır. Bireyin zorunlu olarak girdiği veya çıkmasının güç olduğu gruplarda “mutlak otorite” vardır. Bu tür gruplarda, grup normlarına aykırı davranan birey şiddetle cezalandırılmaktadır. Birey, grup normlarına aykırı tutumlara sahip ise, tutumlarını değiştirmek zorunda kalmaktadır. Değerler, insanlar için çeşitli durumları değerlendirme ve yargılamada, temel algı dayanağını oluşturmaktadır. Karar alma, topluluk üyeleri tarafından paylaşılan değerlere dayalı bir süreçtir. Normlar ise olay, olgu ve durumları açıklamada ve yorumlamada topluluk üyelerine yol gösteren yazılı olmayan sosyal kurallar ve standartlardır. Semboller de topluluğun kültürünün, daha çok somut ve gözlemlenebilen yönünü oluşturmakta ve fiziksel semboller (topluluğun yapısal özellikleri, çalışma düzeni, arabalar, kıyafetler vb.) ile sözel-davranışsal semboller (topluluğun dili, hikâye ve efsaneler, kahramanlar vb.) şeklinde sınıflandırılmaktadır (Şişman, 2002: 84–90; İnceoğlu, 2004: 150).

a. Kültür ve Alt Kültür

Kültür; sosyolojide sıkça ele alınan bir kavramdır. Birçok kavramda olduğu gibi, kültürün de farklı sosyologlar tarafından yapılmış birçok tanımı vardır. Kroeber, Alfred ve Kluckhohn, kültür kavramının 164 ayrı şekilde tanımlandığını tespit etmişlerdir (Aktaran, Thompson, 1982:110). Kısaca, herhangi bir toplumun ürettiği ve paylaştığı ve o toplumun kendine has düşünce, gelenek ve sanatı olarak tanımlanan kültür (Collins-Cobuild, 1990: 345) kavramı, sosyoloji biliminde oldukça önemli bir yer işgal eder (Abercrombie ve diğerleri, 1988: 245). Sosyal yapı, bir toplumun iskeleti olarak tanımlanacak olursa, kültür onun ceset ve ruhu gibidir. Kültürel analizler, sosyoloji ile diğer birçok bilimin çakıştığı noktalardır. Bir toplumun tarih, edebiyat ve folklorunu bilmeden onun kültürünü yeteri kadar anlamak mümkün değildir (O'Donnell, 1980: 149).

Kültür, insanın genetik olarak değil sosyal olarak ürettiği ve bir nesilden diğerine aktardığı bir birikim, bir hayat tarzıdır (Mitchell, 1981: 45, Steward, 1963; Thompson, 1982:111).

Toplumu oluşturan bireylerin büyük bir çoğunluğu veya tamamına yakın bir kısmı, o toplumda egemen olan kültüre ait bazı değerleri paylaşmakla beraber, aynı toplum içerisinde var olan bazı alt grupların, kendi içlerinde geliştirdikleri, kendilerine has bir alt kültürleri ve buna bağlı olarak gelişen bazı değer yargıları olabilir. Alt kültür grupları, baskın ve geniş kültür grubu içinde bazı farklı değer ve normlara sahip küçük gruplardır. Benzer fikir ve değerleri paylaşan insanlar, destek ve karşılıklı ihtiyaçları nedeniyle, bir arada bulunup, alt kültür gruplarını meydana getirmekte ve geniş kültürün bazı unsurlarını paylaşmaktadırlar. Zamanla gelişen ve toplumun diğer kesimleri tarafından pek bilinmeyen ve paylaşılmayan alt kültürlerin, ırk farkları, inanç, bölgesel ve coğrafi farklılıklar, kentleşmedeki farklılıklar, siyasî yapılanmalar, din farklılıkları, cinsiyet, eğitim, yaş ve meslek grupları gibi faktörlere bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Bu grupların üyeleri toplumdaki bazı olaylara, bu alt kültürün kendilerine vermiş olduğu bakış açısı ile bakarlar (Siegel (1989)'den aktaran, İçli, 2004: 88; Schaefer, 2001: 78; Cerrah ve Semiz, 1999: 181; Thompson, 1982:111).

Araştırmalar, bireylerin kendilerini belirli bir grubun üyesi olarak çok güçlü bir sosyal kimlikle tanımlamaları durumunda, diğer grupların üyelerine karşı önyargıyla yaklaştıklarını ve ayrımcılık yaptıklarını göstermektedir (Şahin, 1997: 9).

Alt kültür kuramlarının temel özelliklerinden biri, suç olgusunu grup ve çete ortamlarında ortaya çıkan bir davranış tarzı olarak ele almış olmalarıdır. Bu nedenle alt kültür kuramları suçluluğun; gruplar, çeteler, akranlar ve onları çevreleyen ortamlardan güçlü bir şekilde etkilendiğini varsaymaktadır (Shoemaker, 1990: 114).

Sosyologlar tarafından üzerinde en fazla durulan alt kültürler arasında, gençlik alt kültürü (youth culture) ve işçi sınıfı alt kültürü (working class culture) sayılabilir (Harvey ve Reed, 1996).

Daha çok, şehir çetelerini oluşturan gençlerin kültürü üzerinde araştırmalar yapmış olan Cohen, alt kültür (subculture) kavramını ilk ele alanlardan birisidir. Cohen'e göre, bir ailenin sahip olduğu sosyal konumu, onların çocuklarının yaşam boyunca karşı karşıya gelecekleri temel sorunların kaynağını oluşturmaktadır (Aktaran, Beirne ve Messerschmidt, 1991:398-399).

b. Meslekî Alt Kültür

Toplum karakteristiği, kişilerin algılarını şekillendirmede rol oynamakta olmakla birlikte, kurumsal yapının algılamayı etkilemede rolü çok daha fazladır (Heider-Markel, 2002: 17). Milgram (1974: 205)'a göre, kişinin nasıl davranacağını nasıl bir kişi olduğu değil, nasıl bir durum ve ortamda olduğu belirlemektedir.

Birer kurumsal yapı olan meslekler; saygınlıkları, üyelerine sundukları tatmin olanakları, toplumdaki işlevsel algıları, etik ve kimliksel öğeleri, profesyonel konumları itibarıyla, önemli birer sosyal farklılaştırıcı unsurlardır. Her meslek, belirli bir değer ve ahlâk üretme potansiyeline sahiptir. Meslek ahlâkı, meslekî değerler sistemi ya da mesleğe bağlı tutumlar bu şekilde oluşmaktadır (Aytaç, 2003: 1).

Meslekî sosyalleşme ve kurumsal sosyalizasyon; bireyin iş yaşamında işin nasıl yapılacağına ilişkin kurum kültürünü ve felsefesini, mesleğine ait değerleri ve işinin gerektirdiği biçimde davranmayı öğrenmesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, kuruma yeni katılan kişilerin, kendilerinden beklenen tutum, değer ve davranışları öğrenmesi sürecidir. Öğrendiklerini, iş yaşamında uygulayan kişi, mesleği açısından sosyalleşmiş olarak kabul edilmektedir. Bireyin mesleğini başarılı bir şekilde uygulayabilmesi için, okullarda verilen eğitim ve öğretim yeterli olmamaktadır. Kişi işe başladığı ilk dönemden itibaren, bu eksikliklerini çoğunlukla iş arkadaşları ve kurumunun genel yapısından öğrendiği bilgiler ve davranış kalıpları ile gidermektedir (Çağlar, 2001: 307, 308; Tekin ve diğerleri, 2001: 266).

İnsan, yetiştiği çevrenin bir ürünüdür. Benzer koşulları paylaşanların, benzer biçimde düşündükleri ileri sürülmektedir (Kışlalı, 1994: 99). Meslekler, kurumsallaşmış faaliyet biçimleri olduklarından belirli kurallar ve işleyiş düzenine göre sürdürülürler. Kişi, bir meslek içinde bulunduğu sürece, kendi konumunu yeniden algılamaktadır. Bu durum kişiyi statüsüne uygun davranmaya zorlamaktadır. Mucchielli'ye göre, uzun süre bir meslek içerisinde hayatını sürdürmüş olmak, insana belli bir zihniyet ve dünya görüşü kazandırmaktadır. Mesleğin sınırlarının kendine özgü bir mantığı vardır ve bu uzun süre insan davranışının şekillenmesinde etkilidir (Aktaran, Aytaç, 2003: 5).

Meslekî sosyalleşme sonucu, çalışma hayatı ve iş ilişkileri ile bağlantılı olarak meslekî alt kültürler (occupational sub-cultures) gelişmektedir. Sivil hizmet birimlerinden oldukça farklı bir eğitim süreci geçiren ve farklı çalışma ortamları olan polis ve asker gibi kurumların mensuplarında görülen meslek alt kültürü diğer meslek gruplarına göre çok daha belirgin olup, son yıllarda sosyologların ilgisini çekmektedir (Frewin ve Tuffin, 1998).

Bu belirgin farklılaşmanın nedeni ise; eğitimini ve görevini, hatta görev dışı yaşamının büyük bir kısmını, sivil toplumdan kısmen uzak bir ortamda gerçekleştiren üniformalı meslek gruplarında, alt kültür oluşumunun daha kolay olmasıdır (Cerrah ve Semiz, 1999: 181).

Meslekî sosyalleşme sonucu oluşan meslekî alt kültür, kişinin algılamasını etkileyebilmektedir. Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde düşünülürse, belirli bir meslekte öğrenilenlerin benzerliği, aynı amaç ve hedefe güdülenme, meslekî beklentiden ve görevin/işin niteliğinden gelen benzer amaçlar ve dolayısıyla, benzer nitelikte hazırlayıcı kurulum, dikkatin benzer nesne ve olaylar üzerinde olması, bir meslekî algı farklılaşmasına yol açmaktadır.

c. Üniforma ve Sosyalleşme

Üniforma, karışık organizasyonların sıradan problemlerini çözecek bir araç, bir zorunluluk ve gereklilik olarak değerlendirilmektedir. Şöyle ki;

organizasyonun sınırlarını belirleyecek, üyelerin amaç ve hedeflerine ulaşmada güven kazandıracak, üyeler arası anlaşmazlık ve çatışmaları ortadan kaldıracaktır. Üniforma bir totem gibidir. Statüyü belirler. Kanuniliği pekiştirir. Bireyselliği ortadan kaldırır. Üniforma grubun tutumlarını şekillendirmektedir. Üniforma giyen bireylerin diğer vatandaşlardan farklı olarak uymak zorunda oldukları kuralları vardır. Kişi üniforma giydiğinde, artık başka biridir ve organizasyonu temsil etmektedir. Üniformanın kurallarına harfiyen uymak zorundadır (Joseph ve Alex, 1972: 719).

Diğer bireylerden gelecek bir yorum kişiye değil, tüm kuruma mal edilecektir. Joseph ve Alex (1972: 721)'in araştırmalarında verdikleri örnekte olduğu gibi; minibüste yolculuk yapan biri sivil biri üniformalı iki kolluk görevlisinden, üniformalı olanın yayılmış bir vaziyette uyuyor olması dikkat çekmekte ve tepki almaktadır. Toplum, bu davranışı üniformaya yakıştıramamaktadır. Oysaki sivil olan da kolluk mensubudur ve o da uyumaktadır, fakat dikkat çekmemektedir.

ç. Kolluğun Sosyalleşmesi

Kolluğun sosyalleşmesinde meslek yaşamının önemli bir rolü olduğu ileri sürülmekle beraber, meslek içi sosyalleşme eğitim ve çalışma ortamı olmak üzere iki süreçte gerçekleşmektedir (Cerrah ve Semiz, 1999: 198). Konuya ilişkin olarak yapılan yazın taramasında, Jandarma'nın sosyalleşmesine ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu konuda daha çok Emniyet mensuplarına ilişkin çalışmaların olduğu görülmüştür. Yaptıkları görevlerin benzer olması nedeniyle, bu bilgilerin Jandarma için de geçerli olacağı düşünülmektedir. Yabancı yazında ise Jandarma ve Polis ayrımı olmayıp, polis ifadesi genel kolluk anlamında kullanılmaktadır.

Sander'e göre; deneyimler, kolluğun bilgileri, algıları ve dolayısıyla davranışları üzerinde çok önemli rol oynamaktadır. Sivil hayattan gelen polis adayları, herhangi bir şekilde (medya yoluyla veya sivil hayatlarında kolluk kuvvetleriyle kendi sınırlı ilişkileri çerçevesinde) kolluk hakkındaki algıları bir yere kadar şekillenmiş olarak temel eğitime gelmektedirler. Eğitimde ve daha sonra meslek hayatında edinilen tecrübelerin, kolluk personelinin algıları

üzerinde büyük etkisi olmakta ve davranış biçimlerini şekillendirmektedir (Aktaran, Aremu, 2006: 74).

“Hemen her meslekte olduğu gibi, polislik mesleğini yapan kişilerin de o mesleğin yerine getirilmesinden doğan bir takım alışkanlıkları, inanışları, uymak zorunda oldukları kuralları vardır. Gözetmek zorunda oldukları bir takım prensipleri ve kendilerini diğer meslek gruplarından ayıran çeşitli ortak özellikler taşımaktadırlar” (Aytaç, 2003: 25–26).

Küçük yaşlardan itibaren aynı okullarda okuyan, lojman gibi belirli yerleşim yerlerinde ikâmet eden, kapalı bir iş ortamında bulunan, işe gidip gelirken servis kullanıldığı için topluma karışmayan kolluk mensuplarında algı farklılaşması olabilmektedir. Tüm bunlar, kolluk görevlilerinin, ortak değer yargılarını pekiştirmektedir.

“Bu bağlamda, bir meslekî kategori olarak polislik de meslekler sosyolojisinin ilgi ve inceleme alanı içinde bulunmaktadır. Polislik, etik ve kültürel özellikleri, kimlik öğeleri, görevin niteliği itibariyle diğer mesleklerden farklılık gösterir. Polislik mesleğini, tipik ve farklı kılan şey, kendine özgü niteliklere sahip oluşudur. Bu nitelikler, polisliği kendi içinde bir meslekî kültür/alt kültüre sahip kılarken, polislerin kişilik, kimlik, dünya görüşü ve psikolojik özellikleri itibariyle farklılaştırıcı bir ayraç içinde değerlendirmesine de yol açmaktadır. Polisin bu farklılık yüklü algısı, kuşkusuz toplumla polisin karşı karşıya geldiği yerde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, sürekli olarak, toplumsallığın oluşum noktalarında gezinmekte, sosyal ilişkilerin ve bunların arkasında yatan niyetlere ilişkin farkında olma becerisi kazanmaktadır. Polislik, meslek olarak kuşkuculuğu, tehdit algısına duyarlılığı, otorite kurmayı, caydırıcı olmayı, tutucu davranmayı, titizliği vb. pek çok özelliğe sahip olması itibariyle de diğer meslek ve mensuplarından ayrı bir portreye sahiptir” (Aytaç, 2003: 21).

Ergenlik çağına ilk adım attığı bir zamanda polis kolejine gelen bir kişinin fizyolojik ve psikolojik değişimler, gelişimler çağının başında olduğu söylenebilir. Bu dönemdeki kişilerin, bilinçli bir şekilde farkında olmadıkları hâlde, en büyük arzuları, kendilerine ait birer kimlik, kişilik ve benlik

geliştirmektedir. Fakat resmî bir ortam olan ve yaşamın ikinci şahıslar tarafından programlandığı kolej ortamında, bir bireyin kendine ait bir kişilik, kimlik ve benlik geliştirmesi mümkün değildir. Bireye verilen mesaj, “biz senden nasıl biri olmanı istiyorsak öyle biri ol” olarak özetlenebilecek bir mesajdır (Çağlar, 2000: 91).

Yatılı okumak, öğrencinin siviller ile sağlıklı iletişim kurmasını ve ilişkilerini geliştirmesini önleyen en önemli durumlardan birisidir. Sivil yaşamdan yalıtılmış olma sonucu, toplum ve toplumda zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerden haberdar olamama ve kendini bu değişikliklere uydurma güçlüğü, pek çok polis memurunun karşı karşıya kaldığı bir durumdur. Okul hayatı ile başlayan siviller ile sağlıklı ilişki kuramama, emekli olunduğunda da devam etmektedir. Okuldayken en yakın arkadaşı polis olan kişinin, emekli olduktan sonra da durumu değişmemektedir (Çağlar, 2000: 92).

“Polis alt-kültürünü şekillendiren faktörler iki ana başlık altında incelenebilir: Birincisi polis adaylarının gelmiş olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel yapıdır. İkinci faktör ise, mesleğe giren adayların polis okulunda aldıkları eğitim ile başlayan meslek içi sosyalleşme süreci görev boyunca devam etmektedir. Polis adaylarını gelmiş olduğu sosyal yapının değer yargılarıyla temelde bir paralellik arz eden meslek içi sosyalleşme sonucu, ortaya baskın bir polis alt-kültürü çıkmaktadır” (Hürriyetim [web], 2006).

Muhafazakârlık, şüphecilik, sivilleri potansiyel suçlu olarak görme, biz-onlar ayrımı, toplumdan uzaklaşma-meslek içi dayanışma polis alt kültürünün en yaygın unsurlarındandır. Birçok farklı ülkede polis alt kültürü üzerine yapılan çalışmalarda, bu özellikler ortak olarak tespit edilmiştir (Cerrah ve Semiz, 1999: 202).

Polis alt kültürü üzerine bir araştırma yapan Peter Manning (1995: 124); Amerikan polisinin alt kültürünün, bazı anahtar tavırlar üzerine oturduğunu belirtmektedir. Bu varsayımlara göre;

(1) İnsanlar güvenilmezdir ve tehlikelidirler,

- (2) Deneyim kesin kurallardan daha geçerli ve doğrudur,
- (3) İnsanların sana saygı göstermesini sağlamalısın,
- (4) Tüm insanlar polislerden nefret eder,
- (5) Yasal sistem güvenilmezdir, suçlu ve masum hakkında en iyi kararı polisler verirler,
- (6) Kontrol edilmeyen insanlar kuralları çiğnerler,
- (7) Polis saygın ve etkili görünmelidir,
- (8) Suç ve suçluyu en yüksek doğrulukla polis tespit eder,
- (9) Yüksek cezalar, suçluların tekrar suç işlemesini önler.

Şüphencilik, sadece güvenlik mesleğinin doğasından gelmemektedir. İnsanların kolluktan beklentileri de bu duyguyu pekiştirir. Toplum, kolluğun bir bakışta şüphelileri ve olası suçluları yakalamasını bekler. Güvenlik mensupları da bu beklentiye bir eksiklik olarak görür ve bu açığı kapatmak için çaba gösterir ve çokça hata yapar (Cerrah ve Semiz, 1999: 206).

Kapılarına yılın 365 günü, günün yirmi dört saati hiç kilit vurulmayan tek yer olan karakollarda bu kişiler, meslekleri gereği, hemen hemen günün her saatinde sivillerle bire bir iletişime girmek durumundadırlar. Sivillerle olan ilişkilerin ise görev gereği, daha çok gerilimli ve olumsuz içerikte olması da polisi toplumdan uzaklaştırmaktadır. Ortalama 8-10 yıl, yılda en fazla iki ay sınırlı bir sivil hayatla iletişim içerisinde bulunmuş bu insanlar, birdenbire, günün en az yarısı kadar bir zamanda sivil hayat ile karşı karşıya ve baş başa kalmaktadırlar. Bu kişilerin, sınırlı sivil hayat deneyimlerinden dolayı, oldukça hızlı değişimler yaşayan toplumda uyumsuzluk yaşamaları normaldir (Çağlar, 2000: 92; Cerrah ve Semiz, 1999: 200).

Türkiye’de, bir diğer genel kolluk olan Jandarma Genel Komutanlığı’nın mensupları; çeşitli sınavlarla seçilerek girdikleri, yatılı ve üniformalı eğitim ve öğretimin yapıldığı okullarda okumaktadırlar. Subaylar, ilköğretimi tamamlamayı müteakip, 14–15 yaşlarından başlayarak, dört yıl

askerî lise, dört yıl harp okulu olmak üzere toplam sekiz yıl yatılı olarak, ayrıca bir buçuk yıl gibi bir süre de sınıf okulunda okumaktadırlar. Toplam olarak on yıl kadar eğitim ve öğretimden sonra meslek hayatına atılmaktadırlar.

Dönem dönem uygulama değişmekle beraber, Kara Harp Okulu'nun ikinci yılının sonunda, askerî öğrencilerin sınıfları belirlenmekte, Jandarma sınıfına seçilenler bu aşamadan sonra, az sayıda farklı dersler almaktadırlar.

Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde bulunan astsubaylar ve uzman jandarmalar, polis memurlarının eğitim ve öğretim sürelerine yakın bir süre Jandarma Okullar Komutanlığı'nda yetiştirilmektedirler. Uzman jandarma öğrencileri, Uzman Jandarma Okulu'nda bir yıllık eğitim ve öğretime tâbidirler. Astsubaylar ise; 2003 yılından bu yana, iki farklı sistem ile kıtalara kazandırılmaktadırlar. 2003 yılında kurulan Jandarma Astsubay Meslek Yüksek Okulu (JAMYO), lise mezunlarını kaynak alarak, iki yıl eğitim ve öğretimi müteakip, Jandarma Astsubayı yetiştirmektedir. Bunun yanında, hâlen, yüksek okul ve fakülte mezunları, bir yıllık eğitim ve öğretime tâbi tutulduktan sonra, astsubay olarak mezun edilmektedirler. Tüm okullar yatılı olup, öğrenciler sadece hafta sonları izine çıkmaktadırlar. Dolayısıyla, grup içi iletişim sıkı olmakta ve meslek içi sosyalleşme okulda başlamaktadır.

Jandarma Astsubay Meslek Yüksek Okulu (JAMYO); ön lisans eğitimini görmüş muvazzaf astsubay yetiştirmektedir Jandarma Astsubay Meslek Yüksek Okulu'nun öğrenci kaynağı, sivil lise ve dengi okul mezunlarıdır. Ayrıca sivil lise ve dengi okul mezunu, kıtalarda görev yapmakta olan uzman jandarma ve uzman erbaşlardan, astsubaylık sınavını geçerek, astsubay olmaya hak kazananlar, JAMYO öğrenci kaynakları arasındadır (JGY: 108–8: 2–3).

Jandarma Astsubay Meslek Yüksek Okulu'ndaki ön lisans eğitim ve öğretimi, uzman jandarma ve uzman erbaşlar ile ilgili hükümler saklı kalmak kaydıyla, öğrencilerin ihtiyaçları devletçe karşılanarak parasız yatılı olarak yapılmaktadır. Eğitim ve öğretim süresi iki yıldır (JGY:180–8: 6–5,6).

Uzman jandarma adaylarının eğitim-öğretim süresi ise altı aydan az olmamak şartıyla belirlenmektedir (Uzman Jandarma Okulu Yönergesi'ne 2–8).

Fakat polisten farklı olarak, Jandarma mensubu olmaya aday bu kişiler kolluk alt kültürü değil askerî alt kültür ile etkileşim içindedirler. Sınıf okullarında meslekî dersler ağırlıklı olmasına karşın, Jandarma'nın yapısı itibariyle, askerî yapı daha ön plândadır. Meslek hayatında, Jandarma personelinin bir kısmı kolluk görevleri yapmamaktadırlar. Hatta az da olsa bazı personel, hiç kolluk görevlerinde çalışmadan emekli olabilmektedir. Bunun sebebi; Jandarma'nın sadece kolluk görevi yapmamasıdır. Hemen hemen her personel sınır, komando, cezaevi, iç güvenlik gibi birbirinden çok farklı uzmanlık isteyen görevlerde çalışmaktadırlar. Dolayısıyla, meslekî algı farklılaşması da personelin görev yaptığı yerlere göre farklılık gösterebilmektedir.

Polis öğrencilerinin de hafta içi tüm zamanı okulda geçmektedir. Askerî nitelikli ve katı disiplin kuralları ile eğitilen öğrenciler, polislik mesleğinin zor koşullarına hazır hâle getirilmektedir. Bir anlamda polis öğrencilerinin, kendine özgü değerler sistemi geliştirmelerine ve birey olmalarına izin verilmemektedir. Özet olarak, yatılı okumak, sivililer ile sağlıklı iletişim kurulmasını ve bu ilişkilerin geliştirilmesini önleyen önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir (Çağlar, 2001: 308–310; Tarhan [web], 2006).

Öğrencilik döneminde başlayan ve sosyalleşme sürecine büyük etkisi olan konulardan birisi de “devre arkadaşlığı”dır. Yapılan mülâkatlar ve gözlemler, polislerin öncelikle kendi devrelerine daha sonra diğer meslektaşlarına sahip çıktıklarını göstermektedir (Cerrah, 2000: 204).

Kolluğun okulda başlayan sosyalleşmesi iş yaşamında da devam etmektedir. Kolluk personelinin görevi gereği, sivililerle yaşadığı ilişkiler çoğunlukla, kabulü ve tahammülü zor ve sevimsiz olaylardır. Kolluk personelinin ilgilenmek zorunda olduğu olaylar da, istenmeyen, olumsuz olaylardır. Kolluk mensubu, meslek yaşamında birçok değişik üzücü olayla

karşı karşıya gelmektedir. Bu tür olaylar kolluğun, sivilleri olumsuzlukların kaynağı gibi görmesine ve sivillerden uzaklaşmasına neden olurken, kendileri içindeki dayanışmayı ve yakınlaşmayı da artırmaktadır. Bu değişik süreçler içerisinde meydana gelen sosyalleşme, kendine özgü bir 'kolluk kültürü' meydana getirmektedir. Bu alt kültür, bir yandan toplumdan uzaklaşma, dolayısı ile topluma bir yabancılaşma; diğer yandan da meslek mensuplarının kendi içlerine kapanarak, özgün değerler ve değer yargıları geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu alt kültür içerisinde 'polis ve polis olmayanlar' yani 'biz ve onlar' kavramlaşması meydana gelmektedir. Bu uzaklaşma, doğal olarak, kolluğun hizmet vermekle yükümlü olduğu toplum üyelerini potansiyel kötüler/suçlular olarak görmesine yol açmaktadır. Bu düşünceye göre, herkes polise karşıdır ve polisin polisten başka dostu yoktur (Çağlar, 2001: 311).

Kolluğun sosyalleşme süreci, meslek dışı sosyal yaşamlarında da devam etmektedir. Kolluk personeline devlet tarafından sağlanmış olan, servis, lojman, tatil köyü, özel alışveriş merkezleri ve benzeri sosyal imkânlar personeli toplum genelinden uzaklaştıran bir yapılanmadır. Böylece, meslekteki hiyerarşi ve sosyalleşme, iş saatleri dışında da devam etmektedir. Personelin, mesai saatleri dışındaki zamanı da çoğunlukla birlikte geçirmeleri, yine sağlıksız bir sosyalleşmeye neden olabilmektedir (Çağlar, 2001: 312).

Kolluk personeli, otoriteye, hiyerarşiye, disipline, kuralcılığa, itaate, etkili bir emir komuta zincirine, zor çalışma koşullarına sahiptirler. Kolluk personeli, belirli vasıflar aranarak mesleğe alınmaktadırlar ve mesleğe girdikten sonra etkili bir sosyalizasyon aşamasından geçmektedirler. Polisliğin güç bir meslek olması, iç mevzuatın katılığı ve otoriter bir örgüt kültürünün hâkim oluşu, kişiler üzerinde kimi zaman zorlayıcı, baskı oluşturunca bir etki yapmaktadır. Polisler, katı örgütsel yapıya uymak durumunda olduklarından, zaman içinde, polisliğe özgü kişilik özellikleri kazanmaktadırlar. Meslekî ortamlarda olduğu kadar, toplum içinde de, yaptıkları işle ilgili statülere, dolayısıyla kimliklere sahip olmaktadır. Meslekte kalış süresi arttıkça, kişinin örgütsel normları içselleştirmesi, kendisini bütünleşmiş bir polis kimliğiyle algılaması daha bir mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, polisler, örgütsel sosyalizasyon derecelerine bağlı

olarak, bir polis davranışına, polis bilincine, polis kimliğine sahip olurlar (Aytaç, 2003: 7).

7. SUÇLU ALGILAMASI

Eğitim, görev ve özel yaşamının büyük bir kısmını sivil toplumdan uzak ortamlarda geçiren ve dolayısıyla, yoğun bir kurum içi sosyalleşme yaşayan meslek mensupları arasında zamanla çok yoğun bir meslekî dayanışma ve birlik duygusu gelişmektedir. Bu yoğun duygu zamanla o meslek dışındaki herkesi bir tehlike ve düşman olarak görme boyutuna da ulaşabilmektedir (Hürriyetim [web], 2006).

Reiner (1992: 111–129)'e göre, kolluğun meslekî kişiliğinde bulunan ve kolluk alt kültürünü oluşturan dayanışma, soyutlanma, şüphecilik, muhafazakârlık, faydacılık ve eleştiricilik özelliklerini de göz ardı etmemek gerekir. Bir güvenlik mensubunun çevresinde meydana gelen olaylara sıradan bir insana oranla daha şüpheli bakması, insanları zaman zaman dış görünüşlerine ve yaşamış oldukları veya içinde bulundukları zaman, mekân ve ortama göre potansiyel suçlu olarak görmesi mesleğinin doğal sonucudur.

Hem İngiltere'deki hem de Amerika'daki medya, güvenlik görevlilerinin şüphelileri ve olayları algılarken üstün güçleri olduğu doğrultusunda bir portre çizme eğilimindedir. Halkın çoğu kolluğun, şüphelileri ve suçluları ayırt etme konusunda özel eğitim aldıklarını düşünmektedir. Bunun yanında, kolluk eğitim programları, konu ile ilgili filmler ve İngiliz Kolluğu'nun kendi hazırladığı dokümanlarda da kurgulanan güvenlik görevlisi karakterleri, süper kolluk portresini destekler niteliktedir (Ainsworth 1981: 232).

Ainsworth (1981: 232, 236) güvenlik görevlilerinin, olayları çözümleme ve şüphelileri belirlemede diğer vatandaşlardan farklı olup olmadığını ve yukarıda sayılan iddiaları incelemek maksadıyla yaptığı bir araştırmada; kolluğun, suçluları algılamada diğer vatandaşlardan farklı olduklarına dair bilimsel veriler elde edememiştir. Bunun yanında, sivil vatandaşların suç olaylarını tahlil etmeleri gibi bir durum da olmadığından, yanlış algılamaya dair bir veri de bulunmamaktadır.

Yapılan araştırmalar, olaylar ile şüphelileri hatırlama ve yorumlamada (bazı özellikli durumlar hariç), güvenlik görevlilerinin sivillerden daha iyi olmadığını ortaya koymaktadır (Clifford ve Bull, 1978: 189).

Marshall ve Hanssen, meslekî algılama üzerine yaptıkları çalışmalarında ise; polislerin olaylardaki detayları sivillerden daha fazla hatırladıklarını ve daha çok detay not ettiklerini ortaya koymuşlardır. Bunun yanında, olayları hatırlamada, polislerin, sivillerden çok daha fazla yanlışlar yaptıklarını belirtmişlerdir. Polislerde, seyrettirilen filmlerde olandan daha fazla bilgiyi rapor etme eğilimi olduğunu görmüşler, filmlerin seyredilmesinden bir hafta sonra tekrar test edildiklerinde, sivillerden daha fazla hata yaptıkları tespit edilmiştir (Aktaran, Ainsworth; 1981: 232).

Kültürün algılama üzerinde etkisi olmakla beraber, alt kültürün algılama üzerinde benzer etkileri olup olmadığını tespit etmek üzere yapılan çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Skolnick, zor durumlarla başa çıkmada kolluk memuruna yardımcı olan bir polis alt kültürünün olduğunu belirtmektedir. Skolnick ve Banton gibi yazarlar, belirli olaylarda, kolluk memurunun algılarını kullanmaktan çok, tüm dikkatlerini olay üzerinde yoğunlaştırarak, karar verdiklerinden bahsetmektedirler. Skolnick'e göre polisler, belirli olay ve kişilere karşı daha dikkatlidir. Örnek olarak hayat kadınlarına yaklaşımının farklı olması, bazı şüpheli ve belirsiz olaylarda karar vermede uzman olduğunu göstermemektedir (Aktaran, Ainsworth 1981: 232).

Tipik suçlu hakkında, hemen her insanın kafasında bir algı şeması vardır. Kişilerin sosyal çevreleri tarafından bazı şemaların sürekli güncel tutulması ve sıklıkla tekrarlanması bu şemaların ulaşılabilirliğini artırmaktadır. Kolluk mensupları da sıklıkla suçlular ile ilgili deneyimler yaşadıklarından, kimlerin suç işlediğini, suç işleyenlerin nerelerde yaşadıklarını, bunların ailelerini ve arkadaşlarını gördüklerinden, bu tür kişiler hakkında ön fikir sahibi olmaları mümkündür. Bu şekilde edinilen tecrübeler çerçevesinde, algılarında belirgin suçlu şemaları (criminal schema) oluşmaktadır. Şemalar, bilgi işleme sürecindeki çeşitli önyargıların sonucudur. Çelişkili veya şemaya uymayan bilgiler, şemaya uydurulmak suretiyle yanlış yorumlanabilmektedir. Şemalar ayrıca kişiyi, algılamasındaki eksik bilgileri şemaya uydurarak

tamamlaması yoluna itmektedir (Ruby ve Brigham, 1996; Şahin, 1997: 5; Giesler, 2003: 48).

İnsanlar, çelişkili ve belirsiz durumlar ile başa çıkmak için, algı şemalarına başvurumaktadırlar. Kolluk da doğal olarak, belirsiz durumlarda, daha önceden oluşturduğu şemalarına dayanarak algılama yapmaktadır. Bu tür durumlar kolluğu, şemalarının önyargı etkileri ile baş başa bırakabilmektedir. Şüpheli bir sapma davranışında karar vermek için gerekli bilgiler eksik olduğunda kolluk görevlileri, deneyimleri ve genel bilgileri çerçevesinde resimdeki eksik parçayı tamamlamaktadırlar. Böyle bir karar verme sürecinde kolluk görevlisinin değerleri, değerlendirme ölçütleri ve algılaması önemi olmaktadır (Dannefer ve Schutt, 1982: 6). Zira 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda yapılan son değişiklikte, "Durdurma yetkisinin kullanılabilmesi için, polisin tecrübesine ve içinde bulunulan durumdan edindiği izlenime dayanan makul bir sebebin bulunması" şeklinde bir ifade konulmuştur. Böylece Kanun, kolluğun algı şemasını resmileştirmiş ve bunun gerekliliğini vurgulamıştır.

Eğer bir şema, (kolluk personeline olduğu gibi) sürekli kullanılıyorsa, bir başka deyişle, kişi meslek icabı sık sık suçlular ile veya aynı tip insanlar ile karşı karşıya geliyorsa, suçla ilgili olmayan durumlarda bile, suçlu şeması kullanılmaya yatkındır. Bu durumda kolluk suçlu şemasını belirsiz fakat gerçekte suçla bağlantılı olmayan durumlarda da kullanabilir.

Watson ve diğerlerinin (2004: 53) akıl hastalarının, kolluk güçlerinin algı, tutum ve tepkilerini nasıl etkiledikleri üzerine yaptıkları çalışmada; kolluk güçleri tüm karşılaştıkları kişileri tehlikeli olarak farz etmek zorunda olduklarını, tedbirlerini azaltmalarının bedelinin çok ağır olabileceğini belirtmişlerdir.

Dannefer ve Schutt (1982)'un New Jersey Polisi üzerine yaptıkları araştırmalarında, siyahlar bölgesinde görev yapan beyaz kolluk görevlilerinin siyahları düşman gibi, en ılımlı ifade ile suça yatkın gördüklerini ortaya koymuşlardır. Bu konu ile yapılan birçok araştırma bu durumu desteklemektedir.

Kolluk; çelişkili, belirsiz ve yetersiz bilgileri yorumlayarak, ilk anda şüphelinin suça karışıp karışmadığına dair bir karar vermektedir. Bu durumda, suçlu şeması devreye girmekte ve kolluğun yanlış algılamasına neden olabilmektedir. Aynı zamanda kolluk tarafından kullanılan bu tecrübeye dayalı şemanın doğru kararı vermeye de götürebileceği değerlendirilmektedir. Kolluğun şüpheliyi yakalamada karar verirken kendi yargılarına dayandığı ileri sürülebilir.

Stotland (1982: 161, 162)'a göre kolluk güçleri, sık sık olağan dışı ve sürekli değişen durumlarla karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla, kolluk personeli olayları yorumlamak ve ona göre davranmak durumundadır. Örneğin; aşırı yağmur yağarken, arabaların da geçmediği bir anda, kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçen bir yaya cezalandırılmalı mıdır? Kolluk görevlisi bu durumu görmezden gelebilir mi? Kolluk, sadece ceza kanunlarını ve kanun uygulamalarını göz önüne alarak değil aynı zamanda, duruma uygun değerlendirme yaparak da karar vermektedir. Yargılara varmak, muhakeme etmek, dengeli olmak ve esnek davranmak, karar verirken kolluk tarafından kullanılmaktadır. Bazen bu tür yorumlara dayanan kararlar, kanun yolunun göz önüne alınmamasına neden olabilmektedir. Zira kolluk personelinin kişileri ve olayları değerlendirmesinde algı farklılıkları olabileceğinden, uygulamalarında hatalar olabilmektedir.

Kolluk uygulamalarının değişik ırk ve etnik gruplar üzerindeki etkileri değişebilmektedir. Örneğin otoyolda giden bir motosiklet sürücüsü asi görünüşlü bir genç ise, uyuşturucu ve türevleri taşıyor olma şüphesi ile kolluk tarafından durdurulma ve aranma ihtimali yüksektir. Benzer durumlar hava alanında arama yapanlar için de geçerlidir. Bunun yanında kolluğun, meslekî tecrübelerine dayanan bazı karakteristik özelliklerini kullanmaması etkinliğini azaltmaktadır. Sık sık belirli suç aktiviteleri ile karşılaşan kolluk, ortak durumsal yaklaşımlar gösterme eğilimindedir. Bazı gruplara karşı şüpheli yaklaşımı fazladır. Bu durumda kolluğun adil olması ve etkin olması hususları çatışma içine girmektedir. Kolluk burada tercih yapma durumundadır. Tamamen adil olup herkesi araması durumunda etkinliği azalacaktır. Kimi arayacağını seçebildiği zaman, suçlu davranışı ortaya çıkarma olasılığı artmaktadır (Persico, 2002: 1472–1473).

Bir Jandarma personeli ile yapılan bir görüşmede şöyle bir anı aktarılmıştır: “İki farklı araçta seyahat etmekte olan iki subaydan biri, üst üste üç farklı polis yol kontrol noktasında durdurulurken diğeri hiç durdurulmamıştır. Bunun üzerine sürekli durdurulan kişi üçüncü noktadaki polise neden sürekli kendisinin durdurulduğunu sormuş ve ikisinin de subay olduğu hâlde arkadaşının hiç durdurulmadığını söylemiştir. Bu durumun, arabanın marka ve modeli ile ilgili önyargılardan ve plâkasının yabancı olmasından kaynaklandığını anlamıştır.” Üç farklı noktadaki polisler de aynı şemaya sahiptirler.

“Malcolm Gladwell New York sokaklarında yürürken, kaldırıma aniden yaklaşan polis arabası yanına yanaştı. Ellerinde bir suçluya ait robot resim ve ayrıntılı tanım taşıyan üç polis, aradıkları adamın Gladwell olduğuna emindiler. Şoka uğrayan Gladwell, onları aradıkları adamın kendisi olmadığına inandırmaya çalıştı. Aranan kişiden çok daha kısa ve zayıftı. Suçludan aşağı yukarı onbeş yaş büyüktü. Tek ortak özellikleri kıvrıkcık saçlarıydı. Neyse ki polisler ikna olup Gladwell’in gitmesine izin verdiler. O zamandan bu yana saçlarını uzatan Gladwell’in başına ilginç şeyler gelmeye devam etti. Ona ilk kez hız cezaları gelmeye başladı. Yalnızca saçı değişmişti, aracını sürüş biçimi değil... Yolculuk yaparken havaalanı güvenlik görevlileri onun işlemlerini daha dikkatli yapıyorlardı. Gladwell, kişilerin yanlış kanılara varıp ötekileri nasıl yargıladıklarını kişisel deneyimlerinden öğrenmeye başladı. Saçının uzun olmasından dolayı bir önyargı odağı hâline gelmişti” (Tanrıverdi, 2006: 65).

Ericson’un, 1974 yılında yaptığı bir çalışmaya göre; kolluk güçleri çoğu zaman, bu tür durumlarda, kendi bakış açılarına göre, durumun ne kadar önemli olduğuna ve kişiler hakkındaki algılarına dayanarak karar vermektedirler (Aktaran, Stotland, 1982: 162).

Kolluk algılamasında bilişsel önyargıların önemli olduğu belirtilmesine rağmen, insanların davranışları hakkında kolluğun algılaması ile ilgili çok az deneysel çalışma vardır. Mevcut olan çalışmalar daha çok kolluk psikolojisi ile ilgilidir. Çok daha önemli bir konu olmasına karşın “kolluk algılaması”

konusunu doğrudan ilgilendiren çalışma sayısı yok denecek kadar azdır (Ruby ve Brigham, 1996).

Verinis ve Walker, 1970 yılında yaptıkları bir çalışmada, sivillere ve kolluk görevlilerine, siyah ve beyazlara ait on bir adet fotoğraf göstermişlerdir. Bu fotoğraflardan sekizi, suç ile ilişkilendirilebilecek çelişkili senaryolar içermektedir. Fakat fotoğraflarda, belirli bir suç aktivitesi görülmemektedir. Kolluk görevlilerinin yüzde elli üçü, sivil katılımcıların yüzde otuzu, fotoğraflardaki senaryoları suç ile ilişkilendirmişler ve bir suç işlenmekte olduğuna dair fikirler beyan etmişlerdir (Aktaran, Ruby ve Brigham, 1996).

Tickner ve Poulton (1975: 18–51), bir grup kolluk personeli ve sivillere, sokak sahneleri içeren bazı filmler göstermişlerdir. Katılımcıların görevi, belirli tip insanları ve belirli tipte hareketleri seyretmektir. İki grup da olayları ve kişileri doğru değerlendirmekle beraber polisler, herhangi bir ipucu olmadığı halde, sivillerden daha fazla suç olayı bildirmişlerdir.

Carlie ([web], 2006), A.B.D.'de çeteler üzerine yaptığı araştırmada, 157 kolluk görevlisi ile görüşme yapmış ve araştırmasının bir bölümünde kolluğun çetelerle ilgili algılamalarını incelemiştir. Carlie'nin bulgularına göre, çete üyeleri belirli yerlerde oturmakta, benzer kıyafetler giymekte ve konuşmaları birbirlerine benzemektedir. Çete üyeleri belirli dövmelemler yaptırmaktadırlar. Kolluğun çete üyeleri ile ilgili de belirli kalıp yargıları olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kolluk görevlilerinin düşük gelir grubundan insanların oturdukları yerler hakkında da kalıp yargılara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kolluk görevlileri buralarda yaşayan insanların eğitimsiz olduklarını, orta ve üst sınıf ile değer yargılarının farklılık gösterdiğine inanmaktadırlar.

Ruby ve Brigham (1996), belirsiz, çelişkili durumlarda suçlu şemasını kullanma eğilimini ölçmek ve tüm kolluk personeline tek suçlu şeması (siyahlara yönelik ve düşük sosyo-ekonomik kesimi içeren) olma ihtimalini ortaya çıkarmak amacıyla bir çalışma yürütmüş ve kolluk personeli ve üniversite öğrencilerinin tepkilerini incelemiştir.

Ruby ve Brigham (1996) bu temalarla ilgili üç hipotez öne sürmüşlerdir: İlk hipotezlerinde, suçlu şemasını harekete geçiren uyarıcılar üzerinde durmuşlar, çelişkili ve belirsiz durumlarda kolluk personelinin suçluyu algılamada, suçlu şemasını diğer insanlardan daha fazla kullanmakta olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu tür durumlarda kolluk personelinin suçlayıcı yorumlamalarının diğer insanlardan fazla olduğu kabul edilmiştir. İkinci ve üçüncü hipotezler, şüphelinin suçluluğunun algılanması ve ortaya konulması ile ilgilidir. Kolluk personeli ve diğer insanların, siyahlar ve düşük sosyo-ekonomik seviyeli insanlar üzerindeki suçlu algılamalarında fark olup olmadığı araştırılmıştır. Kolluk personelinin, diğer katılımcılardan daha fazla suçlayıcı algılama içinde oldukları tespit edilmiştir.

Üçüncü hipotez ise, zenci-beyaz, düşük-yüksek sosyo-ekonomik seviyeli insanların algılanmasında fark olup olmadığıyla ilgilidir. Kolluk personelinin kişileri algılamasında ırk ve ekonomik seviye farklılıklarının etkili olduğunu, çünkü kolluğun suçlu şemasının bu özellikleri içerdiğini, fakat diğer insanlarda böyle bir algı farklılaşması olmadığını belirtmişlerdir (Ruby ve Brigham, 1996: 98).

Ruby ve Brigham (1996), bu araştırmada, 120 sivil üniversite öğrencisini ve 121 kolluk personeli denek olarak kullanmışlardır. Öğrenci ve kolluk memurlarının etnik olarak yüzdeleri hemen hemen aynıdır.

Araştırmanın sonucunda, kolluk personelinin algılamalarında açık bir önyargı olduğu ortaya konulmuştur. Ancak kolluk uzmanlarının (rütbeli personel), suç olayları ile ilgili yorumlarının, sivil öğrencilere nazaran daha doğru sonuçlar içerdiği tespit edilmiştir. Bir başka deyişle, kolluk personeli görevleri ile ilgili konularda, sivil öğrencilerden daha fazla bilgi ve tecrübeye sahip olduklarından, suça ilişkin daha doğru yorumlar yaptıkları ve suçu tespitinde daha başarılı oldukları bulunmuştur.

Özellikle, kolluk personelinin zenci hırsızlar ile ilgili algılaması, öğrencilere nazaran daha suçlayıcıdır. Hem beyaz hem de zenci hırsızlar ile ilgili olarak da, kolluk personeli, şüphelinin tavırlarının kolluğu aldatıcı ve yanıltıcı emareler içerdiğine dikkat etmişlerdir. Sivil öğrenciler ise, daha çok

şüphelileri aklayıcı ipuçlarını ortaya koymuşlardır. Araştırmada, şüphelinin sosyo-ekonomik durumunun kolluk-sivil algı farklılaşması üzerine etkisi olup olmadığına dair bir bulgu elde edilememiştir.

Ruby ve Brigham (1996) çalışmalarında, sadece hırsızlık suçlarında suçlu şemasının etkilerini incelediklerini, suç olaylarının veya senaryolarının daha duygusal öğeler içermesi durumunda, suçlu şemasının daha etkili olabileceğini belirtmişlerdir.

Araştırma sonuçları; bir kolluk görevlisinin, şüphelinin ırkı veya sosyo-ekonomik durumu ile ilgili şematik bilgisinin etkisi ile şüphelinin suçlu olduğu hissine kapılabileceğini, bunun da aklayıcı delillerin göz ardı edilmesine neden olabileceğini göstermektedir.

Katz ve Webb'e göre kolluk birimleri görevlerini, suçla mücadele etmekten çok, suçla içli-dışlı olduklarına inandıkları bireylerle mücadele etmek olarak algılamaktadırlar. Asıl tehdit olarak suçu değil suçluları görmektedirler (Aktaran, Carlie [web], 2006).

Konu hakkında detaylı bir başka araştırma da Giesler (2003) tarafından yapılmıştır. Giesler, kolluk görevlilerinin yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları, meslekî deneyimleri ve rütbelerinin şüpheliler hakkındaki algılarına etkisi olup olmadığını ortaya koymak amacıyla, ortalama dokuz yıllık meslek tecrübesi olan 117 kolluk görevlisine anket uygulamıştır. Ortaya konulan değişkenlerden rütbe ve meslek deneyiminin artması ile suçlu algılaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Anket sorularını cevaplayan kolluk görevlilerinin, yüksek yüzde ile sorular üzerinde aynı fikirde oldukları tespit edilmiştir. Herhangi bir değişkene bağlı olmamakla beraber, kolluk görevlilerinin algılamalarının ortak olduğu görülmüştür (Giesler, 2003: 96-101).

8. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ SUÇ TEORİLERİ

Suç ve suçluluğu açıklama çabası ile birçok sosyolojik kuram geliştirilmiştir. Suç teorilerinin çok fazla olması, suç olgusunun karmaşıklığı ve suç işleyenlerin sahip oldukları farklı suçlu tiplerinden kaynaklanmaktadır.

Suç türünün çok olması (hırsızlık, cinsel suçlar, adam öldürme, dolandırıcılık, yağma v.b), suçlulukla ilişkili çok sayıda değişkenin bulunması (yoksulluk, işsizlik, sorunlu aile yapısı, göç, alkol ve uyuşturucu, yerleşim yerinin özelliği, kültür, denetim unsurlarının zayıflığı, etiketleme v.b) ve suç işleyenlerin bireysel özelliklerinin (yaş durumları, medenî durumları, meslekî yapıları, sosyalleşme v.b) farklılık arz etmesi gibi nedenler, suç olgusunun çok yönden açıklanmasını gerekli kılmıştır (Kızmaz, 2005:150).

a. Etiketleme Teorisi (Labeling Theory)

Bu araştırma, temelde etiketleme teorisi üzerine kurulmuştur. Etiketleme kuramı; bireylerin etiketlenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu kurama göre, bireylerin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmeleri, onların toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır (Kızmaz, 2005: 167).

Etiketleme (labeling) teorisinin temeli, 1'inci Dünya Savaşı sonlarına, Hooton Cooley, William I. Thomas ve George Herbert Mead'in çalışmalarına dayanır. Bu grup; sosyal etkileşimciler olarak adlandırılırlar. Etiketleme teorisi, 1970'lerin ortalarında suçlu kimliğinin etkileşimci açıklaması olarak taraftar bulmuştur (Adler ve diğerleri, 1995: 165). Etiketleme yaklaşımı, 1930'larda Frank Tannenbaum tarafından; bir kişiyi etiketleyip, dışlayarak yaptığı davranış konusunda onu bilinçlendirmek, şikâyet edilen özelliklerini pekiştirmek şeklindeki kişiyi suçlu yapma süreci olarak tanımlanmıştır (Sezal, 2002: 518).

Etiketleme teorisi, "niçin belirli davranışlar sapma olarak tanımlanmaktadır?" sorusuna yanıt arama çabası içindedir (Marshall, 1999: 212). Bu sebeple kuram, suç işleyen birey üzerinde değil, kuralları koyanlar üzerinde odaklanmaktadır. Toplumsal olarak sapma nasıl oluşmaktadır veya kuralları kim koymaktadır? Bireyin etiketlenmesinin, onun davranışları üzerinde nasıl bir sonuca yol açmaktadır? (Kızılcıkel, 1996:150).

Etiketleme teorisyenlerine göre, sosyal olarak onaylanmayan davranışta bulunan insanlar değersiz kişiler olarak etiketlenirler. Bu bakış açısında dikkatler, sapmanın nedenleri yerine, insanlara ve davranışa yönelir. Sapma davranışının doğası, dağılımı, sosyal anlamı sosyal tepkinin şeklinden belirgin biçimde etkilenir (Sezal, 2002: 519).

Becker; alt kültür kuramında, kuralı bozması beklenen kişinin dışarıdaki (outsider) olarak etiketlendiğini belirtmektedir. Dışarıdaki olarak etiketlenen kişi, kuralları kabul etmeyebilmekte ve kendisini kurallara uymaya zorlayanları haklı görmeyebilmektedir. Bir başka deyişle, ona göre kural koyanlar dışarıdakilerdir. Örneğin çeteler konusu ele alınacak olursa; kolluğun çete üyelerine karşı kalıp yargıları olduğu gibi, çete üyelerinin de kolluk hakkında kalıp yargıları vardır. Suçlu ve suçlu olmayan arasındaki tek farklılık, ilk grubun suçlu olarak etiketlenmiş olmasıdır (Becker, 1965: 1,2; Carlie [web], 2006).

Becker (1965: 3)'e göre bir kişinin ne kadar dışarıda olduğu durumdan duruma değişebilmektedir. Belirli bir davranışın sapma olarak nitelendirilmesi, diğer insanların o olaya tepkilerine bağlıdır. Sapma, kişinin katıldığı davranışın niteliği değil, kuralların başkaları tarafından bu şekilde uygulanması sonucudur. Bir başka deyişle, kişilerin algılarına göre değişebilmektedir. Bir partide alkol aldıktan sonra alkollü araç kullanan bir kişi dışlanmayabilir. Çünkü toplumda birçok kişinin sergilediği bir davranıştır. Oysaki hırsızlık ciddi bir sapma davranışıdır, toplumun genelinin davranışına aykırıdır. Kabul edilebilir bir davranış değildir.

Etiketleme teorisyenlerine göre; kişinin sapmış olarak etiketlenen davranışı ikincil öneme sahiptir. Önemli soru bu etiketi kimin kime hangi belirleyicilere göre uyguladığıdır. Hangi süreçler etiketi koymaktadır ve uygulanan yoları belirlemektedir? Toplumda güçlü olanın arkasındaki kontrol birimleri, etiketi daha az güçlü olanlara dayatırlar. Toplumda güçlü olan hangi davranışın sapmış veya yasa dışı sayılacağına karar verir. Aynı yasa ihlâline katılan bireylerden daha az güçlü olanın resmen etiketlenip cezalandırılması olasılığı daha güçlü gruplarda fazladır (Sezal, 2002: 519).

Kuralları koyan ve bireyleri bu kurallara uymaya zorlayan, uymayanları dışarıdaki olarak etiketleyenler bizzat sapma davranışının doğmasına neden olmaktadır (Becker, 1965: 9).

Sapma doğrudan kişinin davranışının sonucu değildir. Bazı insanlar herhangi bir kuralı bozmadıkları hâlde sapmış olarak etiketlenebilir. “Buralı değil”, “bizden değil”, “inançlarımız farklı”, “görünüşlerimiz farklı” şeklindeki etiketlemeler toplum içinde farklılıklar yaratır. Bir şekilde kuralı bozma olasılığı düşünülerek etiketlenen kişi, gerçekten sapma davranışını gerçekleştiren kişilerin özelliklerini tamamen taşımayabilir. Fakat sonuç olarak etiketlenen kişi diğerleri ile aynı etiketi taşımakta ve dışarıdaki olarak etiketlenmiş olma deneyimini yaşamaktadır. Bu durumda kişi dışlanmakta ve sapmış gruba doğru itilmektedir (Becker, 1965: 9,10; Carlie [web], 2006).

Etiketleme görüşüne göre, çocuklar pek önemsemedikleri basit suçlardan tutuklanıp mahkemeye getirilir ve suçlu muamelesi görürlerse, çok büyük bir yanlış yaptıklarını ve belki de değersiz kişiler olduklarını düşünürler. Sonuçta, kendileri gibi problem yaratan kişiler olarak etiketlenen diğer insanlarla bir araya gelirler ve bu durum onlar daha ciddi suçlara yönlendirebilir (Sezal, 2002: 519).

Bir davranışın sapma olarak değerlendirilmesi eylemi kimin gerçekleştirdiğine ve bu eylemden kimin etkilendiğine göre de değişebilmektedir. Kurallar bazı insanlara diğerlerinden daha fazla uygulanmaktadır. Örnek olarak ABD’de de kanunlar zencilere ve beyazlara farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Beyaz bir kadına saldıran zenci bir adam, aynı suçu işleyen bir beyaz adamdan daha fazla ceza alabilmektedir (Becker, 1965: 10).

b. Suçlu Tipleri ile İlgili Görüşler

Lombrosso tarafından ortaya atılan ‘antropolojik görüş’e göre; suçlular suçlu olmayanlardan kişiliklerinde bulunan bazı özellikler ile ayrılırlar. Nasıl ki bazı hayvanlar vahşi, yırtıcı olarak doğmaktaysa, bazı insanlar da suçlu olarak doğmaktadırlar. Suçlular, doğuşları itibarıyla diğer kişilerden ayrılan tiplerdir. Kendilerinde bazı fiziksel bozukluklar bulunan bu kişiler,

içinde bulundukları sosyal şartlar tamamıyla yatkın olmadığı hâlde kendilerini suç işlemekten alamazlar. Bazı insanlarda fizikî, bazı insanlarda biyolojik ve bazılarında psikolojik bozukluklar vardır. Doğuştan suçlunun fizikî özellikleri şunlardır: Bakışları vahşi ve sert, küstah bir gülüş, normalden kısa boy, kafatası küçük, alnı dar, gözleri çukur ve eğiridir. Lombrosso'ya göre, bu fiziksel özellikler değişik suçlu kategorilerinde farklıdır Adam öldürme suçu işleyenlerin bakışları soğuk, donuk ve sabittir, gözleri kanlıdır. Hırsızların bakışları ise hileli, hareketli ve gözleri eğridir (Aktaran, Dönmezer, 1994: 70, 85, 86).

Hooten, Amerika'nın 10 eyaletinde 13.872 erkek suçlu ve suçlu olmayan 3.203 kişi üzerinde, 107 antropometrik özellik kullanarak inceleme yapmış ve bazı özellikler tespit etmiştir. Hooten'e göre; suçlular kontrol grubunu oluşturan suç işlemeyenlere göre, hemen hemen bütün beden ölçüleri yönünden aşağı tiplerdirler. Özellikle ağırlık, göğüs genişliği ve derinliği, kafatası yapısı, burun kulak uzunlukları bakımından bu fark açıkça bellidir. Her suçlu grubu, kontrol grubundan farklıdır. Örneğin; mal varlığına karşı suç işleyen kişilerden hırsızlar, her bakımdan kontrol grubundan aşağı seviyededir. Cinsel suçlar işleyenler kısa boyludurlar ve her türlü ölçü bakımından aşağı seviyededirler (Aktaran, Dönmezer, 1994: 89).

'Biyolojik görüş'e göre; bedenin kurucu özelliklerinde bozukluk olan kişi, kalıtım nedeniyle, korunma, çoğalma (neslini sürdürme), toplum hâlinde yaşama içgüdülerinde bozukluklar taşıyan kişidir. Bütün bu bozukluklar, kişinin anti-sosyal eylem ve davranışlarının sebebidir (Dönmezer, 1994: 70).

'Sosyolojik görüş'e göre; insan bir alettir. Bu aleti sosyal çevre kullanır. Suçun işlenmesinde kişisel etkenler de vardır fakat bu ikinci derecede ve önemsizdir. Suçlu bir mikropa benzetilebilir. Nasıl mikrop uygun bir ortamda gelişip kuvvetleniyorsa, suçlu da öyledir. Suçluyu yaratan sosyal etkenlerdir ve her toplum kendine has suçlulara sahip olur. Bu görüşe göre; kötü olan öğrenme sürecinin kendisi değil içeriğidir. Sosyal görüşler ayrıca eğitimsel, dinî, eğlenceye ilişkin, meslekî ve diğer unsurların etkilerini inceler (Dönmezer, 1994: 71).

Coğrafi görüş; suçu ve suça ilişkin diğer problemleri sosyal ve coğrafi şartların zorunlu bir sonucu olarak kabul etmek ve özellikle suçun coğrafi ve sosyal bölgelerde dağılışı ile ilgilenmektedir. Bazı yazarlar, yağmur, toprak ve diğer coğrafi etkenlerin insan tavır ve hareketleri üzerinde çok önemli etkiler yaptığını ileri sürmüşlerdir (Dönmezer, 1994: 72).

İnsan ve kurumların bir sosyal çevre içerisinde dağılışlarının insan hareketleri üzerinde etkilerini inceleyen ve suçu bu etkilere bağlayan 'ekolojik görüş'tür. Bu görüş; göç, rekabet, iş bölümü gibi sosyal sebeplerle insanların belirli bölgelerde dağılışı ve suç arasındaki ilişkileri belirlemeye çalışmıştır (Dönmezer, 1994: 72).

'Psikolojik görüş'; geniş ölçüde olmak üzere, akıl bozukluğu ile suç arasındaki ilişkilerle ilgilenmiştir. Böylece zekâ noksanlığının önemli bir suç nedeni olduğu kabul edilmiştir (Dönmezer, 1994: 73).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmada, genel kolluk görevlilerinden Jandarma personelinin, suçlulara ilişkin algılarının araştırılması ve Jandarma personeli ile sivil vatandaşların suçlulara bakış açısında fark olup olmadığının ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Diğer bir deyişle, Jandarma personelinin ve sivillerin kafalarında, suçlu insan tipi deyince bir tanımlama belirlemekte midir? Bir resim canlanmakta mıdır? Bu tanımlamalar yani suçlu algılamaları, değişik eğitimlerden geçen ve farklı statülerde bulunan Jandarma subayı, astsubayı ve uzman jandarmalarda değişiklikler göstermekte midir? Bu farklılıklara yol açan etkenler var mıdır? Sorularına cevap bulabilmek amacıyla, hem siviller ile Jandarma personeli, hem de jandarma personelinin statüleri (subay, astsubay, uzman jandarma) arasındaki olası algı farklılaşması araştırılmış, bu farklılaşmaya yol açabilecek, eğitim, mesleki gelişim, doğum yerleri, yaş gibi etkenler incelenmiştir.

Bu kapsamda, Jandarma personelinin meslekî alt kültür etkileşimi içerisinde kişilerle ilgili algılarının, diğer insanlardan farklı olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bir kişinin suçlu olabilmesi için, her şeyden önce bireyin bir suç işlemiş olması ve yargı organı önünde suçlu olduğuna karar verilmiş olması gereklidir. Suçu yargı önünde sabit olmayan herkes suçsuzdur. Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki soruşturmanın gizliliği ilkesi de, suçsuzluk karinesine dayanmaktadır. Bir kişinin yargı önünde hüküm giymediği hâlde suçlu olarak etiketlenmesi, kişinin tüm hayatını etkileyebilecektir. Özellikle bireylerin kolluk tarafından etiketlenmemesi çok önemlidir, çünkü kolluğun yapacağı etiketlemenin kamu nazarında geçerliliği ve kabul edilirliliği daha fazla olabilir. Kolluğun herkese eşit davranması gerekir ki kanun önünde

herkes eşittir. Bu şekilde etiketleme yapan kolluk, halkın büyük çoğunluğunca onlara eşit muamele yapılmadığını, önyargılı davranıldığını hissettirebilir. Bu durumda kolluk görevini yapamaz hâle gelebilir.

Jandarma personeli, çok çeşitli görevler yapması sebebi ile çok geniş bir sosyalleşme yelpazesi içerisindedir. Cezaevi, sınır, iç güvenlik gibi görev çeşitlerinin yanı sıra, çok fazla tayin görmekte ve dolayısıyla yurdun değişik yerlerinden kültür öğeleri ile temas etmektedir. Jandarma, mesleği dolayısıyla halkla yakın ilişkiler içinde olması gereken bir yapıdadır.

Jandarma'nın çeşitli görev tipleri içinde kolluk görevi yapanların karşılaştıkları kişi ve olaylar nedeniyle, algılarının değiştiği söylenebilir. Karşılaştıkları suçlu tipleri, Jandarma kolluk personelinde kalıp yargılar oluşturabilir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki suçlularla uğraşan kolluk mensuplarında bu tür algıların gelişmesi doğaldır. Yine aynı şekilde cezaevi görevi yapan Jandarma personelinde suçlu tiplerine yönelik algılar gelişmesi beklenebilir. Sınır görevinde bulunan Jandarma, kaçakçılara ait bir profil oluşturabilir. Turistik bölgelerde kaçakçılarla karşılaşmış personelin kaçakçı algılaması farklı olabilir. Neredeyse bütün personeliyle, terörün yoğun olduğu bölgelerde görev yapmış ve yapmakta olan Jandarma'nın belleğinde teröriste ait bir algı şeması bulunabilir. Tüm bu sayılanların olmaları doğaldır. Alan yazın kısmında belirtildiği gibi, kişiler yaşadıkları olaylara göre algı şemaları oluştururlar. Jandarma personelinin de suçlu şemasına sahip olmaları beklenmektedir.

Jandarma personelinde belirli kişi tiplerine ve belirli bölgelere karşı önyargılı olması, görevinde yanlışlıklar yapmasına neden olabilir. Bu tip bir algı farklılaşması olup olmadığı ortaya konularak, gerek okul gerekse meslek yaşamındaki sosyalleşme içerisinde, yanlış algılamamanın nedenlerini ortadan kaldıracak çözümleri hayata geçirmek gerekmektedir.

Kolluğun suç veya suçlular ile ilgili algıları üzerine kriminoloji açısından araştırma bulunmamaktadır. Araştırmacılar genelde, stres ve iş tatmini gibi meslek ile ilgili konular üzerine kolluğun algısını çalışmışlardır. Genelde bu araştırmalar, kriminoloji değil psikoloji tabanlıdır (Giesler, 2003:

12). Bu nedenle, önemli bir konu olduğu belirtilmesine karşın, “kolluğun suçlu algılaması” ile ilgili yabancı yazında çok sınırlı sayıda araştırmaya ulaşılabilmektedir. Bu konuda ülkemizde yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın, alanda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle, alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırmamızın temel sorusu Jandarma personelinin suçlu algılamasının belirli kalıp yargılar içerip içermediğidir. Buna göre araştırmamızın varsayımları şunlardır:

- a. Jandarma personeli ile sivil vatandaşlar arasında suçlu algılaması farklıdır.
- b. Jandarma personelindeki statüler (subay, astsubay ve uzman jandarma) arasında suçlu algılaması farklılık göstermektedir.
- c. Jandarma personelinde iç güvenlik birliklerinde (kolluk) çalışmış personel ile çalışmayanlar arasında suçlu algılaması farklıdır.
- ç. Jandarma personelinin hizmet süresi, suçlu algılamasını etkilemektedir.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada ulaşım kolaylığı nedeniyle, örneklem Ankara ilinden seçilmiştir. Bu nedenle, araştırma bulguları sadece Ankara ilini kapsamaktadır. Başka bir yere genellenemez.

Araştırmaya sadece Jandarma Okullar Komutanlığı’nda görevli muvazzaf personel dâhil edilmiştir. Diğer genel kolluk birimleri olan Emniyet Genel Müdürlüğü ve Sahil Güvenlik Komutanlığı araştırmanın kapsamı dışındadır.

Jandarma Okullar Komutanlığı kadrosunda görevli (atamalı olarak görev yapan) sadece sekiz uzman jandarma olması sebebi ile örnekleme dâhil edilen uzman jandarmalar, Jandarma Astsubay Meslek Yüksek Okulu

(JAMYO)'nda öğrenim görenlerden seçilmiştir. JAMYO'ya, belirli şartları taşıyanlar öğrenci olarak kabul edildiğinden, bu grubun yaş ve görev süreleri, yeterli dağılım göstermemektedir. Jandarma grubu içerisinde, iç güvenlik birliklerinde çalışmayan uzman jandarma olmaması bu konu ile ilgili yorumlamada bir eksiklik olarak görülmektedir. Ayrıca, Jandarma Genel Komutanlığı teşkilâtında bulunma süreleri henüz çok kısa olduğundan sözleşmeli bayan astsubaylar, çalışma kapsamı dışında tutulmuşlardır.

Çalışmanın Ankara'da yapılmış olması nedeniyle, sivil olan kontrol grubunun yüksek yüzde ile İç Anadolu doğumlu olması ile karşılaşmıştır. Bu durumun, bölgesel ve kültürel bir algılama benzerliğine yol açmış olabileceğinden, yanlı sonuç verebileceği, kontrol grubunun dağılımının değişik illerden olmasının sonuçları değiştirebileceği değerlendirilmektedir.

Araştırmada sadece suçlu algılaması üzerinde durulmuştur. Jandarma personelinin görev alanı içindeki diğer hususlar (örneğin; görevin zorluğu, görev süresinin uzunluğu vb) kapsam dışı bırakılmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

a. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Jandarma Okullar Komutanlığı'nda görevli subay, astsubay ve uzman jandarmalar oluşturmaktadır. Henüz mezun olmamış öğrenci statüsündeki personel kapsam dışında tutulmuştur. Ancak, JAMYO'da öğrenim gören astsubay adayı uzman jandarmalar; muvazzaf uzman jandarma statüsünde olduklarından ve de evrendeki uzman jandarma sayısı yeterli olmadığından örnekleme dâhil edilmişlerdir.

Jandarma Okullar Komutanlığı kadrosunda 276 subay, (bunlardan 48'i yüksek lisans öğreniminde) 168 astsubay, 8 uzman jandarma görev yapmaktadır. Uzman jandarma sayısının yetersizliği nedeni ile örnekleme dahil edilen JAMYO'da öğrenim gören uzman jandarmaların evrendeki sayısı 254'tür (2006 yılı sayılarıdır). Bu araştırmada, 174 Jandarma personeline ve 196 sivil vatandaşa anket uygulanmıştır. Anket uygulaması yapılan 12 subay, 19 astsubay ve 18 uzman jandarmanın anketleri (Toplam 49), soruların

tümünü cevaplamadıkları, birden çok şık işaretledikleri ve bunun gibi nedenlerle geçersiz sayılmış ve değerlendirmeye alınmamıştır. Geriye kalan 50 subay, 35 astsubay ve 40 uzman jandarma olmak üzere toplam 125 kişi Jandarma grubunu oluşturmaktadır. Sivil kontrol grubunun geçersiz anketleri (34 anket) de çıkarılarak, geriye kalan 162 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Kontrol grubu olan siviller, seçkisiz olarak belirlenmiştir. Anketlerin bir kısmı, araştırmacının arkadaşları vasıtasıyla, Ankara’da üç ayrı üniversitede, bir kısmı da araştırmacının kendisi tarafından, Ankara’nın değişik yerlerinde, kişilerle birebir görüşülerek, anket sorularını cevaplamaya gönüllü olan kişilere yüz yüze uygulanmıştır.

b. Veri Toplama Tekniği

Araştırma için kullanılan veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü’ne dilekçe ile başvurularak Jandarma Okullar Komutanlığı’nda anket uygulanması için Jandarma Genel Komutanlığı’ndan gerekli izin alınmıştır.

Anket tekniğinin kullanılması, verilecek yanıtların denetlenebilmesi, dolayısıyla bilgilerin doğruluğunun kanıtlanabilmesi için pratik yararlar sağladığı, ankete katılanların isimlerinin istenilmemesinin soruların yanıtlanmasında aracın objektifliğini yükselttiği hakkında alan yazında görüş birliği bulunmaktadır.

Soru kâğıdı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ankete katılanların demografik ve sosyolojik özelliklerine ait bilgilere yönelik sorular bulunmaktadır. Birinci bölüm, sivil ve jandarmalara özel olmak üzere farklı sayfalardan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise, suçlu algılamasına ilişkin yargılardan oluşan cümleler yer almaktadır. Sivillere uygulanan soru kâğıdı EK-A’da, Jandarmalara uygulanan soru kâğıdı EK-B’dedir.

Daha önce konu ile ilgili araştırma yapılmamış olduğundan, veri toplama için kullanılabilecek ölçek veya anket yazında bulunmamaktadır. Bu nedenle, yazın taramasından sonra, araştırmada kullanılacak anketin oluşturulması için bir çalışma yapılmıştır.

Anketin oluşturulması için ilk önce, Ankara İl Jandarma Komutanlığı'nda görevli 19 personele, “suçlular hakkında ilk akıllarına gelen ve suçluları tanımlayabilecek her türlü ifade”yi kendilerine dağıtılan kâğıtlara yazmaları istenmiştir. Bu şekilde tek bir açık uçlu soru sorularak, suçlu tanımlarını içeren sıfat ve betimlemeler ortaya konulmuştur. Daha sonra ortaya çıkan bütün maddeler sıralanarak denemeden geçirilmek üzere kâğıtlara yazılmıştır. Likert tipi uygulamalarda, alınan sonuçların anlamlı ve güvenilir olması için, grup sayısının, maddelerin sayısından en az beş kat fazla olması gerektiğinden (Tavşancıl, 2005: 142), ilk aşamada bulunan kişiler de dâhil edilerek, otuz kişilik bir gruba, sıralanan maddeleri olumlu, olumsuz ya da yansız olmak üzere değerlendirmeleri istenmiştir. Herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmayan maddeler, listeden çıkarılarak (Tavşancıl, 2005: 141), kalan maddelerden anket soruları oluşturulmuştur.

Anket; fiziksel, sosyal ve davranış özelliklerini içeren sorulardan oluşmakta olup, uygulama esnasında bu sorular karışık sorulmuştur. Jandarma ve sivillerin cevapları toplam puan olarak hesaplanarak karşılaştırılmıştır. Ankete göre soru puanlaması; “(1) Hiç Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Fikrim Yok, (4) Katılıyorum, (5) Tamamen Katılıyorum” şeklindedir.

Araştırma temel olarak Jandarma'nın algı farklılaşmasını incelediğinden, anketin oluşturulması sürecine siviller dâhil edilmemiştir.

Kişilerin suçlu algılamalarındaki derecelerini gösterebilmek amacıyla, ankette, Rensis Likert tarafından geliştirilen Likert tipi bir yanıtlama sistemi kullanılmıştır. Likert ölçeğinde, tutumları ölçülecek bireylerin tepkide bulunacakları çeşitli ifadeler yer almakta, verilen her ifadeye ne ölçüde katılıp katılmadıkları dereceler halinde belirtilmektedir (Özgüven ve diğerlerinden aktaran, Tavşancıl, 2005: 138).

c. Veri Değerlendirme Tekniği

Anketler bilgisayar ortamında SPSS 15.0 veri analiz programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırmadaki “Jandarma” ifadesi; subay, astsubay ve uzman jandarmaları kapsamaktadır. Statü olarak ise; subay, astsubay ve uzman jandarma gruplandırılması kullanılmıştır. Diğer bir statü ise kontrol grubu olan sivillerdir.

ç. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmacının içinde bulunduğu Jandarma alt kültürü, günlük yaşamda da bazı değerlendirmeler ve araştırmalar yapabilmesini sağlamıştır. Ancak; araştırma dışında yapılan günlük mülakatlar ve konuşmalarda ortaya konulan tutumların ve belirgin olan algıların, katılımcılar tarafından anketlere tam olarak yansıtılmadığı düşünülmektedir. Tüm niceliksel araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmada da "sosyal beğenilirlik" olgusunun bir ölçüde sonuçlara etki ettiği görülmüştür. Aynı şekilde sivillere uygulanan anketlerde, cevapların daha bağımsız olduğu göze çarpmasına rağmen benzer sıkıntılar yaşanmıştır. Örneğin; anketlerin bir berber ortamında uygulandığı sırada, sorular üzerine tartışma çıkmış, iki farklı yörenin insanları suçluların yoğun olduğu yerler hakkında fikir ayrılığına düşmüş, kültürel merkeziyetçilik (ethnocentrisizm) etkisi açıkça görülmüştür. Fakat bu sonuç araştırmaya yansıtılamamıştır.

Bu açıdan, araştırmanın mülakat yöntemi ile desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. ÖRNEKLEME İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, temel konu olan ‘Jandarma’nın Suçlu Algılaması’na ilişkin verilerin değerlendirilmesine yardımcı olması amacıyla, örnek kitleyi oluşturan Jandarma personelinin ve sivil kontrol grubunun genel özellikleri özetlenmektedir.

Tablo–1: Katılımcıların Sayısal Dağılımları.

Statüler	n	%
Subay	50	17.4
Astsubay	35	12.2
Uzman Jandarma	40	14.0
Jandarma Toplam	125	43.6
Sivil	162	56.4
Toplam	287	100

Araştırmada toplam 125 Jandarma personeli (% 43.6), kontrol grubu olarak da 162 sivil vatandaş (% 56.4) örnekleme dâhil edilmiştir. Jandarma personelinin 50’si subay, 30’u astsubay, 40’ı uzman jandarmadan oluşmaktadır.

Tablo-2: Katılımcıların Yaşlarına Göre Dağılımları.

Yaş Grupları	Statüler				
	Subay	Astsubay	Uz.J.	Sivil	Toplam
15-19	0	0	0	6	6
20-24	0	0	0	60	60
25-29	12	18	40	25	95
30-34	22	11	0	30	63
35-39	13	5	0	20	38
40-44	2	1	0	14	17
45-49	1	0	0	5	6
50-54	0	0	0	2	2
Toplam	50	35	40	162	287

Örneklemede, Jandarma Okullar Komutanlığı'nda görevli, yaşları 25 ila 47 ($\bar{x} = 29.85$, s.s. = 4.772) arasında değişen 125 personel, kontrol grubu olarak da yaşları 19 ila 50 ($\bar{x} = 31.43$, s.s. = 7.371) arasında değişen 162 sivil bulunmaktadır. Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımları Tablo-2'de görülmektedir.

Tablo-3: Katılımcıların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları.

Öğrenim Durumları		İlkokul	Orta Okul	Lise	Ön Lisans	Lisans	Lisans Üstü	Toplam
Subay	n	0	0	1	0	29	20	50
	%	0	0	0.3	0	10.1	7.0	17.4
Astsubay	n	0	0	13	16	6	0	35
	%	0	0	4.5	5.6	2.1	0	12.2
Uz.J.	n	0	0	23	13	4	0	40
	%	0	0	8.0	4.5	1.4	0	13.9
Jandarma Toplam	n	0	0	37	29	39	20	125
	%	0	0	12.9	10.1	13.6	7.0	43.6
Sivil	n	12	16	49	17	66	2	162
	%	4.2	5.6	17.1	5.9	23.0	0.7	56.4
Toplam	n	12	16	86	46	105	22	287
	%	4.2	5.6	30.0	16.0	36.6	7.7	100.0

Katılımcıların öğrenim durumları göz önüne alındığında, öğrenim seviyesinin yüksek olduğu gözlenmektedir. Jandarma grubunun öğrenim durumlarının yüksek olmasının sebebi, Jandarma personelinin meslek itibariyle belirli bir öğrenim seviyesindeki kişilerden oluşmasıdır. Jandarma grubunun tamamı lise ve üzeri öğrenim durumuna sahiptirler. Sivil kontrol grubunda ise ortaokul ve ilkokul düzeyinde öğretim seviyesinde kişiler bulunmaktadır. Örneklemi oluşturan bireylerin tamamı, zorunlu eğitimin sekiz yıl olarak birleştirilmesinden önceki dönemde öğrenimlerini tamamlamış olduklarından, “ilköğretim” yerine, “ilkokul” ve “ortaokul” sınıflandırması kullanılmıştır. Tüm katılımcılar dikkate alındığında; lisans düzeyinde 105 kişi, lise düzeyinde 86 kişi, ön lisans düzeyinde 46 kişi, lisansüstü düzeyinde 22 kişi, ortaokul düzeyinde 16 ve ilkokul düzeyinde 12 kişi olduğu görülmektedir. Jandarma grubunda lisans ve üzerinde eğitim seviyesi olanlar genelde subaylardan oluşmaktadır.

Katılımcıların kardeş sayıları dikkate alındığında, Jandarma grubunun kardeş sayıları 0 ila 9 ($\bar{x}$ = 3.704, s.s. = 1.858) arasında değişmektedir. 9 kardeşi olan 2 kişi (% 1.6), hiç kardeşi olmayan 11 kişi (% 8.8) bulunmaktadır. Sivil katılımcılarda kardeş sayıları 0 ila 9 ($\bar{x}$ = 3.984, s.s. = 2.02) arasındadır. 9 kardeşi olan 3, hiç kardeşi olmayan 5 kişi bulunmaktadır.

Katılımcıların doğdukları ve yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerler de incelenmiştir. Tablo–4 doğum, Tablo–5 yaşam yerlerini göstermektedir.

Tablo–4: Katılımcıların Doğum Yerlerine Göre Dağılımları.

Doğum Yerleri		İl	İlçe	Köy	Toplam
Subay	n	28	11	11	50
	%	9.8	3.8	3.8	17.4
Astsubay	n	15	15	5	35
	%	5.2	5.2	1.7	12.2
Uz.J.	n	9	22	9	40
	%	3.1	7.7	3.1	13.9
Jandarma Toplam	n	52	48	25	125
	%	18.1	16.7	8.7	43.6
Sivil	n	101	42	19	162
	%	35.2	14.6	6.6	56.4
Toplam	n	153	90	44	287
	%	53.3	31.4	15.3	100.0

Tablo–5: Katılımcıların Yaşamlarının Çoğunu Geçirdikleri Yerlere Göre Dağılımları.

Yaşam Yerleri		İl	İlçe	Köy	Toplam
Subay	n	33	11	6	50
	%	11.5	3.8	2.1	17.4
Astsubay	n	21	10	4	35
	%	7.3	3.5	1.4	12.2
Uz.J.	n	14	19	7	40
	%	4.9	6.6	2.4	13.9
Jandarma Toplam	n	68	40	17	125
	%	23.7	13.9	5.9	43.6
Sivil	n	122	35	5	162
	%	42.5	12.2	1.7	56.4
Toplam	n	190	75	22	287
	%	66.2	26.1	7.7	100.0

Örneklem grubunun % 53.3 (n = 153)'ü ilde doğmuş, % 66.2 (n = 190)'si yaşamının çoğunu ilde geçirmiştir. Katılımcı uzman jandarmaların % 55'i (n = 22) ilçe doğumludur.

Tablo–6: Katılımcıların Doğum Yerlerinin Bölgelere Göre Dağılımları.

Bölgeler		Marmara	Ege	İç Anadolu	Kara-deniz	Ak-deniz	Doğu Anadolu	G.Doğu Anadolu	Yurt Dışı
Subay	n	12	10	16	2	0	4	2	4
	%	4.2	3.5	5.6	0.7	0	1.4	0.7	1.4
Astsb.	n	2	6	16	3	4	2	2	0
	%	0.8	2.1	5.6	1	1.4	0.7	0.7	0
Uz.J.	n	3	2	8	7	14	2	4	0
	%	1	0.7	2.8	2.4	4.9	0.7	1.4	0
J.Toplam	n	17	18	40	12	18	8	8	4
	%	6	6.3	14	4.1	6.3	2.8	2.8	1.4
Sivil	n	9	5	87	30	13	10	7	1
	%	3.1	1.7	30.3	10.5	4.5	3.5	2.4	0.3
Toplam	n	26	23	127	42	31	18	15	5
	%	9.1	8	44.3	14.6	10.8	6.3	5.2	1.7

Örneklem grubunun % 44.3 (127 kişi)'ü İç Anadolu Bölgesi doğumludur. Sivil kontrol grubunun da % 30.3 (87 kişi) ile en yüksek yüzdesi İç Anadolu Bölgesi'ndendir. Bölgelere ilişkin diğer dağılımlar Tablo–6'da görülmektedir.

Tablo-7: Örneklemdeki Jandarma Personelinin Görev Süreleri ile İlgili Bilgiler.

	En az (yıl)	En çok (yıl)	$\bar{x}$	s.s.
Görev Süresi	3	23	8.86	4.856
İç Güvenlik Birliklerinde Çalışma Süresi	0	15	3.91	3.512

Jandarma grubunda 3 ila 23 yıl arasında görev yapmış personel bulunmaktadır. Bunlardan 95'i (% 76) iç güvenlik birliklerinde çalışmış, bir başka ifade ile Jandarma (kolluk) olarak görev yapmış, 30'u (% 24) ise çalışmamıştır. Katılımcılar içerisinde iç güvenlik birliklerinde en fazla görev yapma süresi 15 yıldır.

2. STATÜLERE GÖRE, ANKET MADDELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Statüler (subay, astsubay, uzman jandarma, sivil) temel alınarak katılımcıların anket sorularına verdikleri cevapların frekans ve yüzdeleri EK-B'deki çizelgededir. Sivil ve Jandarma cevaplarının farkını görebilmek açısından Jandarmaların toplam cevapları çizelgede ayrıca gösterilmiştir.

Araştırmada ilk inceleme, Jandarma ve sivillerin suçlu algılamalarında farklılık olup olmadığı üzerinedir. Bu amaçla, sorulara verilen cevaplar tek tek incelenmiştir.

Genel olarak, siviller ve Jandarmalar tarafından anket sorularına verilen cevaplarda farklılıklar görülmektedir. Katılımcıların tüm sorulara verdikleri cevapların ortalamaları alınarak genel durum değerlendirmesi yapılmıştır.

Tablo-8: Statülere Göre Katılımcıların Cevapları.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.20	0.37
Astsubay	35	3.21	0.45
Uz.J.	40	3.04	0.41
J.Toplam	125	3.15	0.41
Sivil	162	3.09	0.41
Toplam	287	3.12	0.41

Genel değerlendirmeye bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.21 ile astsubay grubunda, en düşük ortalamanın ise 3.04 ile uzman jandarma grubunda olduğu görölmektedir. Jandarma katılımcılar ile siviller karşılaştırıldığında, sivillerin ortalaması Jandarma ortalamasından düşüktür. Subay ve astsubayların cevapları incelendiğinde, sivillerin ortalaması ile aralarında belirgin farklılık görölmekte iken, uzman jandarma katılımcıların cevaplarının ortalamasının sivillerden düşük olduğu tespit edilmiştir. Hangi konularda farklılık olduğunu tespit edilmesi maksadıyla, sorular karşılaştırılmıştır. Cevaplarda farklılaşma arz eden sorular aşağıdaki tablolarda görölmektedir.

Tablo-9: Suçluların Genellikle Ekonomik Seviyeleri Düşüktür.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.72	0.81
Astsubay	35	3.97	0.62
Uz.J.	40	3.53	1.06
J.Toplam	125	3.73	0.86
Sivil	162	2.29	0.85
Toplam	287	2.92	1.11

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.97 ile Astsubay grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.29 ile sivil grubunda olduğu görölmektedir.

Tablo-10: Suçluların Genellikle Saçları Kısadır.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	2.34	0.77
Astsubay	35	2.60	0.88
Uz.J.	40	2.25	0.90
J.Toplam	125	2.38	0.85
Sivil	162	3.63	1.08
Toplam	287	3.09	1.16

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.63 ile sivil grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.25 ile uzman jandarma grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-11: Suçluların Genellikle Kollarında Jilet Yarası İzleri Vardır.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	2.66	0.85
Astsubay	35	2.71	0.96
Uz.J.	40	2.93	1.05
J.Toplam	125	2.76	0.95
Sivil	162	3.33	0.97
Toplam	287	3.08	0.99

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.33 ile sivil grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.66 ile subay grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-12: Suçlular Çoğunlukla Eğlenceye Düşkündürler.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.32	0.84
Astsubay	35	3.29	0.86
Uz.J.	40	3.23	1.03
J.Toplam	125	3.28	0.90
Sivil	162	2.51	0.93
Toplam	287	2.84	0.99

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.32 ile subay grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.51 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-13: Suçlular Genellikle Alkol Kullanırlar.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.64	0.60
Astsubay	35	3.74	0.82
Uz.J.	40	3.63	0.87
J.Toplam	125	3.66	0.75
Sivil	162	2.97	0.97
Toplam	287	3.27	0.95

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.74 ile Astsubay grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.29 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-14: Suçlular Genellikle Talih Oyunlarına Düşkündürler.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.24	0.77
Astsubay	35	3.23	0.81
Uz.J.	40	3.28	0.88
J.Toplam	125	3.25	0.81
Sivil	162	2.78	1.00
Toplam	287	2.98	0.95

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.28 ile uzman jandarma grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.78 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-15: Suçlular Genellikle Futbol Fanatığıdır.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	2.54	0.84
Astsubay	35	2.74	0.78
Uz.J.	40	2.38	0.74
J.Toplam	125	2.54	0.80
Sivil	162	3.44	0.95
Toplam	287	3.05	0.99

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.44 ile sivil grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.38 ile uzman jandarma grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-16: Suçluların Genellikle Eğitim Seviyeleri Düşüktür.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.94	0.91
Astsubay	35	3.80	0.93
Uz.J.	40	3.83	0.78
J.Toplam	125	3.86	0.87
Sivil	162	2.62	0.95
Toplam	287	3.16	1.10

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.94 ile subay grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.62 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-17: Suçlular Genellikle Maddi Sıkıntı İçerisinde Olan Kişilerdir.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.66	0.85
Astsubay	35	3.89	0.76
Uz.J.	40	3.70	0.72
J.Toplam	125	3.74	0.78
Sivil	162	2.94	0.94
Toplam	287	3.28	0.96

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.89 ile Astsubay grubunda, en düşük ortalamanın ise 3.28 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-18: Genellikle Kadınlarda Suç İşleme Eğilimi Yoktur.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	2.82	1.04
Astsubay	35	2.94	1.03
Uz.J.	40	2.83	1.03
J.Toplam	125	2.86	1.03
Sivil	162	3.47	0.93
Toplam	287	3.20	1.02

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.47 ile sivil grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.82 ile subay grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-19: Suçluların Genellikle Belirli Bir Yüz Yapıları Vardır.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	2.68	0.98
Astsubay	35	2.83	1.04
Uz.J.	40	2.35	0.83
J.Toplam	125	2.62	0.97
Sivil	162	3.80	0.91
Toplam	287	3.28	1.10

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.80 ile sivil grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.35 ile uzman jandarma grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-20: Hırsızlıktan Sabıkalıların Çocukları da Hırsız Olur.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	2.84	1.15
Astsubay	35	2.91	1.12
Uz.J.	40	2.47	0.96
J.Toplam	125	2.74	1.09
Sivil	162	3.77	0.77
Toplam	287	3.32	1.05

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.77 ile sivil grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.47 ile uzman jandarma grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-21: Suçlular Genellikle Kırsal Kesimden Şehre Göçen İnsanlardır.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.60	0.93
Astsubay	35	3.29	1.04
Uz.J.	40	3.20	0.99
J.Toplam	125	3.38	0.99
Sivil	162	2.95	0.99
Toplam	287	3.14	1.01

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.60 ile subay grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.95 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-22: Suçluların Genellikle Ailevî Problemleri Vardır.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.98	0.62
Astsubay	35	3.89	0.47
Uz.J.	40	3.63	0.87
J.Toplam	125	3.84	0.69
Sivil	162	2.66	1.14
Toplam	287	3.17	1.13

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.98 ile subay grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.66 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-23: Suçlular Genellikle Çok Çocuklu Ailelerden Gelirler.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.34	0.89
Astsubay	35	3.29	0.93
Uz.J.	40	3.15	1.00
J.Toplam	125	3.26	0.93
Sivil	162	2.71	0.99
Toplam	287	2.95	1.01

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.34 ile subay grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.71 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-24: Suçlular Genellikle Çok Suç İşlenen Bölgelerde Yaşarlar.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.70	0.81
Astsubay	35	3.49	1.04
Uz.J.	40	3.58	0.81
J.Toplam	125	3.60	0.88
Sivil	162	2.31	0.84
Toplam	287	2.87	1.11

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.70 ile subay grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.31 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-25: Suçlular Genellikle Çok Para Harcarlar.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	3.38	0.85
Astsubay	35	3.46	0.92
Uz.J.	40	3.50	0.96
J.Toplam	125	3.44	0.90
Sivil	162	2.62	0.87
Toplam	287	2.98	0.97

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.50 ile uzman jandarma grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.62 ile sivil grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo-26: Suçlular Genellikle İri Yapılıdır.

Statü	n	$\bar{x}$	s.s.
Subay	50	2.24	0.66
Astsubay	35	2.37	0.69
Uz.J.	40	2.13	0.65
J.Toplam	125	2.24	0.66
Sivil	162	3.47	0.91
Toplam	287	2.93	1.01

Bu maddeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın 3.47 ile sivil grubunda, en düşük ortalamanın ise 2.13 ile uzman jandarma grubunda olduğu görülmektedir.

3. JANDARMA'YA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmanın varsayımlarında, çalışmaya alınan Jandarma grubunun statülerine göre farklılık göstereceği düşünülmüştür. Bu grupta, statülerine göre Jandarma'ya ilişkin bulgular verilecektir.

Tablo-27: İç Güvenlik Birliklerinde Görev Yapma Durumuna Göre Bulgular.

Grup	n	$\bar{x}$	s.s.
İç güvenlikte çalışan	90	3.49	0.42
İç güvenlikte çalışmayan	35	2.83	0.39
Toplam	125	3.16	0.41

Bu değerlendirmeye ilişkin ortalamalara bakıldığında, iç güvenlik birliklerinde çalışanların ortalamasının ($\bar{x} = 3.49$) iç güvenlik birliklerinde çalışmayanların ortalamasından ($\bar{x} = 2.83$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo–28: Jandarma Personelinin Görev Sürelerine Göre Verdikleri Cevaplar.

Görev Süresi	3-6	7-10	11-14	15-18	19-23
n	53	43	8	12	9
$\bar{x}$	3.10	3.11	3.02	3.21	3.35
s.s.	0.41	0.44	0.16	0.45	0.37

Jandarma personelinin görevde bulunma sürelerine göre verdikleri cevaplar incelendiğinde, en yüksek ortalamanın 3.35 ile 19-23 yıl çalışan grupta, en düşük ortalamanın ise 3.02 ile 11-14 yıl çalışan grupta olduğu görülmektedir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Jandarma personeli ile siviller arasındaki suçlu algılaması farklılıklarının incelenmesi, bu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Her insanda belirli konularda kalıp yargılar olduğu bilinmektedir. Jandarma personelinin, suçlular ile ilgili kalıp yargılarının olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Jandarma personelinin; statülerinin, iç güvenlik birliklerinde çalışıp çalışmamasının, hizmet süresinin, öğrenim durumunun doğduğu ve yaşadığı yerin suçlu algılamasının şekillenmesini etkileyeceği varsayılmıştır. Bu değişkenlerin kalıp yargıların oluşmasına etkileri incelenmiştir.

Bu amaçla, öncelikle gruplar arası (Jandarma-Sivil kontrol grubu, statüler) farklılıkların olup olmadığı, her soruya verilen cevabın ortalamasıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

Jandarma ve sivillerin verdikleri cevapların ortalamaları incelendiğinde, Jandarma'nın genel olarak suçlular hakkında sivillerden farklı değerlendirmeleri olduğu söylenebilir. Fiziksel özelliklerde belirgin bir algı farklılaşması görülmemektedir. Görsel ve yazılı basında çok gündeme gelen suçlu tiplerinin kişileri etkilemiş olduğu düşünülebilir. Fiziksel özelliklere ilişkin ortak kalıp yargıların bu sebeple oluşmuş varsayılabilir. Davranışsal özelliklere verilen cevaplarda bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Özellikle

sosyal içerikli sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, suçluların sosyal özellikleri hakkında Jandarma'nın belirgin bir algı farklılaşması olduğu söylenebilir. Gerçekte suçlu kişiler ile birebir iletişimi olan Jandarma'nın sosyal ve davranışsal özelliklere ait kalıp yargılarının belirgin olması önem taşımaktadır. Bu özelliklere ait yargıların Jandarma'nın suçlularla daha çok karşılaşmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir.

Anket sorularında farklılık görülen bazı cevaplara bakıldığında;

Sivillerin, suçluların kollarında jilet yarası izi olacağını varsaydığı, Jandarma katılımcıların ise, bu yargıya katılmadığı söylenebilir.

Jandarma katılımcılar ile siviller arasında suçluların eğlenceye düşkünlükleri konusunda algı farklılaşması olduğu söylenebilir. Jandarmalar, suçluların eğlenceye düşkün oldukları düşüncesini daha fazla taşımaktadırlar.

Suçluların alkol kullanımı hakkında Jandarma katılımcıların sivillerden belirgin oranda farklılaşmasının olması, bu konuda Jandarma'da kalıp yargıları olasılığını düşündürülebilir.

Jandarma katılımcılar, suçluların genellikle talih oyunlarına düşkün olduklarını düşünmektedir. Sivillerin bu konudaki algılamaları farklılık göstermektedir.

Sivil katılımcılarda, suçluların futbol fanatiği oldukları konusunda bir kalıp yargı olduğu söylenebilir. Jandarma katılımcıların bu yönde bir yargıları bulunmamaktadır.

Jandarma katılımcıların, suçluların eğitim seviyelerinin düşük olduğu yönünde algılamaları olduğu söylenebilir. Sivillerde bu yargıyla ilgili algılamalar farklılık göstermektedir. Katılımcıların % 44.9'u (Kontrol grubu: % 14.8) suçluların genellikle eğitim seviyelerinin düşük olduğunu düşünmektedirler. Jandarma'da bu oran % 84'e çıkmaktadır. 2006 yılı âsâyîş olayları değerlendirmesine göre; şüphelilerin % 65'inin ilkokul mezunu, % 13'ünün lise mezunu, % 9'unun ortaokul mezunu oldukları görülmektedir. Lise seviyesinin altı, düşük öğrenim seviyesi olarak kabul edilirse, bu grubun

toplam oranının % 82 olduğu gör÷lür. 2006 yılı âsâyiş olayları değerlendirmesinin verileri ile Jandarma'nın algılaması paralellik göstermektedir.

Suçluların maddî durumları hakkında siviller ve Jandarma katılımcılar arasında algı farklılığı gör÷lmektedir. Jandarma katılımcılar, suçluların maddî sıkıntı içinde olduğunu düşünmektedirler.

Toplumdaki genel kanıya paralel olarak, siviller kadınlarda suç işleme eğilim olmadığını düşünmektedirler. 2006 yılı âsâyiş olayları değerlendirmesine (2006:28) göre, Jandarma sorumluluk bölgesinde olaylara karışan şüphelilerin % 91'i erkek, % 9'u ise kadındır. Bu durum Jandarmanın, gerçek duruma yakın algılaması olduğunu göstermektedir.

Sivil katılımcıların suçluların genellikle belirli bir yüz yapıları olduğunu düşündüğü, Jandarma katılımcıların ise suçlulara ilişkin bir tipolojilerinin olmadığı söylenebilir.

Sivil katılımcıların cevapları, hırsızlıktan sabıkalıların çocuklarının da hırsız olacakları yönündedir. Jandarma katılımcıların bu varsayıma katılmadıkları söylenebilir.

Jandarma katılımcıların, suçluların kırsal kesimden şehre göçen kişiler oldukları yönünde cevapları ağırlık kazanmaktadır. Özellikle subayların bu yöndeki algılamalarının daha fazla olduğu söylenebilir.

Jandarma katılımcılar, belirgin bir şekilde, suçluların genellikle ailevî problemleri olduğu yargısına katılmaktadırlar. Bu konuda Jandarma katılımcılar ile siviller arasında farklılaşma olduğu söylenebilir.

Jandarma katılımcıların, suçluların genellikle çok çocuklu ailelerden geldikleri yönünde cevapları olduğu gör÷lmektedir. Bu yargının sivillerde olmadığı söylenebilir.

Jandarmaların, suçluların genellikle çok suç işlenen bölgelerde yaşadıkları yönünde bir kalıp yargıları olduğu söylenebilir. Bu konuda

Jandarma katılımcılar ile siviller arasında belirgin farklılık olduğu görülmektedir.

Jandarma katılımcılar, suçluların genellikle çok para harcadıklarını düşünmektedirler. Jandarma katılımcılar ile siviller arasında bu konuda belirgin bir algı farklılığı olduğu söylenebilir.

Siviller belirgin bir farklılıkla suçluların genellikle iri yapılı olduklarını düşünmektedirler. Jandarma katılımcıların bu yönde bir kalıp yargıları olmadığı söylenebilir. Jandarma katılımcıların cevapları incelendiğinde, suçluların ekonomik seviyelerinin düşük olduğunu düşündükleri söylenebilir. Sivillerde ise böyle bir algı görülmemektedir.

Sivillerde, suçluların saçlarının kısa olduğu doğrultusunda bir kalıp yargı olduğu söylenebilir. Jandarmalar katılımcıların ise bu varsayımla ilgili düşünceleri ise zıt yöndedir.

Katılımcıların % 44.6'sı (Kontrol grubu: % 33.3) suçluların çoğunluğunun gençlerden oluştuğunu düşünmekle birlikte, bu görüşe katılmayanların oranı azımsanmayacak düzeydedir (% 31.4). Jandarma'nın % 59.2'si gençlerin suçlu olduğunu düşünmektedir. 2006 yılı âsâyiş olayları değerlendirmesine göre; şüphelilerin % 26'sının 30–39, % 25'inin 19–29, % 22'sinin 40–49 yaş grubundan kişiler oldukları görülmektedir. Şüpheliler arasında yer alan suça sürüklenen çocuklar, % 5'lik bir pay oluşturmaktadır. Gençlik göreceli bir kavram olmakla birlikte, kırk yaşına kadar olanların toplamı, %56'dır. Jandarma'nın algılama yüzdesinin, gerçek rakamlarla örtüştüğü görülmektedir.

Jandarma katılımcılara ilişkin bulgular değerlendirildiğinde;

Jandarma katılımcıların iç güvenlik birliklerinde görev yapma durumlarına göre verdikleri cevapların ortalamaları incelendiğinde, çok belirgin bir biçimde ortalamalarda farklılık görülmektedir. İç güvenlik birliklerinde görev yapmanın suçlu algılaması üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. İç güvenlik birliklerinde (kolluk görevi) görev yapmanın suçlularla ilgili kalıp yargıların oluşumuna önemli bir etkisi olduğu varsayılabilir. Daha

önce iç güvenlik birliklerinde görev yapmamış, dolayısıyla, suç ve suçlulukla karşılaşmamış Jandarma personelinin sorulara ilişkin cevapları çok farklı olmuştur. Bu personel, sadece kolluk görevi yürütmüş diğer personelin tecrübelerini dinlemiş ve onlarla aynı ortamlarda bulunmuşlardır. Aynı alt kültürün içinde bulunan kişiler olmalarına rağmen, fazla etkilendikleri söylenemez. Suçlularla ilgili önermeleri kendi bilgileri çerçevesinde cevaplamışlardır. Cevaplar incelendiğinde bu grupta bulunan personelin sorularda yer alan önermelere katılıp katılmama konusunda kararsız kaldıkları görülmektedir. Yapılan görüşmelerde, varsayımların doğru olabileceği, fakat her hangi bir tecrübe edilmediğinden, kararsız kaldıkları anlaşılmıştır. Bu tür yargıları arkadaşlarından ve çevrelerinden duymuş olmalarına rağmen, cevapları bu yönde olmamıştır. Dolayısıyla, kurum içi sosyalleşmenin bu konuda etkisinin olmadığı söylenebilir. Bu sonuca bakarak da, meslekî algı farklılaşmasının bariz bir biçimde, yapılan görev ile pekiştiği söylenebilir.

Personelin doğum yerlerinin ve yaşamlarının çoğunun geçtiği yerlerin algılamalarını etkileyeceğini varsayılmıştır. Köy, ilçe ve il olarak yapılan değerlendirmelerde, köyde doğanların diğerlerinden farklı ortalamaları olduğunu görmekle birlikte, çok belirgin bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Doğum yerleri ile suçlu algılaması arasında ilişki görülmemiştir. Yaşamların çoğunun geçtiği yerlere göre yapılan analizde ise, il, ilçe ve köy şeklinde artan bir yüzde görülmektedir. Köy, ilçe veya ilde uzun süreler yaşamak kalıp yargıları kuvvetlendirmiştir. İlçe ve köyde yaşamlarını geçirenler örneklemin % 45.6'sını oluşturmaktadırlar. Ayrıca, yaşamlarının çoğunu ilçe ve köylerde geçiren personelin tamamı iç güvenlik birliklerinde görev yapmış olan personeldir. Daha uzun süreler kırsal kesimde görev yapmak, suçlu algılamasını etkilemektedir.

Öğrenim durumlarındaki artışa paralel olarak statülerin arttığı göz önünde bulundurularak, öğrenim durumlarının artışı ile suçlu algılaması arasında bir ilişki olması beklenmektedir. Ancak öğrenim durumlarına bakıldığında, bu beklenti çıkmamıştır. Uzman jandarmaların % 57.5'i lise, astsubayların % 45.7'si ön lisans, subayların ise % 98'i lisans ve üzerinde

öğrenim seviyesine sahip olduğu (sadece bir lise mezunu subay bulunmaktadır) görülmektedir.

Jandarma personelinin görev sürelerinin artışı ile suçlu algılamasının farklılaşması arasında bir ilişki oldu söylenebilir. Görev süresi uzun olan Jandarmaların algılamalarının daha farklı olduğunu söylemek mümkündür. Daha uzun süre Jandarma olarak görev yapmış personelin cevaplarının ortalamaları daha yüksektir.

Kolluğu doğrudan ilgilendiren, tecrübe ile edinilebilecek bazı ifadeler içeren anket sorularında, kolluğun algı farklılaşmasının daha belirgin olduğu, kontrol grubunun ise, bu tür konularda fikrinin olmadığı görülmektedir. Sosyal özellikler ile ilgili maddelerde, kolluğun net cevapları özellikle dikkat çekmektedir. Bunun, kontrol grubunun sadece Ankara ve çevresi ağırlıklı olması ve bu kültürel özellikleri paylaşması sebebi ile farklı kültürel değerlere yabancı olarak soruları cevaplamış olabilecekleri düşünülebilir. Anket sorularının farklı bölgelerdeki sivilere uygulanması durumunda cevaplar farklı olabilir. Jandarma personelinin hem farklı bölgelerden gelmiş olması ve de çok farklı yerlerde görev yapmış olmaları nedeniyle sosyal algılamaları farklılaştığı varsayılabilir. Ayrıca; genel olarak iki grubun cevaplarının birbirlerine yakın olması, son zamanlarda medyada, çok fazla suç ve suçlulara yer verilmesi ve bu tür program ve filmlerin artmasıyla, suçlular üzerine ortak veya birbirine yakın kalıp yargılar oluşturmaktan kaynaklanabilir. Bir hırsız hiç görmemiş bir kişi, medyada anlatılan suçlu resmini öğrenmekte ve algısı buna göre şekillenmektedir.

Araştırmanın temelinde olan sorumuzda öne sürülen meslekî algı farklılaşmasının olduğu, sorulara verilen cevapların incelenmesi sonucunda görülmektedir. Jandarma personelinin, yaptığı görevden dolayı, suçlularla ilgili belirgin kalıp yargıları vardır. Bu kalıp yargılar algılamayı etkilemektedir. Sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, özellikle fiziksel konularda kuvvetli kalıp yargıların olmaması, bu algıların önyargı şeklinde olmayıp, meslekî etkinliği de olumlu etkileyebilecek tespitler niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Fiziksel özellikleri içeren sorularda, Jandarma personelinin önyargılarının olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak;

- Jandarma personeli ile sivil vatandaşlar arasında suçlu algılamasının birçok konuda farklı olduğu,
- İç güvenlik birliklerinde çalışmış Jandarma personeli ile çalışmamış Jandarma personelinin suçlu algılamasının farklı olduğu,
- Jandarma personelinin yaşamının çoğunu geçirdiği yer ve hizmet süresi ile suçlu algılamasının ilişkili olabileceği görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. SONUÇLAR

Araştırmada, Jandarma personelinin suçlu algılaması incelenmiştir. Ayrıca sivil kontrol grubu da araştırmaya dâhil edilerek, Jandarma ile siviller arasında suçlu algılaması üzerine fark olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Jandarma Okullar Komutanlığı'nda görev yapmakta olan personel çalışma kapsamına alınmış, kontrol grubu olarak da, çeşitli yerlerde yüz yüze veya iş yerlerine dağıtılarak, sivillere anketler uygulanmıştır.

Örneklem grubuna, sadece iç güvenlik birliklerinde çalışan jandarma personelinin seçilmesi düşünülmüş, fakat araştırma kapsamına, iç güvenlik birliklerinde çalışıp çalışmayan personelin suçlu algılamasının farklı olabileceği ile ilgili varsayım dâhil edilince, Jandarma Okullar Komutanlığı'nda bulunan personel örneklem grubu olarak seçilmiştir. Zira alan yazın taraması sırasında, meslek alt kültürlerinin, meslekî algı farklılaşmasına yol açtığı görülmüştür.

Sivil kontrol grubu seçkisiz oluşturulmuş, iki üniversite kantininde gelen öğrencilere dağıtılmış, ayrıca Ankara'nın bazı yerlerinde bulunan esnafa seçkisiz olarak uygulanmıştır. Her ne kadar üniversite öğrencilerine anket uygulanması, kontrol grubu üyelerinin doğum yerleri dağılımına biraz çeşitlilik katsa da, genel olarak sivillerin Ankara ve çevresindeki illerden oluşması, sivillerin algısının sadece bu bölgenin kültürü ile sınırlı kalması sonucunu doğurmuş olabilir.

Araştırma etiketleme yaklaşımı üzerine kurulmuştur. Etiketleme basit anlamda, bir kişinin şikâyet edilen özelliklerini pekiştirmek şeklinde tanımlanabilir. Sapmış kişi etiketlemenin başarılı bir şekilde uygulandığı kişidir. Suç sosyal etkileşimin bir ürünüdür (Sezal, 2002: 518–519).

Araştırmamıza kaynak sağlayan diğer teoriler; alt kültür teorileri, öğrenme teorisi, kontrol teorileridir.

Jandarma mesleğinde sosyalleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak, oluşan alt kültürün, Jandarma personeli üzerine yapabileceği muhtemel olumsuz etkileri azaltmak ve kontrol etmek maksadıyla, okul safhasından başlamak üzere, tedbirler alınmalıdır.

Kapısına 365 gün 24 saat hiç kilit vurulmayan tek yer olan karakollarda, kolluk mensupları, meslekleri gereği, hemen hemen günün her saatinde, sivillerle genelde olumsuz şartlarda karşılaşmaktadırlar. Bu durum ister istemez kolluğu toplumdan uzaklaştırmaktadır.

Sağlıklı bir şekilde kontrol edilmeyen meslek içi sosyalleşme, zamanla meslek mensuplarının kendilerini toplumdan soyutlayarak yabancılaşması sonucunu doğuracaktır. Bunun bir ileri boyutu olarak personel, kendini sivillerden farklı görecektir, biz ve onlar ayrımını yapacaktır.

Kolluk alt kültürünün öğelerinde biri olarak görülen şüphecilik, güvenlik hizmetlerinin doğal sonucu ve belki de gerekleri arasında görülebilir. Fakat bir güvenlik mensubunun davranış ve uygulamalarını tamamen bu duygu ile yönlendirmesi bazen olumsuz sonuçlar doğurabilir. Mantıklı gerekçeler ve objektif deliller ile desteklenmeyen şüphe, masum insanları mağdur edebilir. Sadece şüphe ile başlatılan uygulamalar, daha sonra bu iddiaları kuvvetlendirmek için delil üreterek bu şüpheyi ispat etme yolunu açmaktadır. Bu şekilde yapılacak uygulamalar da birçok insan hakkı ihlalini de beraberinde getirebilir (Cerrah ve Semiz, 1999: 206, 207).

Jandarma teşkilâtının mensupları, olayları ele alırken kendi alt kültürünün değer yargıları ile değil daha geniş boyutlarda görebilmeli, mevzuata hâkim olarak hukuk açısından bakabilmelidir. Bu da ancak çok iyi seçilmiş ve eğitilmiş, yenilikleri, gelişmeleri ve değişen mevzuatı takip eden, sürekli kendini geliştiren personel ile mümkündür.

Jandarma'nın değerleri, inançları, tutumları ve algıları, sosyalizasyon deneyimlerini yansıtmaktadır. Jandarma Teşkilâtı'nın kültürü, sosyal

etkileşimle şekillenmektedir. Bu etkileşim genelde okul çağlarında başlayıp, meslek hayatında pekişmektedir. Jandarma, çok farklı alanlarda ve Türkiye'nin her yerinde görev yapmaktadır. Yaptığı görevin özelliklerine göre personelin sosyalizasyonu değişmektedir. İç güvenlik birliklerinde daha uzun çalışan personel, suçlu konusunda farklı düşünmektedir. Her Jandarma personeli terör örgütü faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde mutlaka görev yapmaktadır. Bu durumda terör ve terörist algılamasına yönelik farklılaşma olması beklenebilir. (Terörist üzerine kalıp yargılar ve şemalar olması muhtemeldir. Bu çalışmada, terör konusu ile ilgili çalışma yapılamamıştır. Ayrıca bölgesel ve fiziksel nitelermeler içeren bazı kısımlar da çalışma dışında bırakılmıştır.)

Jandarma personelinin lojmanlarda oturması, tatillerde özel eğitim merkezlerinden yararlanması, işe giderken servis kullanması gibi konular göz önüne alındığında, sivil yaşamdan uzak olunduğu görülür. Bu durum doğal olarak bir alt kültür oluşmasını pekiştirmektedir. Böyle olduğu hâlde, günümüz Türkiye koşulları ve Jandarma'nın yaptığı görev dikkate alındığında, başta emniyet sebebiyle başka türlü bir uygulamaya geçilmesi de pek mümkün görülmemektedir.

Ancak, devlet ile millet arasındaki engellerin kaldırılarak halka hizmet veren kamu görevlileri ile halkın mümkün olduğu kadar beraber yaşaması gereklidir. Batı Ülkelerindeki uygulamaların bu yönde olduğu görülmektedir. Batı ülkelerinde, lojman, makam aracı, servis aracı gibi uygulamalar yok denecek kadar azdır. Örneğin İngiltere'de, sadece 43 eyalet müdürünün lojmanı ve makam aracı vardır. İl müdürü ile polis memuru arasında hiçbir rütbenin lojmanı, makam aracı veya servisi yoktur. Çözüm, bu imkânların kısıtlanması ya da geri alınması ile çözülemez. Önemli olan, bu imkânları kullanmayı zorlamayacak hayat standardının personele kazandırılmasıdır (Cerrah ve Semiz, 1999: 202).

Toplum desteği ve işbirliğinden yoksun kolluk birimlerinin, başarılı olması beklenemez. Jandarma, yaptığı görevi bir güç uygulamasından çok, topluma verilen bir hizmet olarak görmektedir. Toplum çok farklı kesim ve gruplardan oluşur. Bu farklılıklar doğal olarak insanların gelenek, görenek,

yaşam tarzı, davranış ve inançlarına da yansır. Başarılı bir Jandarma Teşkilâtı, tüm bu farklılıklar hakkında bilgi sahibi olmalı ve buna göre hizmet üretmelidir.

2. ÖNERİLER

Jandarmanın Suçlulara İlişkin Algılarının İncelenmesi konusu, alan yazında ilk çalışma olması sebebiyle, suçlu algılaması konusunda çalışma yapacaklara bir yön verebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, araştırmacının tespit ettiği ve bundan sonraki araştırmacıların çalışmalarında kullanabilecekleri bazı hususlar aşağıda öneri olarak sunulmuştur:

Anket sorularının psikometrik yanının artırılarak, suçlu algılamasına yönelik bir ölçek oluşturulabilir.

Oluşturulacak ölçek veya anket sorularına ilişkin, geçerlilik, güvenilirlik ve anlamlılık istatistikleri eklenebilir.

Çalışma, mülâkat yöntemiyle desteklenebilir.

Hüküm giymiş suçlularla daha çok irtibat hâlinde olan cezaevi personeli ile yapılacak bir çalışmada, uygulanacak ön test ve son test ile cezaevi personeline algı farklılaşması olup olmadığı konusu çalışılabilir.

KAYNAKÇA

ABERCROMBIE, N., S. HILL ve B. S. TURNER. **Dictionary of Sociology**, London, The Penguin, 1988.

ADLER, F., O.W. GERHARD, M. LAUFER ve W. S. LAUFER. **Criminology**, USA, McGraw-Hill, 1995.

AINSWORTH, Peter. "Incident Perception by British Police Officers", **Law and Human Behavior**, Vol. 5, 1981.

ANA BRITANNICA, Cilt I, 15. Sürüm, İstanbul, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., 1993.

AREMU, Oyesoji, A. "Nigerian Police Trainees' Perception and Knowledge of the Symbolic Elements of the Police Colour and Crest", **The African Symposium**, University of Ibadan, June 2006.

ARNHEIM, Rudolf. "Gestalt Psychology and Artistic Form", Whyte, L. L. (ed.), **Aspects of Form**, Bloomington, Indiana University Press, 1966.

AYTAÇ, Önder. "Meslekler Sosyolojisi Açısından Polislik Mesleği", **Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, 2003, Yıl: 1 Cilt: 1 Sayı: 1, 15-33.

BECKER, Howard S. **Outsiders**, New York, The Free Press, 1965.

BEIRNE, P., J. MESSERSCHMIDT. **Criminology**, USA, Harcourt Brace Pub., 1991.

BENBİGÜN. **Algılama ve Algı**, 12.06.2006, <<http://www.benbigun.com/122-algi-algi.htm>>.

BİNBAŞIOĞLU, C. Etkin. **Endüstri Psikolojisi**, Ankara, Kadioğlu Matbaası, 1992.

BURGER, Jerry M. **Kişilik**, (Çev. Deniz Erguvan SARIOĞLU), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2006.

CARLIE, Michael K. **Into The Abyss: A Personal Journey into the World of Street Gangs**, 24.02.2006, <<http://www.faculty.missouristate.edu/m/mkc096f/>>

CERRAH, İbrahim. "Sosyal Yapı ve Polis Alt Kültürü", **21. Yüzyılda Polis: Temel Sorunlar-Çağdaş Yaklaşımlar**, Ankara, Sibel Matbaası, 2000, 3-33.

CERRAH, İ., E. SEMİZ. “Sosyal Yapı ve Polis Alt Kültürü”, **21. Yüzyılda Polis: Temel Sorunlar-Çağdaş Yaklaşımlar**, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü, 1999.

CLIFFORD, B. R., R. BULL. The Psychology of Person Identification, London, Routledge and Kegan Paul, 1978.

COLLINS-COBUILD. **English Language Dictionary**, London, Collins, 1990.

CÜCELOĞLU, Doğan. **İnsan ve İnsan Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2000.

ÇAĞLAR, Ali. “Türk Polisinde Sosyalleşme ve Polis Alt Kültürü”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 7-8, Ankara, SFN Ltd., 2000.

ÇAĞLAR, Ali. “Türk Polisinde Sosyalleşme”, **21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Eğitim Daire Başkanlığı, 2001, 307–318.

DANNEFER, D., R. K. SCHUTT. “Race and Juvenile Justice Processing in Court and Police Agencies”, **The American Journal of Sociology**, Vol.87, No.5, The University of Chicago Press, Mart, 1982.

DİNÇER, Ömer. **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1998.

DÖNMEZER, Sulhi. **Kriminoloji**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1994.

EKMAN, P., R. DAVIDSON. **The Nature of Emotion**, USA, Oxford University Press, 1994.

FREEDMAN, J. L., D. O. SEARS, J. M. CARLSMITH. **Sosyal Psikoloji** (1948), (Çev. Ali DÖNMEZ), Ankara, İmge Kitapevi, 2003.

FREWIN, K., K. TUFFIN. “Police Status, Conformity and Internal Pressure: A Discursive Analysis of Police Culture”, **Discourse and Society**, vol. 9, 1998.

Gestalt Theories of Visual Perception, Continuity Picture, 20.12.2005, < <http://www.csusm.edu> >.

GIESLER, William, J. **Police Officers Perception of the Validity of the General Theory of Crime**, East Tennessee State University, 2003.

GREENE, Robert L. “The Eyewitness Testimony Paradigm”, **Human Memory, Paradigm and Paradoxes**, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1992.

GÜNEY, Salih. **Davranış Bilimleri ve Yönetim Psikolojisi Terimler Sözlüğü**, Ankara, 1998.

GÜNGÖR, Derya. Türk Psikoloji Bülteni, Cilt 3, Sayı 7, Şelale Matbaa, 1997.

HABER3, “Canlı bombayı nasıl tespit edersiniz?”, 13.01.2007, <http://www.haber3.com/haber.php?haber_id=248860>.

HAIDER-MARKEL, Donald P. “Perception and Misperception in Urban Criminal Justice Policy: The Case of Hate Crime”, **Department of Political Science**, University of Kansas, 2002.

HANÇERLİOĞLU, Orhan. **Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar**, Cilt 6, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1979.

HARLAK, Hacer. **Önyargılar**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2000.

HARVEY, D., M. H. REED. “The Culture of Poverty: An Ideological Analysis”, **Sociological Perspectives**, vol 39, 1996.

HÜRRİYETİM, 25.01.2006 <<http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/00/12/16/turkiye/04tur.htm>>.

İÇLİ, Tülin. **Kriminoloji**, Ankara, Martı Kitap ve Yayınevi, 2004.

İNCEOĞLU, Metin. **Tutum Algı İletişim**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2000.

İNCEOĞLU, Metin. **Tutum Algı İletişim**, Ankara, Kesit Tanıtım Ltd. Şti., 2004.

Jandarma Astsubay Meslek Okulu Yönergesi, JGY:180–8, Ankara, Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi, 2004.

Jandarma Genel Komutanlığı, Âsâyiş Daire Başkanlığı, 2006 Yılı Âsâyiş Değerlendirmesi, 2006.

JOSEPH, N., N. ALEX. “The Uniform: A Sociological Perspective”, **The American Journal of Sociology**, Vol.77, No.4, The University of Chicago Pres, 1972, 719–730.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. **İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş**, İstanbul, Duran Ofset Matbaacılık Sanayi A.Ş., 1977.

KELLY, George, A. **The Psychology of Personal Constructs**, Vol. 1 and 2. Norton, New York, NY., 1955.

KIŞLALI, Taner, A. **Siyaset Bilimi**, Ankara, İmge Kitapevi, 1994.

- KIZILÇELİK, Sezgin. **Sosyoloji Teorileri-3**, İzmir, Saray Kitapevleri, 1996.
- KIZMAZ, Zakir. **Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme**, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 29, No: 2, 2005.
- KRECH, D., R.S. CRUTCHFIELD. (Çev. Erol GÜNGÖR), **Sosyal Psikoloji**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007.
- LEE, S.M., J.Q. CHEN. "A Conceptual Model For Executive Support Systems", **Logistics Information Management**, Vol. 10, 1997, 154–159.
- MANNING, Peter K. "The Police: Mandate, Strategies and Appearances", **The Police and Society**, Touchstone Readings, 1995.
- MARSHALL, Gordon. **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev: Osman AKINHAY ve Derya KÖMÜRCÜ), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- MEYDAN LAROUSSE**, Cilt I, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969.
- MILGRAM, Stanley. **Obedience to Authority**, New York, Harper Torchbooks, 1974.
- MİLLİYET BÜYÜK LAROUSSE Ansiklopedik Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt I, İstanbul, Milliyet Gazetecilik A.Ş., 1986.
- MİLLİYET HACHETTE Ansiklopedik Sözlük**, Cilt I, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2000.
- MINTZBERG, H., B. AHLSTRAND, J LAMPEL. **Strategy Safari**, New York, The Free Press, 1998.
- MITCHELL, Geoffrey, D. **A New Dictionary of Sociology**, London, Routledge and Kegan Paul, 1981.
- MORGAN, Clifford T. **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı**, Ankara, Meteksan Ltd. Şti., 1982.
- O'DONNELL, Mike, A. **New Introduction to Sociology**, London, Harrap, 1980.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz. **Psikolojinin Kavramsal Yapısı**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2000.
- ÖZDEN, Yüksel. **Öğrenme ve Öğretme**, Ankara, Pegem Yayıncılık, 2000.
- PELLEGRINO, K. C., J.A. CABRO. "Behind the Mind of The Strategist", **The TQM Magazine**, Vol.13, 2001, 375–380.

PERSICO, Nicola. "Racial Profiling and Effectiveness of Policing", **The American Economic Review**, Vol. 92, No.5, 2002, 1472–1497.

PSİKOLOJİ PORTALI. **Bellek**, <<http://www.psikoloji.gen.tr/bellek>>, 24.12.2006.

REINER, Robert. **The Politics of the Police**, Harvester: Wheatsheaf. 1992.

RICHARD E.H., G. C. JOHN. "The Importance of Language, Racial and Cultural Differences in Police Work and Corrections", **Applied Psychology in Law Enforcement and Corrections**, WAYNE, S. Gill, Illinois, 1973, 174–184.

RUBY, C. R., J. C. BRIGHAM. "A Criminal Schema: The Role of Chronicity, Race and Socioeconomic Status in Law Enforcement Officials' Perceptions of Others", **Journal of Applied Social Psychology**, 1996, Vol:26, No:2, 95–111.

SAKALLI, Nuray. **Sosyal Etkiler, Kim Kimi Nasıl Etkiler?** Ankara, İmge Kitapevi, 2001.

SARVAN, F., E. D. ARICI, J. ÖZEN, B. ÖZDEMİR, E. T. İÇİGEN. **On Stratejik Yönetim Okulu: Biçimleşme Okulunun Bütünleştirici Çerçevesi**, Akdeniz İ.I.B.F. Dergisi (6), 2003, 73–122.

SCHAEFER, Richard, T. **Sociology**, Boston, McGraw-Hill, 2001

SEZAL, İhsan. **Sosyolojiye Giriş, Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet**, Ankara, Martı Kitap ve Yayınevi, 2002.

SHOEMAKER, Donald J. **Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior**, USA, Oxford Univ. Press. 1990.

STEWART, Julian, H. **Theory of Culture Change**, Urbana, University of Illionis Pres, 1963.

STOTLAND, Ezra. "The Police Feedback Cycle", **The Criminal Justice System**, San Francisco, The Maple-Vail Book Manufacturing Group, 1982, 159 -184.

ŞAHİN, Nesrin. **Ruh Sağlığı İçin Temel Davranış Bilimleri Araştırmaları: Sosyal Etki ve Sosyal Biliş**, Türk Psikoloji Bülteni, Cilt 3, Sayı 6, Özyurt Matbaa, Nisan 1997.

ŞİŞMAN, Mehmet. **Örgütler ve Kültürler**, Ankara, Pegem Yayıncılık, 2002.

TANRIVERDİ, Cheryl. “Sonuç Önyargı mı Olacak, Hoşgörü mü?”, **Bütün Dünya**, Başkent Üniversitesi Kültür Yayını, Aralık 2006, 65-69.

TARHAN, Haluk A. **Poliste Sosyalleşme**, 18.03.2006, <<http://www.caginpolicisi.com.tr/9/30-31.htm>>.

TAŞ, Yeşim. **Kişiler Arası İletişim**, 20.09.2005 <http://www.bilkent.edu.tr/~dos/ogdm/b_kslriletisim.html>.

TAVŞANCIL, Ezel. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

TEKİN, M., A. BEDÜK, E. OKTAY. “Türk Polisinde Sosyalleşme”, **21.Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Emniyet Genel Müdürlüğü Eğitim Daire Başkanlığı, 2001, 264 -268.

THOMPSON, Jane, L. **Sociology**. London, Heineman, 1982.

TICKNER, A., E. C. POULTON. Watching for people and actions, *Ergonomics*, 1975, 18-51.

TRIANDIS, Harry C. **Attitude and Attitude Change**, New York, John Wiley and Sons, 1971.

WATSON, A. C., P. W. CORRIGAN, V. OTTADI. “Police Officers' Attitudes Toward and Decisions About Persons with Mental Illness”, **American Psychiatric Association**, 2004, 49-53.

“Algı”, VİKİPEDİ. 24.01.2006, <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Alg%C4%B1>>.

YENİÇERİ, Zuhâl. “**Sen terörist olamazsın**”, Eleştirel-Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı, 24.02.2006, <<http://www.elyadal.org/arge/senteror.htm>>.

YOUNG, Jeffrey. **Schema Therapy**, 20.02.2006, <<http://www.cognitivetherapy.me.uk/schema-therapy.htm>>.

EKLER

- EK-A :** Sivillere Uygulanan Soru Kâğıdı
EK-B : Jandarmalara Uygulanan Soru Kâğıdı
EK-C : Anket Sorularına Verilen Cevaplar

SUÇLU ALGILAMASINA YÖNELİK ANKET

Değerli katılımcılar, bu anket, hâlen yüksek lisans öğrenimine devam eden bir öğrencinin yüksek lisans tezinin bir parçasını oluşturmaktadır. İlgili tezin konusu, "Kişilerin suçlulara bakış açısını ortaya koymak"tır. Bu konuda bilgi ve görüşünüze ihtiyaç duyulmaktadır. Sağlayacağınız bilgiler, sadece bu çalışma için kullanılacak ve başka hiç bir şahıs veya kuruma verilmeyecektir.

1. Anket formuna isminizi yazmayınız
 2. Lütfen, araştırmanın başarısı açısından, boş madde veya soru bırakmayınız
 3. Sorular ve maddeleri samimi olarak cevaplayınız.
 4. Unutmayınız ki; bu bir sınav kâğıdı değildir ve doğru veya yanlış olarak nitelenecek bir madde veya soru bulunmamaktadır.
 5. Araştırmanın başarısı sizin katılımınıza ve göstereceğiniz ilgiye bağlıdır.
- Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Serdar KOVANCI

ANKETE KATILANLAR İLE İLGİLİ SORULAR

(Lütfen boş yerleri doldurunuz veya parantez içlerini işaretleyiniz. Bazı cevaplarda bulunan küçük sayılar, bilgisayarda değerlendirmek içindir, lütfen dikkate almayınız.)

1. Doğum yılınız:
2. Doğum yeriniz: (Yer ismi yazmayınız)

☐ İl ¹	☐ İlçe ²	☐ Köy ³
--	--	---
3. Doğduğunuz yerin coğrafi bölgesi:

☐ Marmara ¹	☐ Ege ²	☐ İç Anadolu ³
☐ Karadeniz ⁴	☐ Akdeniz ⁵	☐ Doğu Anadolu ⁶
☐ Güneydoğu Anadolu ⁷		
4. Yaşamınızın çoğunu geçirdiğiniz yer:

☐ İl ¹	☐ İlçe ²	☐ Köy ³
--	--	---
5. Öğrenim durumunuz:

☐ İlkokul ¹	☐ Ortaokul ²	☐ Lise ³
☐ Ön lisans ⁴	☐ Lisans ⁵	☐ Yüksek lisans/Doktora ⁶
6. Kendiniz dâhil toplam kaç kardeşsiniz?

SUÇLU ALGILAMASINA YÖNELİK ANKET

Değerli katılımcılar, bu anket, hâlen yüksek lisans öğrenimine devam eden bir öğrencinin yüksek lisans tezinin bir parçasını oluşturmaktadır. İlgili tezin konusu, "Kişilerin suçlulara bakış açısını ortaya koymak"tır. Bu konuda bilgi ve görüşünüze ihtiyaç duyulmaktadır. Sağlayacağınız bilgiler, sadece bu çalışma için kullanılacak ve başka hiç bir şahıs veya kuruma verilmeyecektir.

1. Anket formuna isminizi yazmayınız
2. Lütfen, araştırmanın başarısı açısından, boş madde veya soru bırakmayınız
3. Sorular ve maddeleri samimi olarak cevaplayınız.
4. Unutmayınız ki; bu bir sınav kâğıdı değildir ve doğru veya yanlış olarak nitelenecek bir madde veya soru bulunmamaktadır.
5. Araştırmanın başarısı sizin katılımınıza ve göstereceğiniz ilgiye bağlıdır. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Serdar KOVANCI
J.Yzb.

ANKETE KATILANLAR İLE İLGİLİ SORULAR

(Lütfen boş yerlere yazınız veya parantez içlerini işaretleyiniz. Bazı cevaplarda bulunan küçük sayılar, bilgisayarda değerlendirmek içindir, lütfen dikkate almayınız.)

1. Doğum yılınız:
2. Doğum yeriniz: (Yer ismi yazmayınız)
() İl¹ () İlçe² () Köy³
3. Doğduğunuz yerin coğrafi bölgesi:
() Marmara¹ () Ege² () İç Anadolu³
() Karadeniz⁴ () Akdeniz⁵ () Doğu Anadolu⁶
() Güneydoğu Anadolu⁷ () Yurt Dışı⁸
4. Yaşamınızın çoğunu geçirdiğiniz yer:
() İl¹ () İlçe² () Köy³
5. Kendiniz dahil toplam kaç kardeşsiniz:
6. Öğrenim durumunuz:
() İlkokul¹ () Ortaokul² () Lise³
() Ön lisans⁴ () Lisans⁵ () Yüksek lisans/Doktora⁶
7. Rütbeniz:
8. Meslekteki görev süreniz:.....
9. Daha önce iç güvenlik birliklerinde görev yaptınız mı?
() Evet¹ () Hayır²
10. İç güvenlik birliklerinde çalıştıysanız; toplam kaç yıl çalıştınız?